

Vrije Universiteit Brussel

Actiegroepen voor mensen zonder wettig verblijf.
Een verkennend onderzoek naar actiegroepen die
strijden tegen uitwijzingen van mensen zonder
wettig verblijf in Vlaanderen.

Eindverhandeling tot licentiaat in Sociale Agogiek
Student: Lieve Elst - Van den Bergh
Promotor: Prof. Dr. Fred Louckx
Organisatie: Vluchtelingenwerk Vlaanderen

Academiejaar 2007-2008

WETENSCHAPSwinkel
Brussel

Samenvatting

Vluchtelingenwerk Vlaanderen, een organisatie die zich inzet voor de belangen van vluchtelingen en asielzoekers, vraagt onderzoek naar actiegroepen voor mensen zonder wettig verblijf. In de pers verschijnen regelmatig berichten over burgers die verontwaardigd zijn over de uitwijzing van personen zonder wettig verblijf.

Vluchtelingenwerk Vlaanderen vraagt zich af wie de mensen zijn in deze actiegroepen en hoe de actiegroepen georganiseerd zijn. De onafhankelijke organisatie vraagt een verkennend onderzoek.

Met deze eindverhandeling proberen we een antwoord te geven op de vraag van Vluchtelingenwerk Vlaanderen. Leidraad doorheen het onderzoek zijn volgende onderzoeksvragen: wat is het profiel van actievoerders? Welk doel hebben actiegroepen? Wat zijn de motieven van mensen die actie voeren? Bestaan er onderlinge contacten tussen de actiegroepen? Hoe organiseren de actiegroepen zich?

Antwoorden op deze onderzoeksvragen worden gezocht door middel van een literatuurstudie en een empirisch onderzoek. Voor het empirisch onderzoeksluik legden we schriftelijke vragenlijsten voor aan 35 leden van verschillende actiegroepen. De actiegroepen hebben we opgespoord in de kranten Het Laatste Nieuws en Het Nieuwsblad. De resultaten werden zowel kwantitatief als kwalitatief geanalyseerd.

Voorwoord

Hierbij wil ik graag toelichting geven bij de beslissing van mijn promotor Prof. Dr. Fred Louckx en mezelf, om de opgelegde limiet van 15 000 woorden te overschrijden in deze verhandeling.

Vluchtelingenwerk Vlaanderen gaf de opdracht om een verkennend onderzoek te schrijven over actiegroepen die zich inzetten voor mensen zonder wettig verblijf. Met enthousiasme nam ik deze opdracht aan, en wou die graag tot een goed einde brengen.

Maar al snel bleek dit niet eenvoudig te zijn. Om een empirisch onderbouwd werkstuk te maken, was een uitgebreide literatuurstudie nodig. Vandaar de ruime aandacht voor belangrijke theoretische delen.

Bovendien verkregen we uitgebreide informatie uit de schriftelijke vragenlijsten van de ondervraagde respondenten. Omdat we de lezer de nuances van de resultaten niet willen onthouden, schreven we ook een omvangrijk empirisch luik in dit werkstuk en werd de opgelegde limiet dus overschreden.

Dankwoord

De zoektocht naar een onderwerp voor mijn eindverhandeling begon bij het raadplegen van de databank van de Wetenschapswinkel VUB. Dankzij deze organisatie zag ik de onderzoeksvraag van Vluchtelingenwerk Vlaanderen omtrent actiegroepen die zich inzetten voor mensen zonder wettig verblijf. Ik was meteen enthousiast over het maatschappelijk relevante thema.

Hiervoor wil ik Vluchtelingenwerk Vlaanderen bedanken voor de boeiende samenwerking en het vertrouwen in mij als onderzoeker.

De totstandkomen van mijn eindverhandeling was onmogelijk geweest zonder de ondersteuning van Professor Dr. Fred Louckx. Een welgemeende dank u wel voor zowel de opbouw van mijn onderzoek als voor de begeleiding van de verdere uitwerking van deze verhandeling.

Ook Ils de Bal van Wetenschapswinkel VUB verdient een woord van dank voor de manier waarop zij de samenwerking tussen Vluchtelingenwerk Vlaanderen, promotor Professor Dr. Fred Louckx en mij coördineerde.

Ik vergeet zeker niet mijn dank te uiten voor de inzet van alle actievoerders die hebben meegewerkt aan het onderzoek. Bedankt voor het invullen en terugsturen van de vragenlijst!

De mensen die me hebben geholpen in de testfase van de vragenlijst, wil ik ook bedanken. De kritische opmerkingen en de opbouwende bedenkingen hebben me zeker geholpen bij het opstellen van de vragenlijst.

Voor de theoretische onderbouwing van mijn onderzoek bedank ik Drs. Jacquélien Van Stekelburg voor het ter beschikking stellen van haar onderzoek en de boeiende adviezen.

Ook Professor Dr. Guy Vanthemsche wil ik bedanken. Door het volgen van de cursus 'geschiedenis van de sociale bewegingen' heb ik inspiratie gekregen voor de uitwerking van mijn literatuuronderzoek.

Tot slot dank ik graag mijn ouders, mijn zus, Jan, Koen, Ronny en vele vrienden voor de steun die ik heb ervaren tijdens het schrijven van deze thesis.

Lijst met afkortingen

CD&V	Christen Democratisch en Vlaams
NGO	Niet gouvernementele organisatie
NSMA	New Social Movement Approach
N-VA	Nieuw-Vlaamse Alliantie
NVT	Niet Van Toepassing
OCMW	Openbaar Centrum voor Maatschappelijk Welzijn
POS	Political Opportunity Structure
PPT	Political Process Theory
PvdA	Partij van de Arbeid
RAT	Rational Actor Theory
RMT	Resource Mobilization Theory
Sp.a	Sociaal progressief alternatief
SPSS	Superior Package for Statistical Services
VLD	Vlaamse Liberalen en Democraten
VUB	Vrije Universiteit Brussel
VV	Vluchtelingenwerk Vlaanderen

Inhoudstafel

Samenvatting	2
Voorwoord	3
Dankwoord	4
Lijst met afkortingen	5
Inleiding	10
Deel I. Literatuuronderzoek	12
Hoofdstuk 1. Actiegroepen, op zoek naar een begripsomschrijving.....	13
1.1 Het maatschappelijke middenveld.....	13
1.2 Sociale bewegingen en pressiegroepen.....	14
1.3 Sociale bewegingen.....	15
1.4 Nieuwe versus oude sociale bewegingen.....	17
1.4.1 Het onderscheid tussen nieuwe en oude sociale bewegingen.....	17
1.4.2 Kritieken op het onderscheid tussen oude en nieuwe sociale bewegingen.....	18
1.5 Nieuwe emotionele bewegingen.....	18
1.5.1 Het fenomeen nieuwe emotionele bewegingen.....	18
1.5.2 Vier kenmerken van nieuwe emotionele bewegingen	19
1.5.3 De interactie van de vier kenmerken.....	20
1.5.4 Twee vormen van nieuwe emotionele bewegingen	21
Hoofdstuk 2. Structuur van een actiegroep.....	24
2.1 Dimensies van organisatievormen.....	24
2.2 De evolutie van de organisatiestructuur.....	25
2.3 Het belang van netwerken.....	26
2.3.1 De rol van netwerken bij mobilisatie.....	26
2.3.2 Drie functies van sociale netwerken.....	27
Hoofdstuk 3. Actiestrategieën.....	28
3.1 Rol van politieke mogelijkheidstructuren.....	28
3.2 Conventionele en onconventionele actiemiddelen.....	28
3.3 Framing en reframing.....	29
3.3.1 Framing bij het mobiliseren.....	29
3.3.2 Framing en reframing als actiestrategieën.....	30
3.4 Media.....	31

Hoofdstuk 4. Theoretische benaderingen van sociale bewegingen.....	32
4.1 Klassieke theorieën van collectief gedrag.....	32
4.2 Rational actor theory	33
4.3 Resource mobilization theory.....	34
4.4 New social movement approach.....	35
4.5 Political process theory.....	36
4.6 Sociaal-constructionistische benadering.....	37
Hoofdstuk 5. Een participatiemodel voor politiek protest.....	38
5.1 Motieven voor individuele participatie aan protest.....	38
5.1.1 Instrumentaliteit.....	39
5.1.2 Identiteit.....	39
5.1.3 Groepsgebaseerde woede.....	40
5.1.4 Ideologie.....	41
5.2 Het participatiemodel.....	41
5.2.1 Machts-, participatie- en waardegeoriënteerd protest.....	42
5.2.2 Directe participatieroute.....	42
5.2.3 Indirectie participatieroutes.....	43
5.3 Regulatieve focus.....	44
5.3.1 Regulatieve focus als besturingssysteem.....	44
5.3.2 Promotie- versus preventiefocus.....	44
5.3.3 Preventors en promotors in het participatiemodel.....	45
5.3.4 Regulatieve focus als framing.....	46
Deel II. Empirisch onderzoek.....	47
Hoofdstuk 1. Inleiding, Probleemstelling en onderzoeksvragen.....	48
Hoofdstuk 2. Onderzoeksopzet.....	49
2.1 Onderzoekspopulatie en onderzoeksdomein.....	49
2.2 Methodologie.....	49
2.3 Statistische methoden.....	50
2.4 Validiteit.....	50
Hoofdstuk 3. Onderzoeksresultaten.....	51
3.1 Wat is het profiel van mensen die deelnemen aan actiegroepen die zich inzetten voor mensen zonder wettig verblijf?	51
3.1.1 Demografische gegevens.....	51

3.1.1.1	Woonplaats.....	51
3.1.1.2	Leeftijd.....	51
3.1.1.3	Geslacht.....	52
3.1.1.4	Nationaliteit.....	52
3.1.1.5	Burgerlijke staat.....	52
3.1.1.6	Hoogst behaalde diploma.....	53
3.1.1.7	Hoofdberoep.....	54
3.1.1.8	Gezinsinkomen.....	54
3.1.1.9	Interesse in het onderzoek.....	55
3.1.2	Deelnemers van de actiegroep.....	55
3.1.2.1	De respondent als initiatiefnemer of deelnemer van de actiegroep.....	55
3.1.2.2	Initiatiefnemers van de actiegroep.....	56
3.1.2.3	Betrokken personen / organisaties bij de actiegroep.....	57
3.1.3	Lidmaatschap verenigingen van respondenten.....	58
3.1.4	Deelname aan protest.....	60
3.1.5	Besluit.....	61
3.2	Welke doelen hebben actiegroepen die zich inzetten voor mensen zonder wettig verblijf?.....	62
3.2.1	Aantal mensen voor wie actiegroepen acties organiseren.....	62
3.2.2	Het doel van de actiegroepen.....	62
3.2.3	Framing.....	63
3.2.4	Verblijfsvergunningen.....	64
3.2.5	Besluit.....	65
3.3	Wat zijn de motieven van mensen die actie voeren voor mensen zonder wettig verblijf?...65	
3.3.1	Instrumentaliteit.....	65
3.3.1.1	Het streven naar resultaten.....	65
3.3.1.2	Verwachtingen van actievoerders.....	65
3.3.1.3	Kosten-Baten analyse.....	67
3.3.1.4	Besluit.....	69
3.3.2	Identiteit.....	70
3.3.3	Groepsgebaseerde woede.....	72
3.3.4	Ideologie.....	76
3.3.5	Regulatieve focus.....	80
3.3.6	Besluit.....	82
3.4	Bestaan er onderlinge contacten tussen de actiegroepen?.....	83
3.4.1	Contacten met andere actiegroepen.....	83
3.4.2	Lidmaatschap verenigingen van mensen zonder wettig verblijf.....	83

3.4.3	Deelname van bestaande organisaties.....	85
3.4.4	Steun van politieke partijen of figuren.....	86
3.4.5	Besluit.....	87
3.5	Hoe organiseren actiegroepen zich?.....	87
3.5.1	De structuur van actiegroepen.....	87
3.5.2	De middelen van actiegroepen.....	88
3.5.3	Inspiratiebronnen voor de keuze van actievormen.....	89
3.5.4	De ondernomen acties.....	90
3.5.5	Mobilisatie-acties.....	91
3.5.6	Ontstaan en evolutie van de actiegroepen.....	92
3.5.6.1	Het bestaan van de actiegroepen.....	92
3.5.6.2	Acties in de toekomst.....	93
3.5.7	Besluit.....	94

Deel III. Conclusies en aanbevelingen.....95

Hoofdstuk 1.	Conclusies.....	96
1.1	Antwoorden op de onderzoeksvragen.....	96
1.2	Terugkoppeling naar de literatuur.....	97
1.3	Tekortkomingen van het onderzoek.....	97

Hoofdstuk 2.	Aanbevelingen.....	99
--------------	--------------------	----

Referenties.....100

Bijlagen

Bijlage I: Vragenlijst

Bijlage II: Lijst van opgenomen figuren

Bijlage III: Lijst van opgenomen grafieken

Bijlage IV: Lijst van opgenomen tabellen

Inleiding

In Vlaamse kranten verschijnen regelmatig berichten over actiegroepen die de straat opkomen om te protesteren tegen uitwijzingen van mensen zonder wettig verblijf. Mensen die zijn uitgeprocedeerd in hun asielprocedure of mensen die niet (meer) in het bezit zijn van geldige verblijfsdocumenten, kunnen een oproep krijgen om ons land te moeten verlaten. De mede-inwoners van de personen die worden uitgewezen, reageren boos op deze beslissing en organiseren acties om hun ongenoegen te uiten.

Vluchtelingenwerk Vlaanderen (VV) heeft dit sociologisch fenomeen opgemerkt en vroeg een onderzoek aan bij de Wetenschapswinkel van de Vrije Universiteit Brussel (VUB). VV zet zich in voor de belangen van vluchtelingen en asielzoekers. De organisatie wil een ruim publiek bewust maken van de situatie van vluchtelingen en biedt ondersteuning aan al wie vluchtelingen bijstaat (www.vluchtelingenwerk.be). Wanneer actiegroepen voor mensen zonder wettig verblijf in kaart worden gebracht, kan VV deskundige informatie, vormingen, publicaties en helpdesks aanbieden op maat.

Met dit onderzoek willen we een verkennend beeld schetsen van actiegroepen die zich inzetten voor mensen zonder wettig verblijf. We vatten het onderzoek aan met een uitgebreide literatuurstudie en brengen vervolgens een overzicht van de resultaten van ons onderzoek.

Het literatuuronderzoek starten we met de zoektocht naar een begripsomschrijving van actiegroepen. Hierbij zien we dat de theorie van Walgrave en Verhulst, over nieuwe emotionele bewegingen, ons belangrijke handvaten biedt voor de benadering van de actiegroepen uit ons onderzoek. Vervolgens bekijken we de structuur en de actiestrategieën van actiegroepen vanuit theoretisch oogpunt. Met een overzicht van de studie van sociale bewegingen brengen we de meerwaarde van verschillende onderzoekstradities in kaart. Tot slot beschrijven we uitgebreid het participatiemodel voor politiek protest van de sociaal psychologe Van Stekelenburg. Het participatiemodel leert ons veel over de motieven van actievoerders.

In het empirisch onderzoeksluik rapporteren we de resultaten die we vergaard hebben door middel van een schriftelijke vragenlijst. De respondenten hebben we aangeschreven na het opsporen van relevante krantenartikels in het Laatste Nieuws en het Nieuwsblad. In totaal hebben 35 deelnemers van actiegroepen onze vragenlijst ingevuld. De antwoorden van de respondenten werden zowel kwantitatief als kwalitatief geanalyseerd.

De leidraad doorheen het empirisch onderzoek zijn vijf onderzoeksvragen die we ventileerden uit de algemene vraag naar een verkennend beeld over actiegroepen die zich inzetten voor mensen zonder wettig verblijf. We formuleren ten eerste een antwoord op de vraag naar het profiel van actievoerders die zich inzetten voor mensen zonder wettig verblijf. Vervolgens bekijken we de doelen die actiegroepen zich stellen. Daarnaast brengen we de motieven in kaart die achter het participatiegedrag van respondenten liggen en bekijken we of actiegroepen van ons onderzoek onderlinge contacten hebben. Ten slotte gaan we na hoe actiegroepen zich organiseren.

Het onderzoek brengt beschrijvende antwoorden op de vijf onderzoeksvragen. De lezer moet er zich echter van bewust zijn dat de verkregen antwoorden enkel betrekking hebben op onze onderzoeksgroep. Vanwege het lage aantal respondenten dat betrokken werd bij het onderzoek, kunnen we geen veralgemenende uitspraken doen over de populatie actievoerders die zich inzetten voor mensen zonder wettig verblijf.

Deel I

Literatuuronderzoek

HOOFDSTUK 1

ACTIEGROEPEN, OP ZOEK NAAR EEN BEGRIPSOMSCHRIJVING

Logischerwijs start een literatuuronderzoek met een begripsdefiniëring. In het kader van deze verhandeling moeten we dan op zoek gaan naar een omschrijving van 'actiegroepen'. Een verdieping in de literatuur leert ons dat sociologen reeds veel onderzoek hebben verricht naar sociale bewegingen en pressiegroepen. Een research met de zoekterm 'actiegroepen' levert echter weinig resultaten op. Uit een verkennende literatuurzoektocht wordt al snel duidelijk dat onderzoek naar sociale bewegingen veel gemeen heeft met de actiegroepen uit ons onderzoek.

In dit hoofdstuk gaan we eerst op zoek naar de plaats van actiegroepen in de samenleving. We focussen ons hiervoor op een studie van het maatschappelijke middenveld.

Vervolgens vertrekken we vanuit literatuuronderzoek naar sociale bewegingen om ons onderzoeksonderwerp te benaderen. De studie naar sociale bewegingen is erg omvangrijk en reikt ons interessante handvaten aan om actiegroepen te bestuderen. Naast een verdieping in pressiegroepen en (oude en nieuwe) sociale bewegingen, schenken we specifieke aandacht aan nieuwe emotionele bewegingen.

Het onderzoek naar nieuwe emotionele bewegingen staat nog in de kinderschoenen, maar is voor ons onderzoeksthema van grote waarde. We vermoeden dat we meerdere kenmerken, die worden toegekend aan nieuwe emotionele bewegingen, kunnen terugvinden bij actiegroepen die zich inzetten voor mensen zonder wettig verblijf. Omwille van de grote relevantie van hun onderzoek, hechten we veel belang aan het recente werk van Walgrave en Verhulst (2006).

1.1 Het maatschappelijke middenveld

Alle organisaties die invloed willen uitoefenen op de politieke besluitvorming, maar dit niet trachten te bereiken door directe deelname aan politieke instituties, situeren zich in het maatschappelijke middenveld. Deze bewegingen nemen de rol aan van een intermediair kanaal tussen de burger en het politiek systeem (Deschouwer & Hooghe, 2005).

In hun werk "*de vormen van middenveldparticipatie*" omschrijven Elchardus, Hooghe en Smits (2001, p.18) het maatschappelijke middenveld als "*het geheel van autonome en niet-*

marktgedomineerde organisaties, die door hun bemiddelende functie effectieve communicatie tussen de burgers en het politieke of het economische systeem mogelijk maken".

Deze definitie maakt duidelijk dat het maatschappelijke middenveld onafhankelijk functioneert van de overheid en de markt. Daarenboven kunnen de organisaties niet gezien worden als verlengstuk van de private sfeer.

De bemiddelende functie van het maatschappelijke middenveld omvat haar rol in het vormen van opinies, in het overbrengen van deze opinies in het middenveld en het omzetten ervan naar het politieke systeem. Het is door bemiddeling dat organisaties een effectieve communicatie tot stand brengen tussen de bevolking en de politieke instituties (ibid.).

De organisaties van het maatschappelijke middenveld zijn erg divers. Er zijn belangenorganisaties die zich louter inzetten voor de materiële belangen van hun leden en er zijn ideële organisaties die opkomen voor het milieu, de derde wereld of andere thema's. Verder bestaan er kleine, vrijwillige organisaties versus grote, professionele organisaties (Deschouwer & Hooghe, 2005).

1.2 Sociale bewegingen en pressiegroepen

In een democratische samenleving krijgen burgers de kans om hun stem te laten horen. Hiertoe kunnen mensen hun stem laten gelden in politieke partijen, sociale bewegingen of pressiegroepen (ibid.). De actiegroepen die zijn opgenomen in ons onderzoek, behoren niet tot een politieke partij. In volgende uiteenzetting zullen we dus niet verder ingaan op een beschrijving van politieke partijen.

Deschouwer, Hooghe (2005) en Heberle (1968, in: Van Vonderen, 1974), maken het onderscheid tussen een pressiegroep en een sociale beweging duidelijk door de doelstellingen van beide organisaties als uitgangspunt te nemen. Een *pressiegroep* is volgens de onderzoekers uitsluitend gericht op het bereiken van invloed op het beleid. Een *sociale beweging* daarentegen streeft een groot aantal andere doelstellingen na, zoals onder meer het beïnvloeden van de publieke opinie en het stimuleren van de solidariteit bij de leden van de beweging onderling. Sociale bewegingen streven naar veelomvattende en fundamentele veranderingen in de sociale orde.

della Porta en Diani (2006) menen dat informele of los gestructureerde actiegroepen niet zonder meer deel uitmaken van sociale bewegingen. Om van een sociale beweging te kunnen spreken, moeten participanten een wereldbeeld en een *collectieve identiteit* ontwikkelen, die hen toelaat de verschillende protestacties in een breder perspectief te plaatsen (het begrip collectieve identiteit werken we later uit in paragraaf 5.1.2). De auteurs menen dat het gevoel van collectieve identiteit

en van *solidariteit* onder de participanten erg belangrijk is om twee redenen. Enerzijds zorgen deze gevoelens ervoor dat na een latente periode binnen de sociale beweging een hernieuwde mobilisatie voor hetzelfde thema gemakkelijker zal verlopen bij de groep mensen die voordien geprotesteerd hebben. Anderzijds vergemakkelijkt het gevoel van collectief belang het ontstaan van solidariteit tussen verschillende sociale bewegingen. Nieuwe sociale bewegingen kunnen gemakkelijker ontstaan als een groep mensen hetzelfde wereldbeeld ontwikkelt en een collectieve identiteit opbouwt. Een sociale beweging is dus meer dan een optelsom van enkele protestacties.

1.3 Sociale bewegingen

In de literatuur is veel geschreven over sociale bewegingen. Een lijst opmaken van definities rond sociale bewegingen is mogelijk, maar lijkt ons niet opportuun. We opteren om drie definities van sociale bewegingen nader te bekijken. Hieronder omschrijven we beknopt de definities van Jasper en Tilly. Vervolgens staan we langer stil bij de uitgebreide definitie van Raschke, waarbij we enkele klemtonen uit de omschrijving van sociale bewegingen van eerstgenoemde auteurs integreren.

Volgens Jasper zijn sociale bewegingen "*conscious, concerted, and relatively sustained efforts by organized groups of ordinary people (as opposed to say, political parties, the military, or industrial trade groups) to change some aspect of their society by using extrainstitutional means*" (Jasper, 1997, p.5).

Tilly (2004, p.3-4) stelt in zijn definitie dat sociale bewegingen aan drie kenmerken moeten voldoen. Deze zijn;

- campagne: aanhoudende en georganiseerde publieke inspanningen om collectieve klachten te richten naar autoriteiten;
- repertoire: het gebruik van een bepaalde combinatie van specifieke politieke actie; en
- WUNC-kenmerken (*worthiness, unity, numbers and commitment*): een geconcentreerde openbare vertoning door deelnemers.

De laatste twee kenmerken uit de definitie van Tilly verduidelijken we hieronder bij de uiteenzetting van de definitie van sociale bewegingen zoals geformuleerd door Raschke.

Raschke (1985, p.77-78), een Duits socioloog, hanteert een uitgebreide definitie waarin hij zes kenmerken toeschrijft aan sociale bewegingen. We zetten ze hieronder op een rij.

Ten eerste zijn sociale bewegingen *mobiliserend*. Ze hebben een precaire machtsbasis, zoeken permanent naar ondersteuning en hun organisatie is niet gegarandeerd door officiële instellingen.

Ten tweede worden sociale bewegingen gekenmerkt door aanhoudende en georganiseerde inspanningen. Sociale bewegingen vertonen een zekere *continuïteit*. Het gaat dus niet om tijdelijke periodes van collectief optreden, maar om een geheel van verschillende acties die op meerdere tijdstippen voorkomen.

Ten derde kennen sociale bewegingen een hoge *symbolische integratie*. Leden van sociale bewegingen zijn bewuste actoren die een samenhorigheidsgevoel ervaren dat gestimuleerd wordt door het gebruik van rituelen en symbolen zoals onder andere kleding, omgangsvormen en taalgebruik. Hier tegenover stelt Tilly (2004) dat participanten enkele kenmerken vertonen, die met het acroniem WUNC kunnen worden aangeduid: *worthiness, unity, numbers and commitment*. Deelname aan collectieve actie verlangt van participanten dat ze herkenbaar zijn voor buitenstaanders. Mensen kunnen hun deelname kenbaar maken door zich waardig op te stellen (bijvoorbeeld netjes gekleed), door eenheid uit te stralen (bijvoorbeeld het gebruik van symbolen op badges), door groot in aantal te zijn (bijvoorbeeld zoveel mogelijk mensen de petitie laten ondertekenen) en door zich te engageren (bijvoorbeeld een duidelijke participatie van oudere mensen of mensen met een handicap).

Samenhangend met de vorige eigenschap van sociale bewegingen, spreekt Raschke (1985) van een *geringe rollenspecificatie*. Sociale bewegingen hanteren geen dwingende voorschriften van precieze rollen en attitudes. Sociale bewegingen kennen verschillende vormen van participatie, gaande van sympathisant tot formeel leiderschap.

Ten vijfde geeft Raschke aandacht aan de *doelstellingen* van sociale bewegingen. Hij beweert dat sociale bewegingen een sociale verandering nastreven, verhinderen of wensen terug te draaien. Hierbij gaat het niet steeds om het veranderen van de samenleving in zijn geheel. Een sociale beweging kan zich ook richten op een gedeeltelijke sociale verandering. Doch beogen ze minstens een verandering die een grote impact heeft op het sociale leven.

Ten slotte hebben sociale bewegingen *variabele organisatie- en actievormen*. Een sociale beweging is niet gebonden aan één type van organisatie of actie. We merken op dat Tilly hier spreekt van een *repertoire van actiemiddelen*, waarmee hij bedoelt dat actiemethodes binnen een bepaalde ruimtelijke en chronologische omgeving een welbepaald patroon vormen. Een patroon bestaat uit een geheel van aangeleerde en collectief aanvaarde protestuitingen die samen een vrij stabiel geheel vormen. Een sociale beweging heeft dan de mogelijkheid om de ene keer die en de andere keer een andere actiemethode te kiezen (Tilly, 1986, in: Van de Poel, 2005). Ook Jasper (1997) haalt in zijn werk aan dat sociale bewegingen op verschillende manieren actie voeren.

Wij stellen ons echter vragen bij de brede formulering van de doelstellingen in de definities van sociale bewegingen door Jasper en Raschke. Zoals we hoger in dit werk aanhaalden (zie paragraaf

1.3), maken Heberle, Hooghe en Deschouwer het onderscheid duidelijk tussen een pressiegroep en een sociale beweging door naar de doelstelling te verwijzen. Raschke en Jasper daarentegen formuleren de mogelijke doestellingen zo ruim dat drukkingsgroepen in de definitie van sociale bewegingen passen.

1.4 Nieuwe versus oude sociale bewegingen

1.4.1 HET ONDERSCHIED TUSSEN NIEUWE EN OUDE SOCIALE BEWEGINGEN

In de literatuur bestaat het onderscheid tussen oude en nieuwe sociale bewegingen (zie onder meer Calhoun, 1995; della Porta & Diani, 2006; Hooghe, 1996; Jasper, 1997; Raschke, 1985). Zoals de benaming aangeeft, onderscheiden oude en nieuwe sociale bewegingen zich onder meer op vlak van voorkomen in de tijd. Nieuwe sociale bewegingen zijn ontstaan in de postindustriële samenleving (Jasper, 1997; Raschke, 1985) of na 1968 (Hooghe, 1996). Daarnaast verschillen oude en nieuwe sociale bewegingen van elkaar wat betreft hun doelstellingen. De zogenaamde oude sociale bewegingen hebben voornamelijk materiële doelen, zoals het verhogen van de welvaart in de samenleving en het bereiken van sociale zekerheden door staatsinterventie. De nieuwe sociale bewegingen streven daarentegen immateriële doelstellingen na en beogen een zo gering mogelijk aantal staatsinterventies (Melucci, 1996 in: della Porta & Diani, 2006).

De naam 'nieuwe sociale bewegingen' verwijst eveneens naar de nieuwe maatschappijvorm die opkwam in de jaren '70. Klassieke breuklijnen (rond productieverhoudingen, levensbeschouwing en communautaire zaken) verliezen aan belang en nieuwe breuklijnen rond postmaterialistische waarden verschijnen aan het oppervlak (Hooghe, 2004).

Jasper (1997) stelt dat 'post-citizenchip movements'¹ geen individuele basisrechten afdwingen. Deze bewegingen vragen door middel van acties uitsluitend rechten of voordelen voor anderen. De thema's waar nieuwe sociale bewegingen zich voor inzetten zijn onder andere het milieu, de vrede, dierenrechten en mensenrechten. Kenmerkend voor deze bewegingen is dat ze geen strikt onderscheid kennen op basis van de thema's waar ze voor strijden. Ze gaan gemakkelijk in elkaar over. Zo protesteren bijvoorbeeld de groene beweging en de vredesbeweging beide tegen de kerncentrales, elk vanuit een eigen ideologie.

Calhoun (1995) verzamelt karakteristieken van nieuwe sociale bewegingen uit bestaande literatuur en komt tot de volgende opsomming:

- Nieuwe sociale bewegingen stellen *identiteit, autonomie en zelfrealisatie* voorop.

¹ Jasper verkiest de term "post-citizenchip movements" boven "nieuwe sociale bewegingen" omdat deze bewegingen naar zijn mening de post-industriële samenleving 'straffen' (Jasper, 1997, p. 7).

- De nieuwe sociale bewegingen zijn *defensief*. Ze verdedigen waarden die bedreigd worden door sociale veranderingen.
- Het *alledaagse leven wordt gepolitiseerd*. De scheidingslijn tussen de private en publieke sfeer wordt doorbroken. De milieubeweging brengt bijvoorbeeld het probleem van afvalscheiding in private huishoudens in het publieke debat.
- Nieuwe sociale bewegingen mobiliseren mensen uit *de middenklasse of een niet-klassengebonden populatie*.
- De bewegingen bestaan voornamelijk uit *netwerken, basisgroepen en informele contacten*. Ze hechten belang aan een directe democratie, een niet-hiërarchische structuur en de afwezigheid van specifieke roldifferentiatie.
- Nieuwe sociale bewegingen geven de voorkeur aan vormen van *directe actie*.

1.4.2 KRITIEKEN OP HET ONDERSCHIED TUSSEN OUDE EN NIEUWE SOCIALE BEWEGINGEN

Calhoun (1995) geeft in zijn artikel, "New Social Movements of the early nineteenth century", aan dat een scherpe scheidingslijn tussen oude en nieuwe sociale bewegingen onhoudbaar is. Hij weerlegt de kenmerken van nieuwe sociale bewegingen, zoals hierboven opgesomd, al zouden ze uitsluitend behoren tot nieuwe sociale bewegingen. Hij geeft voorbeelden van onder andere de vrouwenbeweging, de beweging die strijdt voor de afschaffing van de slavernij en zelfs van de arbeidersbeweging uit de vroege 19de eeuw om aan te duiden dat de karakteristieken van nieuwe sociale bewegingen niet zo nieuw zijn als we denken. Overigens stelt Calhoun dat sommige nieuwe bewegingen wortels hebben in oude sociale bewegingen. Denken we bijvoorbeeld aan de gelijknissen van de feministische 'nieuwe' beweging en de 'oude' vrouwenbeweging.

1.5 Nieuwe emotionele bewegingen

1.5.1 HET FENOMEEN NIEUWE EMOTIONELE BEWEGINGEN

Belgische sociologen (onder andere Hooghe, Rihoux, Van Aelst, Verhulst en Walgrave) hebben de Witte Mars² bestudeerd vanuit een interesse voor sociale bewegingen. Wat hen opviel was dat de Witte Mars en de daarna ontstane Witte Bewegingen haaks stonden op de gangbare mobilisatie- en bewegingstheorieën (Walgrave & Rihoux, 1998). Lange tijd focuste de sociale bewegingstheorie op rationale overwegingen van participanten (Walgrave & Verhulst, 2006). Deze rationale benadering

² In oktober 1996 mobiliseerde de witte mars 300 000 demonstranten naar aanleiding van de zaak Dutroux. Een mobilisatie van dergelijke omvang was voordien nog nooit gezien in België. Naast de witte mars werden tal van 'witte bewegingen' opgericht. Deelnemers protesteerden niet alleen uit afgunst tegen de vreselijke daden van Marc Dutroux: ontvoering, seksueel misbruik en moord op jonge meisjes, de menigte uitte zich ook woedend naar het politieke en juridische systeem in het algemeen (Walgrave, 2000).

stelt dat mensen een kosten-baten afweging maken alvorens te beslissen of ze deelnemen aan een protestactie of niet. Organisaties en netwerken vormen belangrijke actoren in het ontstaan en de continuïteit van de sociale beweging (deze rationele visie bekijken we uitvoerig in hoofdstuk 4).

Opvallend is de afwezigheid van netwerken en organisaties bij de Witte Mars. Bij deze actie lijken de massamedia de mobilisatiefunctie van de organisatoren te hebben overgenomen (Hooghe, 1998). Vanuit deze vaststellingen vragen Walgrave, Rihoux (1998) en Verhulst (& Walgrave, 2006) zich af of we met een nieuw type sociale beweging te maken hebben.

Bovengenoemde auteurs opteren voor de naam '*nieuwe emotionele bewegingen*', om onder andere de Witte Mars aan te duiden. Deze term kan echter verwarring oproepen. Met de verwijzing '*nieuw*' in de titel willen de auteurs niet beweren dat dergelijke bewegingen nieuw zijn, maar willen ze aantonen dat ze verschillend en specifiek zijn ten opzichte van andere sociale bewegingen (Walgrave en Verhulst, 2006). Nieuwe emotionele bewegingen hebben een eigen logica en vertonen kenmerken die soms tegen de verwachtingen van theoretici in gaan.

1.5.2 VIER KENMERKEN VAN NIEUWE EMOTIONELE BEWEGINGEN

Walgrave en Verhulst besluiten uit een verkennend onderzoek dat er vier gemeenschappelijke kenmerken zijn van de emotionele bewegingen: de centrale rol van emoties, een erg zwakke organisatiestructuur, de steun van de elite en bondgenootschap van de massamedia. Deze kenmerken interageren met elkaar.

Ten eerste staan *slachtoffers en emoties* centraal in de nieuwe emotionele bewegingen. Meer bepaald voelen mensen angst en medelijden met de slachtoffers die getroffen zijn door onrecht. Slachtoffers vervullen niet in elke protestbeweging dezelfde rol. In sommige situaties leiden de slachtoffers effectief de protestbeweging, terwijl ze in andere cases enkel publiekelijk hun steun betuigen voor de actie. Dit betekent wel dat participanten zich telkens kunnen identificeren met de slachtoffers. Identificatie met de slachtoffers kunnen we beschouwen als een pushfactor die mensen aanzet tot deelname in protestacties.

Ten tweede worden nieuwe emotionele bewegingen gekenmerkt door een *zwakke organisatiestructuur*. Het korte succes van deze bewegingen kunnen we toeschrijven aan de mogelijkheid van de potentiële deelnemers om zich te identificeren met de slachtoffers, en niet aan een sterk uitgebouwde organisatie zoals de rationele theorieën beweren (zie hoofdstuk 4). De auteurs komen in hun onderzoek tot drie opvallende resultaten i.v.m. de organisatiestructuur:

- bestaande organisaties die hetzelfde doel nastreven maken geen deel uit van de mobilisatiebeweging;

- nieuwe emotionele bewegingen bestaan uit mensen die geen ervaring hebben op het gebied van organiseren en zijn er geen verenigingen aan de bewegingen verbonden die organisatorische steun bieden; en
- er is sprake van niet-georganiseerde rekruteringskanalen.

Ten derde kan het succes van de nieuwe sociale bewegingen toegeschreven worden aan een *bondgenootschap met de media*. De media toont sympathie voor de slachtoffers en voor de mobiliserende beweging. Daarenboven speelt de media een actieve mobiliserende rol voor dergelijke protestacties.

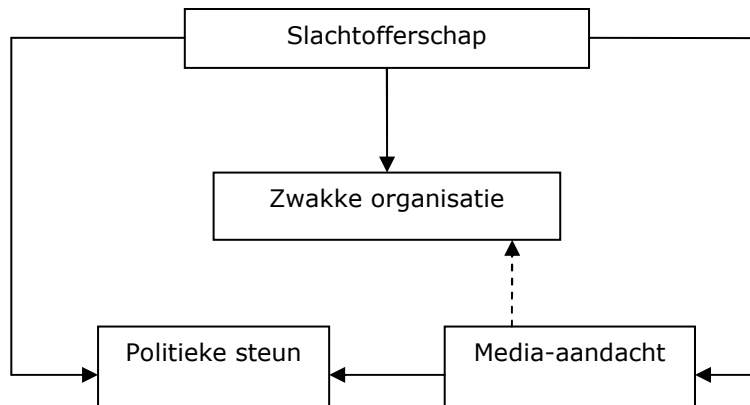
Ten vierde benoemen de sociologen de *steun van de (politieke) elite* als kenmerk van de nieuwe sociale bewegingen. Bij twee bestudeerde cases nemen de auteurs de steun van enkele politieke partijen waar. Bij de andere gebeurtenissen is er sprake van politieke steun over de partijgrenzen heen.

1.5.3 DE INTERACTIE VAN DE VIER KENMERKEN

Walgrave en Verhulst (2006) plaatsen de vier kenmerken van nieuwe emotionele bewegingen in een schema (zie figuur 1) om de interactie tussen de verschillende factoren in kaart te brengen. Hierin wordt duidelijk dat gevoelens van sympathie, medelijden, solidariteit en angst tegenover slachtoffers mensen aanzetten om deel te nemen aan protestacties van nieuwe emotionele bewegingen. Slachtofferschap krijgt een aanzienlijke mate van respect in onze samenleving. Mensen die getroffen zijn door onrecht verkrijgen een vorm van onschendbaar spreekrecht. Hierdoor zijn politici eveneens geneigd hun steun te bieden aan de protestactie. De media heeft een grote invloed op het informeren en mobiliseren van mensen. Daarnaast voert de mediabelangstelling, die graag de focus legt op emotionele gebeurtenissen, druk op politici om hun medeleven te betuigen.

Toch merken Walgrave en Verhulst op dat nieuwe emotionele bewegingen slechts tijdelijke fenomenen zijn. De vier bestudeerde bewegingen hebben gemiddeld een levensduur van twee tot maximum drie jaar. De centrale plaats van emoties maken dat een massale mobilisatie bereikt kan worden, maar is tevens de factor die slechts tot een kortstondig engagement leidt. De mediabelangstelling is daarenboven ook van voorbijgaande aard.

Figuur 1: Vier kenmerken van 'nieuwe emotionele bewegingen' en hun interactie (Walgrave & Verhulst, 2006, p. 296)

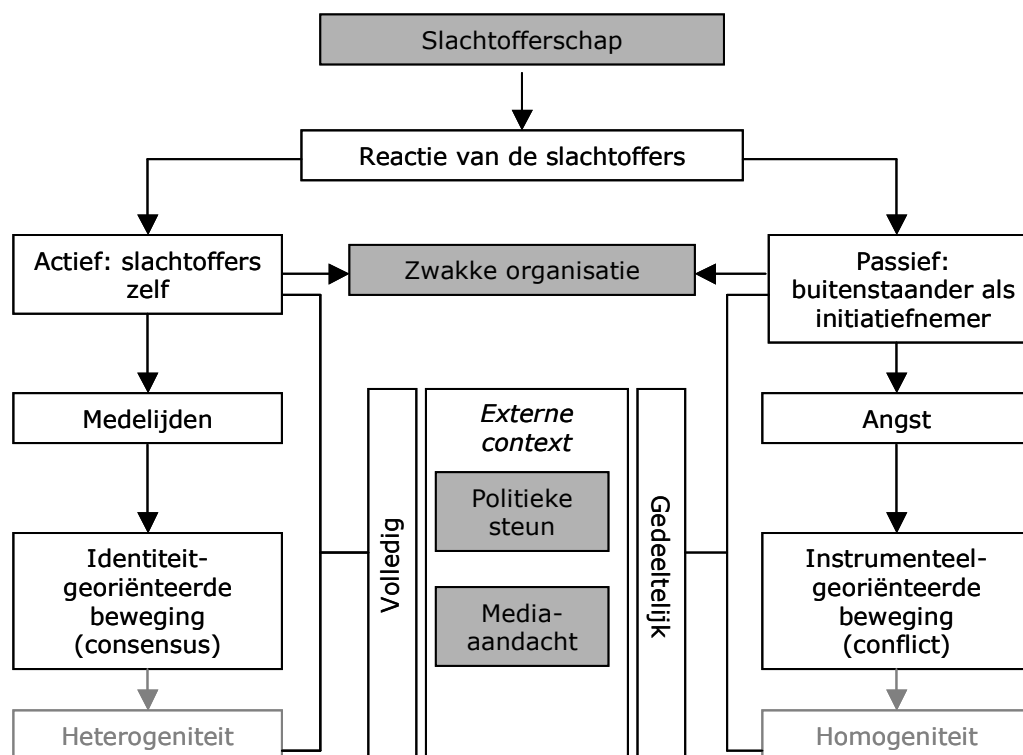

1.5.4 TWEE VORMEN VAN NIEUWE EMOTIONELE BEWEGINGEN

Doorheen hun onderzoek merken Walgrave en Verhulst verschillen op tussen de emotionele bewegingen van België en Nederland enerzijds en die van de Verenigde Staten en het Verenigd Koninkrijk anderzijds. Vanuit deze verschillen veronderstellen de sociologen dat er mogelijks sprake is van twee vormen van nieuwe sociale bewegingen: een meer identiteits-georiënteerde beweging en een meer instrumenteel-georiënteerde beweging.

Het onderscheid tussen de twee vormen van protest wordt schematisch voorgesteld in figuur 2. Omdat hun verkennend onderzoek van beperkte omvang is, zijn verdere empirische gegevens nodig om deze veronderstelling te staven.

Figuur 2: Twee types 'Nieuwe emotionele bewegingen' (Walgrave & Verhulst, 2006, p. 297)

Ten eerste spreken Walgrave en Verhulst van een meer *identiteits-georiënteerde beweging*. Deze vorm van protest wordt gekenmerkt door het directe leiderschap van de slachtoffers zelf. Medelijden vormt de grootste motivatie van mensen om deel te nemen aan de actie. Er worden geen specifieke eisen of programmapunten opgesteld, waardoor de steun van de elite en de mediabelangstelling algemeen zijn.

Een typerend voorbeeld van deze vorm van nieuwe emotionele bewegingen is de Witte Mars, die in 1996 in België werd georganiseerd. Na de verontwaardiging over de vreselijke daden van Marc Dutroux ontstond bij de bevolking ongenoegen over het juridische apparaat in zijn geheel. Specifieke eisen werden echter niet geformuleerd. De ouders van de vermoorde meisjes riepen de mensen zelf op om op straat te komen, maar wensten geen politieke slogans of boodschappen in de mars. De mediabelangstelling was massaal en kranten kopten mobilisatieslogans zoals "*maak van Brussel een witte stad zondag*" (Het Laatste Nieuws, 16 oktober 1996, in: Walgrave & Verhulst, 2006, p.283).

Ten tweede onderkennen de onderzoekers een meer *instrumenteel-georiënteerde* variant. Hierbij spelen slachtoffers een minder belangrijke rol. Het zijn voornamelijk vrienden of sympathisanten van de slachtoffers die het initiatief nemen voor de actie. De drijvende motivatie achter het protest is angst, wat ertoe leidt dat deelnemers van de actie precies geformuleerde eisen verdedigen,

zodat het onrecht niet meer zal gebeuren in de toekomst. De steun van de elite is daardoor partijgebonden, aangezien het thema van het protest controversieel is.

Een voorbeeld van instrumenteel-georiënteerd protest is het *Snowdrop Appeal* uit het Verenigd Koninkrijk in 1996. Nadat een tiener zeventien mensen neerschoot op een school in Schotland, startte een vriendin van familieleden van een slachtoffer een petitie op. De eis van de petitie was het totale verbod op handwapens. Mensen wilden een dergelijke ramp in de toekomst vermijden. Al snel verzamelde de campagne 705 000 handtekeningen. In minder dan twee jaar werden de eisen van de beweging opgenomen in wetteksten.

HOOFDSTUK 2

STRUCTUUR VAN EEN ACTIEGROEP

In dit hoofdstuk stellen we ons de vraag hoe we de structuur van een actiegroep kunnen bestuderen. Verschillende sociale onderzoekers hebben hier reeds aandacht aan besteed. Om het overzicht duidelijk te houden, beperken we ons tot de samenvatting van della Porta en Diani over de dimensies van organisatievormen. Deze auteurs klampen zich niet vast aan uitgetekende modellen, maar staan open voor de elementen die verschillende theorieën benadrukken.

Vervolgens baseren we ons op het werk van Van Aelst om inzicht te verwerven in de evolutie van de organisatiestructuur. De begrippen politieke mogelijkheden, 'framing' processen en organisatorische middelen bieden ons handvaten om de evolutie van actiegroepen in kaart te brengen.

Ten slotte bespreken we de wijze waarop sociale netwerken een invloed hebben op de organisatiestructuur. Hiervoor doen we een beroep op de studie van de Zwitserse politicologe Passy.

2.1 Dimensies van organisatievormen

Vele onderzoekers hebben getracht de organisatievorm van sociale bewegingen in kaart te brengen (della Porta & Diani, 1999). De organisatie modellen zijn steeds beïnvloed door een bepaalde invalshoek. della Porta en Diani besluiten dat het zinvoller is een aantal dimensies weer te geven waarlangs een organisatievorm kan worden getypeerd. Op die manier houden de auteurs niet vast aan bepaalde modellen, maar leggen ze de nadruk op de complementariteit van de verschillende visies.

Ten eerste vormt de *organisatiegraad* een uitgangspunt om de structuur van een sociale beweging in kaart te brengen. Een organisatie kenmerkt zich door een zekere mate van formalisering (zijn er criteria voor formeel lidmaatschap of formeel leiderschap?), professionalisme (is er sprake van betaalde werkrachten?), interne differentiatie (gebeurt de werkverdeling in functionele eenheden?) en integratie (zijn er mechanismen van horizontale en/of verticale coördinatie?).

Ten tweede kan de *distributie van macht* de organisatievorm van een sociale beweging beschrijven. Om zicht te krijgen op een organisatie kunnen we ons de volgende vragen stellen: Is de macht binnen de organisatie gecentraliseerd of gedecentraliseerd? Beschikt de organisatie over veel leden

die via verkiezingen de leiders bevoegdheden geven of bestaat de organisatie uit een kleiner aantal leden die een hoge mate van participatie genieten in het bestuur van de organisatie?

Tot slot varieert de *graad van engagement* van beweging tot beweging. Hierbij bestaat het onderscheid tussen inclusieve en exclusieve organisaties. Leden van inclusieve organisaties zijn vrij om banden te hebben met andere organisaties en hebben frequent contact met de buitenstaande wereld. Leden van exclusieve organisaties hebben dit niet.

We merken op dat deze dimensies om een organisatievorm te definiëren eerder toegespitst zijn op grote organisaties. Het is de vraag of kleine actiegroepen formele organisatievormen en professionele leidinggevenden kennen in hun organisatie.

2.2 De evolutie van de organisatiestructuur

Sociale bewegingen evolueren. Deze evolutie kan van binnenuit worden gestuurd (bijvoorbeeld wanneer de organisatie een deel van haar doelen heeft bereikt) of door de externe omgeving worden uitgelokt (bijvoorbeeld als de organisatie meer middelen krijgt voor zijn werking van bijvoorbeeld de overheid).

De Belgische socioloog Van Aelst (2000) doet beroep op verschillende stromingen van de bewegingsliteratuur om golven van protest te analyseren. Het analysekader dat hij gebruikt steunt op drie peilers: politieke mogelijkheden, 'framing' processen en organisatorische middelen.

De term *Political Opportunity Structure* is een clusterterm die voortkomt uit de political proces theory (zie paragraaf 4.5). De (formele of informele) politieke cultuur, de mate van openheid van het politieke systeem en de aan- of afwezigheid van de mogelijkheid om een bondgenootschap aan te gaan met de heersende politieke elite, spelen een rol bij de evolutie van een protestorganisatie. De reactiepatronen uit de sociale omgeving kunnen participatie in sociale bewegingen aanmoedigen, belemmeren of nog op een andere manier beïnvloeden (ibid.).

Framing processen vormen de tweede peiler om protest te analyseren. Deze invalshoek komt van de sociaal-constructionistische benadering (zie paragraaf 4.6). Aanhangers van deze theorie zeggen dat ideologische denkkaders van deelnemers van protest op elkaar moeten worden afgestemd. Frame alignment of het overnemen van het collectieve actiekader van een beweging door de potentiële doelgroep, beïnvloed in grote mate de evolutie van de sociale beweging (ibid.).

Klandermans (2003) maakt het onderscheid tussen consensusmobilisatie en actiemobilisatie. De eerste vorm van mobilisatie gaat over de brede eensgezindheid die moet worden gezocht in een

organisatie. Pas wanneer er een consensus bestaat over het ongenoegen, kan actiemobilisatie tot stand komen, waarbij het publiek overtuigd wordt van het belang van de actie.

De derde peiler is ontleend aan de resource mobilisation theorie (zie paragraaf 4.3) en plaatst organisatorische middelen centraal. Om een mobilisatie succesvol te maken, is er nood aan een sterke organisatie die beschikt over effectieve communicatienetwerken. De evolutie van een sociale beweging wordt in deze visie dus gereduceerd tot de evolutie van de middelen van een sociale beweging (Van Aelst, 2000).

Sociale bewegingen kunnen evolueren in verschillende richtingen. Een sociale beweging kan bijvoorbeeld radicaliseren, bureaucratiseren, verdwijnen, commercialiseren of enkel toegankelijk worden voor een klein netwerk van vrienden en familie (della Porta & Diani, 1999).

della Porta en Diani merken op dat de loyaliteit van de deelnemers vaak voortkomt uit het beeld dat zij hebben over het tijdelijke bestaan van de sociale beweging. Vanuit deze houding gaan participanten sneller deelnemen aan acties van andere sociale organisaties die niet meteen dezelfde doelen nastreven, maar wel hetzelfde wereldbeeld hebben. De auteurs spreken hierbij van *social movements families* (ibid.).

2.3 Het belang van netwerken

2.3.1 DE ROL VAN NETWERKEN BIJ MOBILISATIE

Erg weinig demonstraties ontstaan spontaan. Fillieule (1997, in: Norris, Walgrave & Van Aelst, 2002) besluit uit zijn onderzoek naar manifestaties in Frankrijk dat de meeste acties georganiseerd zijn.

In de mobilisatiesociologie gaat men ervan uit dat de aanwezigheid van reeds bestaande netwerken en van een goed uitgebouwde organisatorische infrastructuur noodzakelijk is om tot een succesvolle mobilisatie te kunnen komen. Netwerken hebben de functie informatie over de actie door te spelen aan potentiële protestanten. Daarnaast bieden netwerken ruimte aan individuen om een inschatting te maken over de actiebereidheid van anderen. Dit is voor veel mensen een cruciale factor in het nemen van een beslissing om al dan niet zelf deel te nemen aan de protestactie (Hooghe, 1998).

2.3.2 DRIE FUNCTIES VAN SOCIALE NETWERKEN

Florence Passy is er sterk van overtuigd dat sociale netwerken een groot belang hebben in de participatie aan protest. In haar artikel "*Social networks matter. But how?*" (2003, p. 22) duidt de politicologe een hele reeks onderzoeken aan die deze stelling empirisch onderbouwen. Ze gaat nog een stap verder en is van mening dat netwerken meerdere functies hebben en interveniëren op verschillende momenten tijdens het proces van individuele participatie.

Passy onderkent drie functies van sociale netwerken bij protestgedrag. Ten eerste benoemt ze de *socialisatiefunctie*. Mensen participeren aan protest omdat ze normen en waarden delen die betrekking hebben op een bepaald domein van politieke geschillen. Sociale relaties geven betekenis aan gebeurtenissen in de samenleving, welke aanzet geven tot het definiëren en herdefiniëren van interpretatieve kaders van betrokkenen van het protest. Hierdoor hebben netwerken een invloed op het proces van identiteitsopbouw. Ze versterken in een vroeg stadium van protest geconstrueerde identiteiten van deelnemers. Dit leidt tot een hogere mate van politieke bewustwording rond een bepaald issue.

Een tweede functie die Passy toeschrijft aan netwerken is de *structural-connection functie*. Deze functie wordt belangrijk wanneer potentiële participanten overtuigd zijn van het culturele belang van hun deelname. Het komt er nu op aan de deelnemers effectief te verbinden aan de organisatie. Mensen hebben nood aan vertrouwen alvorens ze toetreden tot een organisatie. In deze fase hebben goede vrienden of mensen die reeds langere tijd zijn betrokken bij het hoge niveau van de organisatie een belangrijke rol. Zij zijn uitermate geschikt om nieuwe participanten het gevoel van vertrouwen te schenken waar ze op dat moment behoefte aan hebben.

De laatste functie is de *decision shaping function*. Ook op het moment waarop mensen beslissen zich al dan niet te engageren voor een organisatie, zijn netwerken van belang. Netwerken hebben eveneens een invloed op de intensiteit van deelname van de participanten.

HOOFDSTUK 3

ACTIESTRATEGIEËN

In dit hoofdstuk plaatsen we actiestrategieën centraal. We bekijken eerst beknopt de invloed van de politieke mogelijkheidstructuren op de keuze van actiestrategieën. Vervolgens gaan we na of het onderscheid tussen conventionele en onconventionele actiemiddelen nog van belang is om de strategieën van actiegroepen te bestuderen. Daarna gaan we dieper in op de processen framing en reframing. We stellen vast dat framing, of het collectief definiëren van een probleem, niet alleen een belangrijke rol speelt in de mobilisatiefase van actiegroepen. Ook voor de keuze van actievormen is framing van belang. We ronden het hoofdstuk af met enkele bedenkingen rond het gebruik van of het inspelen op de media als actiestrategie.

3.1 Rol van politieke mogelijkheidstructuren

De Nederlandse socioloog Jan Willem Duyvendak (2000) stelt op basis van uitgevoerde onderzoeken vast dat de keuze voor het hanteren van een bepaalde strategie van een sociale beweging sterk bepaald wordt door de politieke omgeving. Het actierepertoire van sociale bewegingen vertoont opvallende gelijkenissen in eenzelfde land, waardoor de politieke omgeving niet buiten beschouwing kan worden gelaten. Deze gedachtegang bespreken we uitvoerig in paragraaf 4.5.

3.2 Conventionele en onconventionele actiemiddelen

Mensen hebben meerdere mogelijkheden om invloed uit te oefenen op de overheid. Zo hebben burgers de mogelijkheid om via formele politieke participatiekanalen hun visie kenbaar te maken aan het beleid. Verkiezingen of deelname aan politieke partijen zijn daar voorbeelden van. De formele participatiekanalen worden *conventionele actiemiddelen* genoemd. Ze worden door de overheid zelf of door de elite georganiseerd (Deschouwer & Hooghe, 2005).

Daarnaast bestaan er *onconventionele actiemiddelen*. Hierbij bepalen de participanten zelf de vorm van de gehanteerde actiemiddelen. Betogingen zijn hiervan een typerend voorbeeld. Mensen bepalen zelf wanneer, waar en hoe ze gaan protesteren. Meestal zijn betogingen of boycots effectief wanneer ze het 'normale' functioneren van de samenleving verstoren. Als politiediensten en de politiek niet weten hoe ze met een bepaalde vorm van protest kunnen omgaan, wordt die actievorm als bedreigend ervaren (ibid.).

Sinds het midden van de jaren '70 behoren politieke acties zoals petitie, consumenten boycots en demonstraties tot de reguliere actievormen (Norris, 2002 in: Norris, Walgrave & Van Aelst, 2002). Vier op de tien Belgen zegt immers te hebben deelgenomen aan demonstraties. De politieke activiteiten waaraan de meeste mensen deelnemen zijn achtereenvolgens stemmen, petitie tekenen en demonstreren.

Meyer en Tarrow (1998, in: Klandermans, 2003) hebben vastgesteld dat protestacties die gerelateerd zijn aan sociale bewegingen de laatste dertig jaar meer frequent voorkomen in de samenleving. Als verklaring voor dit fenomeen stellen ze dat sociale bewegingen nu geïstitutionaliseerd zijn en dus niet meer onconventioneel.

Klandermans (2003) haalt aan dat sociale bewegingen een intermediaire functie opnemen tussen burger en overheid. De rol van belangenbehartiger van burgers die sociale bewegingen opnemen, noemt de sociaal psycholoog niet institutioneel. Hij spreekt liever over de "movementization of politics". Sedert enkele jaren merkt Klandermans op dat organisatoren van sociaal protest en de politie een wederzijdse samenwerking opzetten om massademonstraties in goede banen te leiden. Uit deze vaststellingen concludeert de Nederlandse onderzoeker dat het onderscheid conventioneel - onconventioneel niet meer bruikbaar is.

3.3 Framing en reframing

3.3.1 FRAMING BIJ HET MOBILISEREN

Zoals we eerder hebben besproken (zie paragraaf 2.2), moeten actiegroepen tot eensgezindheid komen over een visie en denkkader rond een bepaald probleem in de samenleving. Het is pas door het bereiken van een consensus dat een actiegroep andere mensen kan motiveren deel te nemen aan protest.

Goodwin, Jasper en Polletta (2001) duiden aan dat 'frame' een concept is dat vaak opduikt in de literatuur rond sociale bewegingen. Frames kunnen begrepen worden als verklarende schema's die de buitenwereld eenvoudig voorstellen. Voor deze voorstelling maken frames gebruik van objecten, situaties, gebeurtenissen en ervaringen binnen iemands huidige of vroegere omgeving. Deze factoren worden dan geaccentueerd om mensen te mobiliseren voor collectief protest. Het gaat dus om een manier van kijken naar of een perceptie van bepaalde gebeurtenissen in de samenleving.

Volgens Snow en Benford (2000, in: Goodwin, Jasper & Polletta, 2001) moeten onderzoekers rekening houden met de gevoelens die mensen hebben bij specifieke overtuigingen en ideeën. Ze stellen dat er drie soorten frames nodig zijn om tot een succesvolle rekrutering te komen. Ten

eerste zijn er de *kenmerkende frames*, waarin de organisatie mensen overtuigt dat een bepaald probleem moet worden aangepakt. Ten tweede zijn er de *voorspellende frames* die mensen overtuigen met efficiënte strategieën en doelstellingen. Ten derde zijn er de *motiverende frames* die mensen expliciet aansporen deel te nemen aan activiteiten van de actiegroep.

3.3.2 FRAMING EN REFRAMING ALS ACTIESTRATEGIEËN

Het proces van het definiëren van een probleem en de doelstellingen van de actiegroep kan een effectieve actiestrategie zijn van een actiegroep. Het proces van *frame alignment* speelt daarbij een grote rol. Dit proces duidt op het overnemen van het collectieve actiekader van een beweging door mensen die ze proberen te mobiliseren (della Porta & Diani, 1999).

Fujiwara (2005) beschrijft in haar onderzoek het labelingproces van actiegroepen. De sociologe bestudeerde een mensenrechtengroep die de rechten van immigranten in de V.S. verdedigt, na voornemens van president Clinton om in 1996 drastische maatregelen te nemen in de sociale zekerheid. Aanvankelijk komt de mensenrechtenbeweging op voor de rechten van alle immigranten, maar daarna focust ze zich op de situatie van mensen met een handicap en ouderen, die hun bestaanszekerheid zouden verliezen. Op die manier verkrijgt de beweging meer steun van de publieke opinie. De actie wordt effectief een groot succes doordat de nadruk wordt gelegd op de meest kwetsbare doelgroepen.

McAdam, McCarthy en Zald (1996) bevestigen dat slogans in de vroege stadia van actiegroepen minder bewust gebruikt worden als actiestrategie. Het is pas wanneer de actiegroep kennis maakt met de publieke opinie en de reacties van de samenleving dat ze communicatie gaat zien als effectieve strategie om het doel van de actie te bereiken. Het herdefiniëren van slogans tot constructies met een symbolische betekenis kan een heel effectieve strategie zijn om mensen te mobiliseren voor de actie.

Het proces van 'framing' en 'reframing' is tevens belangrijk om de media te bespelen. Fujiwara (2005) toont aan dat door een bewust gebruik van symbolisch geladen boodschappen, de media dergelijke beeldvorming overneemt en een aldus sympathie kan oproepen voor het protest bij de publieke opinie.

3.4 Media

Het gebruik van media door actiegroepen is niet nieuw. In zijn historisch overzicht stelt Tilly (2004) dat in de achttiende eeuw demonstranten gebruik maakten van kranten, magazines en pamfletten om hun acties bekend te maken aan het publiek. In deze periode gebruikten actiegroepen de media ook al om hun acties te evalueren: successen of mislukkingen werden gerapporteerd. Opvallend is wel de opkomst van nieuwe- en massa-communicatiemiddelen in de twintigste eeuw. Radio, televisie, elektronische boodschappen, opiniepeilingen etc. bieden actiegroepen nieuwe mogelijkheden om hun campagne te ondersteunen.

Het gebruik van media heeft als belangrijkste kenmerk dat de publieke opinie betrokken wordt bij de actie. Wanneer actiegroepen in de media verschijnen, beïnvloeden ze niet alleen mensen met autoritaire bevoegdheden, maar ook het brede publiek. De manier waarop de zogenaamde derde partij reageert op de actie, vormt belangrijke informatie voor de sociale beweging. Deze kunnen immers hun strategie aanpassen aan de wensen of visie van de publieke opinie (ibid.).

We wijzen er nogmaals op dat de media een grote rol kan spelen voor de zogenaamde nieuwe emotionele bewegingen (zie paragraaf 1.6). Enerzijds kan de media expliciet sympathie tonen voor slachtoffers waarrond een actie is opgezet en waardering uitlokken van de publieke opinie. Anderzijds kan de media een belangrijke mobiliserende kracht zijn achter de actie die wordt opgezet (Walgrave & Verhulst, 2006).

HOOFDSTUK 4

THEORETISCHE BENADERINGEN VAN SOCIALE BEWEGINGEN

In dit hoofdstuk geven we een beknopte indeling van verschillende theoretische perspectieven van sociale bewegingen. We zijn er ons van bewust dat een dergelijke indeling een grove vereenvoudiging vormt van de bestaande onderzoekstradities. Het gevaar bestaat dat we de idee oproepen dat er een rivaliteit heerst tussen de verschillende onderzoekstradities.

Jasper (1997) merkt in zijn werk op dat de sterkten van de verschillende zienswijzen complementair zijn aan elkaar. Verschillende onderzoekstradities leggen andere focussen op basisdimensies, maar verdringen elkaar daarom niet.

De indeling zoals hieronder beschreven is gebaseerd op meerdere werken van verschillende auteurs (Depuydt, 2003; Hooghe, 2004; Jasper, 1997; Van de Poel, 2005; en Vanthemsche, 2006). Dit brengt ons bij een beschrijving van achtereenvolgens de klassieke theorieën van collectief gedrag, de rational actor theory, de resource mobilisation theory, de new social movement approach, de political proces theory en de sociaal-constructionistische benadering.

4.1 Klassieke theorieën van collectief gedrag

In de eerste helft van de 20ste eeuw worden vormen van collectief protest geïnterpreteerd als een bedreiging voor het functioneren van de samenleving. Een actieve participatie van burgers wordt niet gewaardeerd (Hooghe, 2004). Een belangrijke grondlegger van deze zienswijze is de Franse psycholoog Gustave Le Bon. In zijn werk "*La psychology des foules*" (1895, in: Hooghe, 2004) schrijft Le Bon dat participatie in een menigte gepaard gaat met psychologische regressie van het individu. Mensen die collectief protesteren verliezen hun rationele vermogens en veranderen in een kudde, aldus de psycholoog.

Door Buechler (2004) worden de klassieke theorieën van collectief gedrag "*strain and breakdown theories*" genoemd. Deze term valt te verklaren vanuit de harmonieuze visie die de aanhangers van deze benadering hebben ten opzichte van het functioneren van de samenleving. In de klassieke theorieën van het collectieve gedrag veronderstellen onder andere Blumer, Gurr, Smelser en Turner en Killian dat de sociale orde in de maatschappij onder normale omstandigheden stabiel is. Het collectief optreden van burgers wordt dan gezien als een verstoring van de stabiliteit in de samenleving en krijgt een negatieve connotatie.

Smelser, een structureel functionalist, plaatst sociale bewegingen in het breder kader van collectief handelen. Hij definieert sociale bewegingen als: "*an uninstitutionalized mobilisation for action in order to modify one or more kinds of strain on the basis of a generalized reconstitution of a component of action*" (1962, p. 71).

In zijn werk beschrijft de auteur zes determinanten die samen aanleiding geven tot het ontstaan van collectief optreden. De nadruk legt hij op de sociale context. Als er een *strain* of spanning voorkomt in de omgeving, zijn mensen geneigd te gaan protesteren. Volgens de functionalist bieden de determinanten inzicht in de factoren die de oorzaak van collectief optreden verklaren. Ze geven aanleiding tot het ontstaan van paniek, een vijandelijke uitbarsting, een norm-georiënteerde beweging of een waarde-georiënteerde beweging.

4.2 Rational actor theory

In 1965, wanneer de klassieke opvatting van het collectief gedrag nog veel aanhang kent, komt Mancur Olson met een belangrijk werk: "*The logic of collective action*". Olson is een econoom en beschouwt individuen als rationele wezens, die stabiel blijven in verschillende sociale contexten. Hij gaat ervan uit dat mensen altijd een kosten-baten afweging maken alvorens ze beslissen of ze al dan niet deelnemen aan collectief protest. Mensen zijn geneigd deel te nemen aan collectief protest wanneer ze verwachten dat de kosten die ze zullen moeten maken niet hoger zijn dan de verwachte baten die deelname aan protest met zich meebrengt. Hierbij moeten we kosten en baten in een breed perspectief plaatsen. Kosten en baten zijn meer dan louter financiële middelen. Ook de tijd die men spendeert, het sociale contact dat men via deelname verkrijgt, enz. zijn respectievelijk kosten en baten.

In zijn werk brengt de auteur een paradox naar voor die decennia lang de discussie rond deelname aan protest zal beheersen: waarom neemt iemand deel aan protest? (lees: waarom maakt iemand kosten?) Om louter het groepsbelang te dienen, waar anderen, die niet deelnemen, later ook van kunnen genieten (Van Stekelenburg, 2006)?

In de visie van Olson (1965) zijn mensen geneigd om free riders gedrag te vertonen. Een free rider is iemand die niet deelneemt aan de collectieve actie, maar toch kan meegenieten van de voordelen die de actie opbrengt. We kunnen een free rider vergelijken met een zwartrijder die het openbaar vervoer gebruikt.

De paradox zoekt Olson op te lossen in het kader van de *Rational Actor Theory* (RAT). Hij stelt dat kleine groepen effectiever zijn dan grote groepen omdat individuen zich in grote groepen gemakkelijk kunnen onttrekken aan groepsdruk. Om het probleem van de free riders in grote groepen op te lossen, kunnen actiegroepen gebruik maken van *selective incentives* (selectieve

prikkels of bonussen). Deze selectieve prikkels zijn uitsluitend bedoeld voor leden, als surplus naast de bereikte collectieve goederen. Deze stimuli kunnen zowel van financiële als van niet-geldelijke aard zijn. Tevens merkt Olson op dat sommige mensen 'rijk genoeg'³ zijn en deelnemen aan protest omdat ze weinig belang hechten aan de kosten die ze zullen maken.

4.3 Resource mobilization theory

De Resource Mobilization Theory (RMT) komt in de jaren 1970 voort uit kritieken van sociologen op de klassieke theorieën van het collectief gedrag. Zald en McCarthy, de grondleggers van de RMT, vertrekken vanuit een andere vraagstelling. Waar de klassieke theorieën van collectief gedrag zich afvragen wat mensen verontwaardigd of gekrenkt maakt, stelt de RMT de vraag naar wat verontwaardigde individuen aanzet tot deelnemen aan protest (Hooghe, 2004; Klandermans, 2003).

Kenmerkend voor deze instrumentele benadering is dat ze het fenomeen van sociale bewegingen als normaal bekijkt. Tevens gaat de RMT, net als de RAT, ervan uit dat individuen rationele actoren zijn die een kosten-batenanalyse maken alvorens ze beslissen deel te nemen aan protest (Hooghe, 2004).

Sleutelementen uit de RMT zijn de *organisatorische dimensie* van een sociale beweging en de *rol van netwerken*. De RMT gaat ervan uit dat mensen niet onmiddellijk de straat op komen om hun stem te laten horen wanneer ze verontwaardigd zijn over een gebeurtenis. Er komen immers continu spanningen of problemen voor in de samenleving, maar die leiden niet altijd tot politiek protest. Om een collectieve actie op te zetten, is het noodzakelijk om eerst de onvrede van mensen te kanaliseren, te organiseren en te kapitaliseren (Walgrave & Rihoux, 1998). Om aan deze voorwaarden te voldoen, is er volgens deze strekking behoefte aan een sterke organisatie die beschikt over zowel materiële middelen (geld, accommodatie), als menselijk kapitaal (inzet, engagement). Daarnaast zijn ook de aanwezigheid van communicatienetwerken en kennis van belang.

De RMT maakt gebruik van economische metaforen. Zo spreken ze van *social movements*, een term die wijst op de overtuigingen van een groep mensen die een verandering in de samenleving willen bereiken. De organisaties die zich identificeren met dergelijke social movements worden aangeduid als *social movements organisations*. De verzameling van organisaties met eenzelfde interessedomein, zijn de *social movements industry*. Ten slotte spreekt de RMT van een *social movement sector*. Deze term wijst op het bestaan van alle social movement organisations in de

³ 'Rijk genoeg zijn' wijst niet enkel op het hebben van veel financiële middelen. Ook het bezit van middelen van niet-geldelijke aard kunnen mensen aanzetten tot deelname aan protest.

samenleving. De social movement sector positioneert zich naast onder andere de publieke sector en de markt (Klandermans, 2003).

4.4 New social movement approach

Ongeveer gelijktijdig met de Amerikaanse RMT, ontwikkelen Europese sociologen een alternatieve onderzoeksvisie, de New Social Movement Approach (NSMA). De oorsprong van deze theorie ligt in de massale studentenprotesten die in Europa opkwamen in de late jaren '60. De NSMA stelt dat sociale bewegingen strijden rond verschillende thema's zoals onder andere vrede, mensenrechten, milieu en emancipatie.

De auteurs die werken binnen deze visie, kijken naar gemeenschappelijke factoren tussen de verschillende sociale bewegingen. Ze stellen vast dat postmaterialistische waarden een centrale rol spelen in de nieuwe sociale bewegingen. Collectieve protestacties zijn niet zozeer gericht op nutsmaximalisatie en instrumentele overwegingen, ze vormen eerder een symbolisch verzet tegen de gevestigde sociale en politieke orde in de samenleving. De nieuwe sociale bewegingen willen geen politieke successen realiseren, maar stellen de macht van het dominante politieke systeem in vraag (Hooghe, 2004).

Sleutelfiguren in deze benadering zijn Ronald Inglehart, Alain Touraine en Jürgen Habermas. We bespreken in deze volgorde de bijdragen van de auteurs aan de theoretische benadering van de nieuwe sociale bewegingen.

Inglehart (1977, in: Van de Poel, 2005) stelt dat de nieuwe middenklasse in de huidige samenleving immateriële waarden intenser beleeft omwille van de democratisering van het onderwijs en het overgewicht van de tertiaire sector. Deze intense beleving van postmateriële waarden ligt aan de basis van het ontstaan van sociale bewegingen, waar de nieuwe middenklasse de drager van is.

De Franse socioloog Alain Touraine (1981, in: Van de Poel, 2005) grijpt terug naar de Marxistische visie over collectieve acties om het ontstaan van nieuwe sociale bewegingen te begrijpen. Hij beweert dat klassen in de postindustriële samenleving zich niet onderscheiden op basis van hun relatie tot de productiemiddelen, maar ten aanzien van sociaal-culturele conflicten. Hij is ervan overtuigd dat er in de maatschappij een centraal conflict bestaat.

Habermas (1981, in: Vanthemsche, 2006) ten slotte, heeft aandacht voor de manier waarop de staat en de markt in toenemende mate controle verwerven over de persoonlijke leefwereld van individuen. Hij spreekt over "de kolonisatie van de leefwereld" of de "interne kolonisatie". Nieuwe

conflicten ontstaan op het vlak van culturele reproductie, sociale integratie en socialisatie. Nieuwe vormen van protest zijn gericht op het herstel van de wederopbouw van veranderde levenswijzen, wat Habermas de "grammatica van levensvormen" noemt. De samenleving kent een strijd tussen enerzijds deze groepen die een steeds grotere controle trachten uit te oefenen op de leefwereld van de middenklasse en anderzijds de perifere nieuwe middenklasse.

4.5 Political process theory

De protesten van de jaren '60 en '70 hebben geen grote revolutionaire transformaties veroorzaakt in de samenleving. Door deze vaststelling verschuift de aandacht van sociologen naar de analyse van het politieke functioneren in de samenleving. De politieke analyse verbindt de aanvankelijk tegengestelde rationele benadering van de RMT en de waardegerichte traditie van de NSMA. Grondleggers van deze benadering zijn McAdam, McCarthy en Zald (Hooghe, 2004).

De Political Process Theory (PPT) gaat er net zoals de RMT en de NSMA van uit dat mensen altijd redenen hebben om ontevreden te zijn in onze samenleving. Om tegemoet te komen aan de vraag waarom dit soms tot uiting komt in sociaal protest en waarom soms niet, zoekt deze benadering verklaringen in de politieke omgevingsfactoren van het land waarin het protest zich manifesteert. Een centrale term in deze benadering is *Political Opportunity Structure* (POS), waarmee men gaat kijken of de staat mogelijkheden of kansen aanbiedt voor sociale bewegingen. In de visie van de mogelijkhedenstructuur, zendt een nationaal politiek systeem aanhoudende signalen uit naar sociale of politieke actoren die deze laatsten aanmoedigen of ontmoedigen in de vorming van een sociale beweging (Tarrow, 1996, in: Hooghe, 2004).

Tarrow omschrijft POS als "*those consistent - but not necessary formal or permanent - dimensions of the political environment that provide incentives for people to undertake collective action by affecting their expectations of success and failure*" (Tarrow, 1994, p.85, in: Klandermans, 2003).

De PPT geeft naast een verklaring over het voorkomen van sociale bewegingen in de samenleving ook inzicht in de gelijkenissen en verschillen wat betreft de structuur, het bestaan en de successen van sociale bewegingen uit verschillende landen. Kortom, deze benadering maakt een nationale vergelijking van sociale bewegingen mogelijk (McAdam, McCarthy & Zald, 1996).

4.6 Sociaal-constructionistische benadering

De sociaal-constructionistische benadering concentreert zich op de manier waarop sociale bewegingen maatschappelijke problemen definiëren (Van der Heijden, 2000, in: Depuydt, 2003). Volgens deze visie merken sociale bewegingen problemen op die de samenleving doorgaans niet als problematisch, maar als vanzelfsprekend ziet.

Een belangrijk begrip dat in de sociaal-constructionistische visie wordt gehanteerd is *framing*. Frames kunnen we beknopt omschrijven als interpretatiekaders. Omdat we in paragraaf 3.3 uitvoerig zijn ingegaan op het framingproces van sociale bewegingen, staan we er hier niet meer bij stil.

HOOFDSTUK 5

EEN PARTICIPATIEMODEL VOOR POLITIEK PROTEST

In het laatste hoofdstuk van dit literatuuronderzoek stellen we ons de vraag waarom mensen deelnemen aan protestacties. Dit is precies de onderzoeksvraag die in het proefschrift van de Nederlandse sociaal psychologe, Van Stekelenburg, centraal staat. In haar werk "*Promoting or preventing social change*" (2006) tracht ze inzicht te krijgen in factoren die mensen aanzetten tot deelname aan protest.

We zijn van mening dat een uitvoerige bespreking van het werk van Van Stekelenburg een grote meerwaarde geeft aan deze eindverhandeling. Het proefschrift is stevig wetenschappelijk onderbouwd. Daarenboven is het van erg recente datum. Tevens merken we op dat Van Stekelenburg haar proefschrift heeft uitgewerkt onder het promotorschap van Bert Klandermans, een sociaal psycholoog die al geruime tijd onderzoek heeft gedaan naar protestgedrag van mensen.

In de eerste plaats stelt Van Stekelenburg een participatiemodel op voor deelname aan protest. Hierin plaatst ze de motieven instrumentaliteit, identiteit, groepsgebaseerde woede en ideologie. Vervolgens bekijkt de auteur op welke manier de motieven interageren. In het participatiemodel komt de onderzoeker tot de vaststelling dat er zowel sprake is van directe als van indirecte motivatieroutes naar deelname aan protest.

Vervolgens bekijkt de Nederlandse auteur wie de voorkeur geeft aan welke motieven en waarom. Van Stekelenburg brengt de regulatieve focus als besturingsmechanisme in haar werk, om deze vraag in kaart te brengen.

Ten slotte gaat Van Stekelenburg na of de regulatieve focus van mensen een invloed heeft op de campagneboodschappen van protestbewegingen. Het framingproces van organisaties komt in de aandacht.

5.1 Motieven voor individuele participatie aan protest

Het participatiemodel van Van Stekelenburg bevat vier motieven voor deelname aan collectief protest. Alvorens het model in zijn geheel te bespreken, gaan we dieper in op de betekenis van de vier motieven afzonderlijk. We bespreken de factoren instrumentaliteit, identiteit, groepsgebaseerde woede en ideologie.

5.1.1 INSTRUMENTALITEIT

De RMT toont aan dat mensen deelnemen aan protest uit instrumentele overwegingen (zie paragraaf 4.3). De protestactie wordt daarbij gezien als middel om een (collectief) probleem op te lossen. Van Stekelenburg (2006) beperkt de instrumentele benadering niet tot een kosten-baten afweging, maar brengt de *expectancy value theory* van Klandermans in rekening. Wanneer mensen denken dat de gestelde doelen bereikt kunnen worden door een protestactie, én wanneer ze verwachten dat belangrijke anderen ook zullen deelnemen aan het protest, zijn ze geneigd zich in te zetten voor de actie.

5.1.2 IDENTITEIT

Een tweede factor om de motivatie van mensen voor deelname aan protest in kaart te brengen is identiteit. Identiteit kunnen we omschrijven als een plaats die iemand inneemt in de sociale wereld (Simon, 1998-1999, in: Klandermans, 2001). Een plaats moet hier worden opgevat als een metafoor voor een positie op een sociologisch relevante dimensie (zoals bijvoorbeeld: gender, ras, leeftijd,...). Collectieve identiteit kan dan gezien worden als een plaats die een individu deelt met een groep mensen. Individuen streven naar een positieve evaluatie van hun identiteit. Lidmaatschap van een groep kan hiertoe bijdragen.

Mensen kunnen lid zijn van meerdere groepen en hebben dan meerdere collectieve identiteiten. De collectieve identiteiten van één individu staan niet allemaal samen op de voorgrond. Op sommige momenten zal de ene collectieve identiteit meer doorwegen op de zelfevaluatie van het individu dan de andere collectieve identiteit. Welke op een bepaald moment op de voorgrond staat, is afhankelijk van persoonlijke variabelen en van de sociale context (Klandermans, 2001).

Als individuen geneigd zijn te handelen als groepslid, spreken we van *depersonalisatie*. Dit betekent dat mensen niet meer autonoom handelen, maar handelen in het belang van de groep. De mate van depersonalisatie zal beïnvloed worden door de mate waarin de persoon als groepslid behandeld wordt en de mate van overeenkomst tussen persoonlijke perceptie en de perceptie van de groep (Klandermans, 2002).

Vervolgens moet collectieve identiteit worden *gepolitiseerd* als we identiteit willen opnemen als verklaring voor deelname aan protest. Het proces van collectieve actie kan geschetst worden in een drietal fasen. In de eerste fase treedt bewustwording op van gedeelde onvrede over een bepaald maatschappelijk gegeven. In fase twee duidt de groep een externe vijand aan. Er ontstaat dan een 'wij'-gevoel versus een 'zij'-gevoel. De tegenpartij wordt gezien als oorzaak van het onrecht dat de 'wij'-groep wordt aangedaan. Terwijl de strijd voortduurt, krijgt één van de

betrokken partijen de steun van een relevante derde partij. Een relevante supportgroep kan de overheid zijn, maar ook de publieke opinie. In de derde fase worden de groepsleden zich ervan bewust dat het streefdoel van hun actie de eigen belangen overschrijdt. Ze strijden nu voor een algemene maatschappelijke verandering (Klandermans, 2001).

Klandermans besluit in zijn artikel *How group identification helps to overcome the dilemma of collective action* (2002) dat er een circulair verband bestaat tussen groepsidentificatie en participatie aan protest. Groepsidentificatie wordt positief beïnvloed door deelname aan protest en deelname aan protest leidt tevens tot een hogere mate van groepsidentiteit.

5.1.3 GROEPSGEBASEERDE WOEDE

Een derde invalshoek voor een geïntegreerd participatiemodel vindt Van Stekelenburg bij de groepsgebaseerde woede. De socioloog J.M. Jasper (1997) hecht veel belang aan de rol van emoties in de context van politiek protest. Hij stelt dat emoties erg belangrijk zijn in protestgedrag omdat ze beïnvloed worden door normen, waarden en cultuur. Emoties zijn cultureel geconstrueerd. Dit betekent dat mensen samen een betekenis creëren voor hun emoties. Daarenboven stellen Jasper, Goodwin en Poletta (2001) dat emoties die een politieke relevantie hebben, meer sociaal geconstrueerd zijn dan anderen. Om deze emoties te kunnen begrijpen, moeten culturele en historische factoren in acht worden genomen. Het is namelijk zo dat cultuur en sociale omgeving de sociaal aanvaardbare uitingen van emoties bepalen.

De Nederlandse sociaal-psycholoog Van Zomeren en zijn collega's hechten eveneens belang aan de rol van emoties in de verklaring van protestgedrag (Van Zomeren, Spears, Fisher, & Leach, 2004). De onderzoekers vinden in hun onderzoek relevantie voor het belang van groepsgebaseerde woede als motivatiefactor voor deelname aan collectief protest. De auteurs onderstrepen daarbij wel dat instrumentele overwegingen evenzeer in rekening moeten worden gebracht. Van Zomeren et al. besluiten dat "*.. appraisals of procedural fairness and social opinion and social action support affected collective action tendencies through group-based anger and group efficacy*" (2004, p. 661).

Het zijn niet zozeer de oneerlijke resultaten die mensen kwaad maken, maar wel de oneerlijke procedures die oneerlijke resultaten produceren. Sociale steun is een belangrijk mechanisme dat ertoe bijdraagt dat mensen oneerlijke processen als collectief en gedeeld gaan definiëren. Dit proces leidt er op zijn beurt toe dat mensen emoties zoals woede ervaren, wat hen motiveert om te gaan protesteren (ibid.).

5.1.4 IDEOLOGIE

De voorgaande drie indicatoren zijn volgens Klandermans (2003) en Van Stekelenburg (2006) niet voldoende om de motivatie voor protest te verklaren. Beide auteurs zijn van mening dat ideologie eveneens een rol speelt. Mensen participeren in protestacties omdat een stand van zaken indruist tegen hun normen- en waardensysteem. Klandermans verwoordt het als volgt: *"People are angry, develop feelings of moral indignation about some state of affairs or some government decision, and wish to make that known. They participate in a social movement not only to enforce political change but to gain dignity in their lives through struggle and moral expression"* (2004, in: Van Stekelenburg, 2006, p.20).

Deze opvatting is opmerkelijk omdat ze verschilt van de definitie van sociale bewegingen zoals gesteld door Jasper, Raschke en Tilly (zie paragraaf 1.3). De definities van sociale bewegingen stellen dat acties gericht zijn op het bereiken van een verandering in de samenleving. In de visie van Klandermans participeren mensen niet altijd om een effectieve verandering te bewerkstelligen, maar om waardigheid te verdienen voor zichzelf. Mensen hebben in zijn visie nood aan het uiten van hun verontwaardiging over bepaalde gebeurtenissen.

5.2 Het participatiemodel

Van Stekelenburg (2006) wil niet alleen komen tot een participatiemodel met de factoren instrumentaliteit, identiteit, groepsgebaseerde woede en ideologie, ze wil ook de participatieroutes van deelnemers aan protest in kaart brengen.

Een participatieroute beschrijft welke combinatie van motivatiefactoren mensen aanzetten tot deelname aan protest. De participatieroute die mensen volgen, is afhankelijk van de aard van protest.

In deze paragraaf bekijken we eerst de mobiliserende context van protest. De actie-oriëntatie theorie van Turner en Killian reikt ons hiervoor boeiende handvaten.

Vervolgens bekijken we de directe participatieroutes naar deelname aan protest. Van Stekelenburg besluit uit haar studie dat zowel ideologie als identiteit op zich, mensen aanzetten tot deelname aan acties. Ten slotte brengen we de indirecte motivatiewegen naar protestgedrag in kaart.

5.2.1 MACHTS-, PARTICIPATIE- EN WAARDEGEORIËNTEERD PROTEST

In navolging van Klandermans, veronderstelt Van Stekelenburg (2006) dat sociale bewegingen mensen met verschillende participatiemotieven aantrekken. Het verschil in de manier waarop mensen worden verleid tot deelname aan een sociale beweging, ligt in de actie-oriëntatie van de sociale bewegingen.

Turner en Killian (1987, in: Van Stekelenburg, 2006) maken het onderscheid tussen machts-, participatie- en waardegeoriënteerd protest.

In *machtsgeoriënteerd* protest trachten deelnemers invloed uit te oefenen of te verkrijgen op het beleid. Sociale bewegingen die macht nastreven, overtuigen mensen tot deelname aan protest door aan te tonen dat de organisatie effectief werkt. Machtsgeoriënteerde bewegingen beloven participanten resultaten door middel van acties en stellen succesverwachtingen voorop.

Deelnemers van *participatiegeoriënteerd* protest nemen enkel deel aan acties omdat ze er voordelen uit halen voor zichzelf. Deze groep deelnemers vindt participeren op zich bevredigend. Participatiegeoriënteerde bewegingen bereiken voornamelijk mensen die zich in sterke mate identificeren met andere deelnemers.

Bij *waardegeoriënteerde* actie ten slotte, hechten participanten veel belang aan de gestelde doelen en de ideologie van het protest. Deze bewegingen bieden de mogelijkheid aan deelnemers om hun ongenoegen te uiten en hun woede te ventileren.

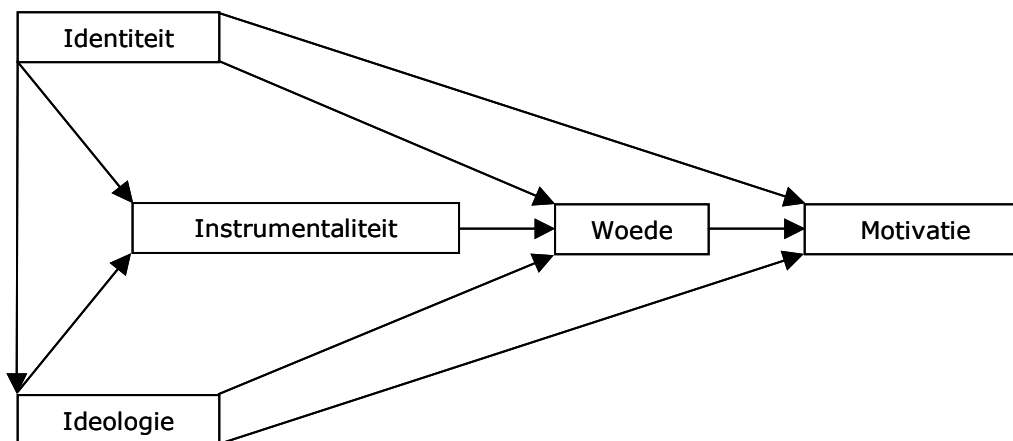
5.2.2 DIRECTE PARTICIPATIEROUTE

Van Stekelenburg (2006) toetst het participatiemodel en de mobiliserende context in haar proefschrift door middel van een onderzoek naar twee protestacties die in 2004 voorkwamen in Amsterdam. De ene demonstratie was georganiseerd door de vakbeweging, de andere door "Keer het Tij", een platform van organisaties dat zich afzet tegen het neoliberale beleid. De onderzoekster veronderstelt dat de vakbeweging meer machtsgeoriënteerd, en Keer het Tij meer waardegeoriënteerd is. Van Stekelenburg doet geen empirisch onderzoek naar participatiegeoriënteerd protest.

Uit haar onderzoek besluit Van Stekelenburg dat er zowel sprake is van directe als van indirecte routes naar participatie (zie figuur 3).

Uit de resultaten van het onderzoek blijkt dat zowel identiteit als ideologie een *directe invloed* hebben op de motivatie van deelnemers bij zowel machts- als waardegeoriënteerd protest. Identiteit en ideologie zijn op zich afdoende verklarende factoren voor de motivatie van participanten. Bij het waardegeoriënteerd protest speelt de factor ideologie echter een dubbel zo grote rol.

Figuur 3: Participatieroutes naar politiek protest (Van Stekelenburg, 2006, p. 163)

Van Stekelenburg komt in haar proefschrift tot een zeer opmerkelijke conclusie: instrumentaliteit heeft geen directe invloed op motivatie als groepsgebaseerde woede wordt toegevoegd. Het bijzondere van deze conclusie is dat deze stelling mogelijk een antwoord geeft op de paradox van Olson. Deze vraagt zich af waarom mensen zich zouden inzetten voor een collectieve actie, wanneer ze als free rider ook kunnen genieten van de collectieve goederen die geproduceerd worden door de actie (zie paragraaf 4.2). Van Stekelenburg stelt dat "De omzetting van instrumentele motieven in groepsgebaseerde woede zou kunnen verklaren waarom participanten met een instrumenteel motief tóch mee doen" (2006; p.163).

5.2.3 INDIRECTIE PARTICIPATIEROUTES

Hoewel de directe wegen naar participatie dezelfde zijn voor zowel machts- als waardegeoriënteerd protest, verschillen de indirecte participatieroutes voor beide protestvormen. Beide indirecte participatieroutes vertrekken evenwel vanuit dezelfde bron, namelijk identiteit (ibid.).

Identiteit creëert een innerlijke motivatie om zich als goed groepslid te gedragen. Leden van de groep maken zich groepsnormen eigen en voelen innerlijke verplichtingen ten aanzien van de groep. Bij machtsgeoriënteerd protest gaan leden van de groep de drang voelen om door middel van acties resultaten te behalen. Ze zien vormen van collectief protest als middel of instrument om

successen te bereiken. Deze instrumentele gedrevenheid zet zich vervolgens om in groepsgebaseerde woede. Het zijn deze gevoelens die mensen uiteindelijk aanzetten tot actiebereidheid.

Bij waardegeoriënteerd protest start de indirecte participatieroute ook bij identiteit. Als mensen geneigd zijn te handelen als groepslid, gaan ze bij het waardegericht protest een gevoel van morele integriteit ontwikkelen. Groepsleden komen tot een ideologische verbondenheid. Ideologie uit zich ten slotte in gevoelens van groepsgebaseerde woede. Individuen voelen dan een innerlijke verplichting van emotionele coping, wat hen zal aanzetten tot actieparticipatie.

5.3 Regulatieve focus

5.3.1 REGULATIEVE FOCUS ALS BESTURINGSSYSTEEM

Van Stekelenburg zoekt in haar proefschrift een antwoord op de vraag 'Welk motief prevaleert voor wie en waarom?'. Ze is van mening dat het besturingsmechanisme van deelnemers in kaart moet worden gebracht, om een verklaring te vinden voor het protestgedrag van individuen. Waarom geeft iemand op het ene moment de voorkeur aan een bepaalde participatieroute boven de andere?

Als besturingsmechanisme neemt Van Stekelenburg de regulatieve focus van Higgins. De *regulatory focus theory* stelt dat mensen een bepaald wereldbeeld hebben, wat een invloed heeft op de manier waarop ze de sociale en politieke omgeving interpreteren.

Dit wereldbeeld heeft emotionele, gedragsmatige en cognitieve gevolgen voor de manier waarop mensen in de wereld staan. De regulatieve focus heeft dus een invloed op de motivatiefactoren die mensen aanzetten tot deelname aan protest.

5.3.2 PROMOTIE- VERSUS PREVENTIEFOCUS

The *regulatory fit theory* is een motivatietheorie die gebaseerd is op zelfregulatie. Bij de zelfregulatiemechanismen, kunnen we een onderscheid maken tussen mensen met een promotie- en mensen met een preventie-oriëntatie (Higgins, Camacho & Luger, 2003).

Mensen met een promotie-oriëntatie hebben behoefte aan prestatie, vaardigheden en groei. Mensen met een preventie-oriëntatie, daarentegen, hebben nood aan veiligheid en

verantwoordelijkheid. We illustreren dit met een voorbeeld van Higgins et al. (2003). Mensen kunnen een verschillende omschrijving geven van goede psychiater. Voor sommigen is een goede psychiater iemand die berekende risico's neemt om een patiënt te helpen. Voor anderen is een goede psychiater iemand die louter medicatie aanbiedt en de voorgeschreven procedure volgt om iemand te genezen.

Wanneer doelen gerelateerd zijn aan vaardigheden en groei, handelt iemand met een promotie-oriëntatie vanuit hoop en verwachtingen. Mensen met een preventie-oriëntatie, ageren vanuit hun behoeften aan veiligheid en bescherming om doelen te bereiken die gepaard gaan met hun plichten en verantwoordelijkheden.

Mensen met een promotie-oriëntatie handelen anders dan mensen met een preventie-oriëntatie. Uit onderzoek blijkt dat mensen met een promotie-oriëntatie vurig of onstuimig handelen om positieve resultaten te bereiken. Personen met een preventie-oriëntatie zijn daarentegen gericht op het vermijden van negatieve resultaten. Zij reageren erg waakzaam.

We spreken van een regulatieve focus wanneer iemand die handelingsstrategie volgt, die overeenkomt met zijn regulatieve oriëntatie.

Voor mensen voelt het juist om een strategie te hanteren die in de lijn ligt van hun regulatieve oriëntatie. Deze vaststelling stelt Higgins dan ook centraal in zijn artikel "*What feels right is right and what feels wrong is wrong*" (2003).

5.3.3 PREVENTORS EN PROMOTORS IN HET PARTICIPATIEMODEL

Van Stekelenburg (2006) vindt in haar proefschrift empirische steun voor de vaststelling dat preventors gemotiveerd worden door instrumentele- en/of identiteitsmotieven voor deelname aan acties. Promotors worden enkel gemotiveerd door ideologische motieven.

Het onderzoek van Van Stekelenburg toont aan dat de regulatieve focus tot op een zekere hoogte aangeeft waarom mensen de voorkeur geven aan de ene participatieroute boven de andere. Toch biedt de regulatieve focus geen afdoende verklaring. Verder onderzoek over de invloed van de regulatieve focus op de motivatie van deelnemers aan protest is wenselijk.

5.3.4 REGULATIEVE FOCUS ALS FRAMING

Eerder in dit werk zagen we dat '*framing*', of het collectief definiëren van een probleem, een effectieve actiestrategie kan zijn voor protestbewegingen (zie paragraaf 3.3).

Voortbouwend op deze vaststelling, gaat Van Stekelenburg na of de regulatieve focus een invloed heeft op de mobiliserende acties van protestbewegingen.

De auteur stelt vast dat 'preventors' eerder geneigd zijn zich in te zetten voor protest wanneer de oproep van de organisatie geïnterpreteerd kan worden als preventieboodschap. De mobilisatieboodschap van dit type protest zal dus het verantwoordelijkheidsgevoel van mensen aanspreken of gevoelens van schuld oproepen bij de doelgroep. Campagneboodschappen geven expliciet aandacht aan instrumentele en identiteitsmotieven (ibid.).

Omgekeerd voelen 'promotors' zich sterker aangetrokken tot communicatieboodschappen van organisaties die promotiegeoriënteerd zijn. Deze wervingsboodschappen spelen in op de hoop en verwachtingen van potentiële deelnemers. In deze communicatieberichten staan ideologische standpunten centraal (ibid.).

Het theoretisch werk van Van Stekelenburg biedt ons erg doeltreffende handvaten om de motieven van actievoerders in kaart te brengen. Wij veronderstellen dat acties voor mensen zonder wettig verblijf waardegeoriënteerd zijn. Ideologie vormt dan een doorslaggevende motivatiefactor voor de actievoerders. In het empirische luik van deze studie gaan we na in hoeverre deze veronderstelling opgaat voor de respondenten van ons onderzoek.

Deel II

Empirisch onderzoek

HOOFDSTUK 1

INLEIDING, PROBLEEMSTELLING EN ONDERZOEKSVRAGEN

De oorspronkelijke onderzoeksvraag voor deze eindverhandeling werd geformuleerd door Vluchtelingenwerk Vlaanderen (VV). VV is een organisatie die de belangen van vluchtelingen en asielzoekers in Vlaanderen verdedigt. Deze onafhankelijke vzw werkt samen met tal van vrijwilligers die zich inzetten voor vluchtelingen en asielzoekers (www.vluchtelingenwerk.be).

VV merkt op dat er regelmatig berichten verschijnen in de pers over actiegroepen die acties opzetten wanneer mensen zonder wettig verblijf uit hun gemeente worden gewezen. Omdat VV het belangrijk vindt dat er een groot maatschappelijk draagvlak is voor vluchtelingen, asielzoekers en mensen zonder wettig verblijf, stelt de organisatie zich de vraag wie de mensen uit dergelijke buurtcomités zijn, wat hun motivatie is om actie te voeren en hoe een actiegroep ontstaat. VV wil onder meer weten hoe de actiegroepen zijn georganiseerd, welke visie en welke kennis actievoerders hebben over het asielbeleid. Kortom, VV stelt de vraag naar een verkennend onderzoek over actiegroepen die zich inzetten om een uitwijzing van een persoon of familie zonder wettig verblijf aan te vechten.

De onderzoeksvraag zoals geformuleerd door VV is erg uitgebreid en een afbakening dringt zich op om het sociologische fenomeen op een wetenschappelijk verantwoorde wijze te onderzoeken. In samenwerking met promotor Professor Dr. Fred Louckx, Greet Habraken van VV en Ils de Bal van de Wetenschapswinkel VUB is de onderzoeksvraag opgedeeld in de volgende vijf deelvragen:

1. Wat is het profiel van mensen die deelnemen aan actiegroepen die zich inzetten voor mensen zonder wettig verblijf?
2. Welk doel hebben actiegroepen die zich inzetten voor mensen zonder wettig verblijf?
3. Wat zijn de motieven van mensen die actie voeren voor mensen zonder wettig verblijf?
4. Waar bevinden de actiegroepen zich en bestaan er onderlinge contacten tussen actiegroepen?
5. Hoe organiseren actiegroepen zich?

HOOFDSTUK 2

ONDERZOEKSOPZET

2.1 Onderzoekspopulatie en onderzoeksdomein

Op basis van persberichten vermoeden we dat er talrijke actiegroepen actief zijn rond uitwijzingen van mensen zonder wettig verblijf. Om respondenten te zoeken, hebben we krantenartikels over actiegroepen opgespoord in het Laatste Nieuws en in het Nieuwsblad. Uit een eerste knipselmap (aangelegd door VV in de periode juni 2003 - oktober 2005) blijkt dat deze twee Vlaamse nieuwsbladen het meest rapporteren over lokale actiegroepen.

Om op een systematische wijze respondenten te vinden, zochten we met dezelfde kernwoorden artikelen over actiegroepen in het Laatste Nieuws en het Nieuwsblad op de zoekmachine Mediargus. Deze zoekmethode bracht ons 55 relevante artikelen op. De artikelen zijn gepubliceerd in de periode tussen 9 januari 2005 en 2 juni 2007.

Voor elke actiegroep hebben we telkens één persoon gecontacteerd met de vraag voor medewerking aan het onderzoek. Via telefonisch contact gingen we op zoek naar sleutelfiguren die goed op de hoogte zijn van het functioneren van de actiegroep. In totaal hebben 35 respondenten onze vragenlijst ingevuld per post of op het internet.

2.2 Methodologie

Voor de empirische gegevensverzameling hebben we gekozen om schriftelijke vragenlijsten voor te leggen aan de respondenten. De vragenlijst is opgesteld na afronding van de literatuurstudie en werd eerst getest door leden van actiegroepen die niet in ons onderzoek zijn opgenomen.

In de testfase (juni 2007) werden vijf actievoerders gevraagd om de enquête in te vullen en er kritische opmerkingen over te geven. De bedenkingen van mensen met ervaring in actiegroepen hadden een grote meerwaarde voor de uiteindelijke vragenlijst.

In de fase van de gegevensverzameling (juni – juli 2007), kregen de proefpersonen de keuze uit het invullen van een papieren versie of een elektronische versie van de vragenlijst. De elektronische versie was beschikbaar op <http://www.studentenonderzoek.be/?qid=32783&ln=ned>.

De vragenlijst (zie bijlage I) bestaat zowel uit open als gesloten vragen. Dit brengt met zich mee dat we enerzijds een kwalitatieve en anderzijds een kwantitatieve verwerking van de gegevens moeten uitvoeren.

Voor de kwantitatieve verwerking van de gesloten vragen, maken we gebruik van het statistische programma SPSS⁴.

De kwalitatieve analyse bestaat uit het grondig analyseren van de gegeven antwoorden op de open vragen. Hiervoor groeperen we de antwoorden per vraag en gaan we op zoek naar gelijknissen en verschillen. De antwoorden die sterke gelijknissen vertonen geven we een label of een naam. De labels die aansluiten bij de probleemstelling van deze eindverhandeling, nemen we op in de inhoudelijke analyse.

2.3 Statistische methoden

Voor de beschrijvende analyse van de onderzoeksresultaten voeren we frequentieberekeningen uit op item-niveau. Per variabele kijken we hoeveel respondenten welke waarde van een variabele hebben aangeduid in de vragenlijst (Loosveldt, Maes & Welkenhuysen-Gybels, 2000). Het beperkt aantal proefpersonen laat ons niet toe berekeningen uit te voeren op schaalconstruct.

2.4 Validiteit

Aangezien we een erg laag aantal respondenten hebben, kunnen we de resultaten van ons onderzoek niet veralgemenen naar de populatie.

⁴ SPSS staat voor *Superior Package for Statistical Services* en is één van de meest gebruikte statistische pakketten voor kwantitatief onderzoek (Baarda & De Goede, 2001, p. 267).

HOOFDSTUK 3

ONDERZOEKSRESULTATEN

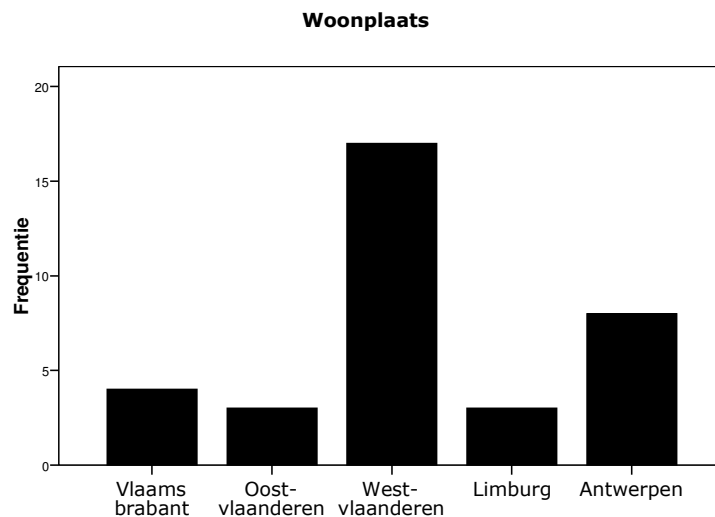
3.1 Wat is het profiel van mensen die deelnemen aan actiegroepen die zich inzetten voor mensen zonder wettig verblijf?

3.1.1 DEMOGRAFISCHE GEGEVENS

3.1.1.1 Woonplaats

Leden van actiegroepen uit de regio West-Vlaanderen zijn in aantal oververtegenwoordigd in de steekproef.

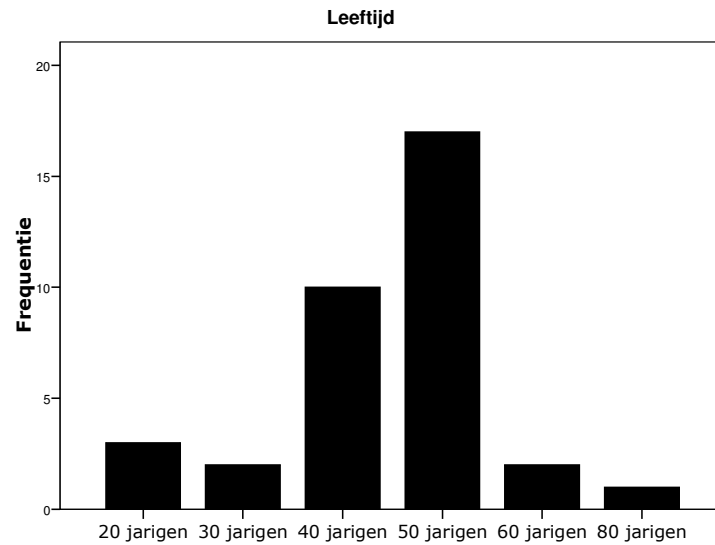
Grafiek 1: Woonplaats respondenten

3.1.1.2 Leeftijd

De respondentengroep bestaat voornamelijk uit mensen van middelbare leeftijd. Ongeveer de helft van de mensen die de vragenlijst invulden zijn tussen de 50 en 59 jaar oud.

Grafiek 2: Leeftijd respondenten

3.1.1.3 Geslacht

Iets meer mannen (20) dan vrouwen (15) hebben de enquête ingevuld.

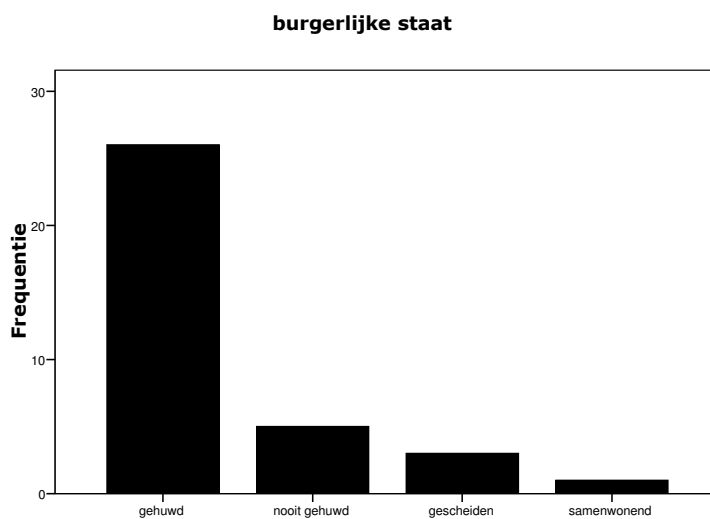
3.1.1.4 Nationaliteit

Alle 35 respondenten hebben de Belgische nationaliteit.

3.1.1.5 Burgerlijke staat

De grote meerderheid van de respondenten is gehuwd. Vijf mensen uit de doelgroep zijn nooit gehuwd, drie personen zijn gescheiden en één respondent is samenwonende.

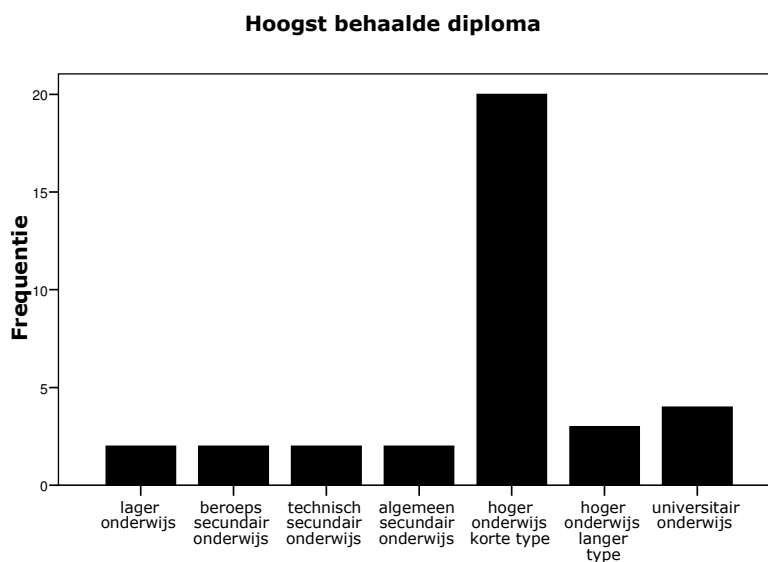
Grafiek 3: Burgerlijke staat

3.1.1.6 Hoogst behaalde diploma

De meeste respondenten hebben hogere studies gevolgd.

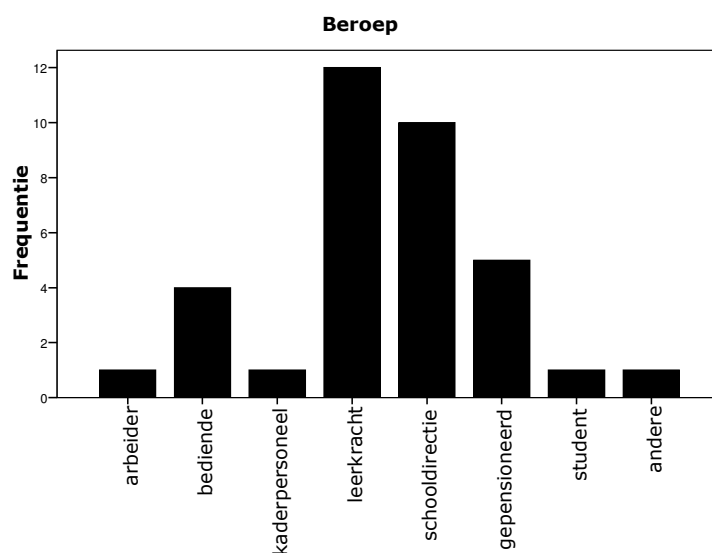
Grafiek 4: Hoogst behaalde diploma

3.1.1.7 Hoofdberoep

Opvallend is het hoge aantal leerkrachten en schooldirecties die de vragenlijst hebben ingevuld. Bij de categorie andere geeft één respondent het beroep "onthaalmoeder" op.

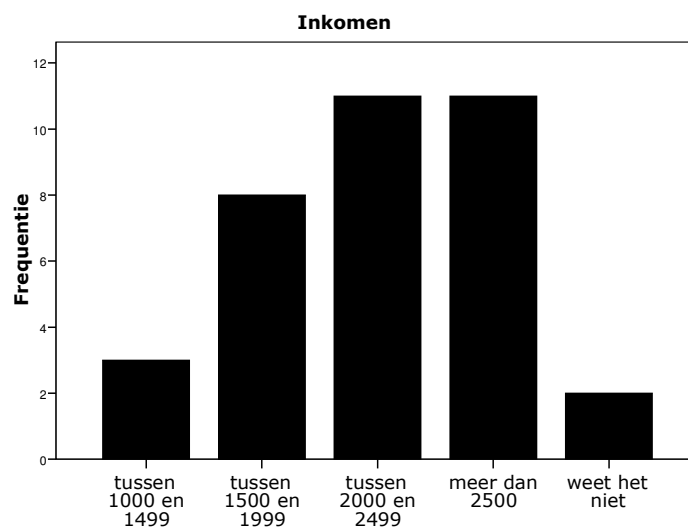
Grafiek 5: Hoofdberoep respondenten

3.1.1.8 Gezinsinkomen

De meeste respondenten hebben een netto gezinsinkomen dat hoger is dan €2000 per maand.

Grafiek 6: Gezinsinkomen

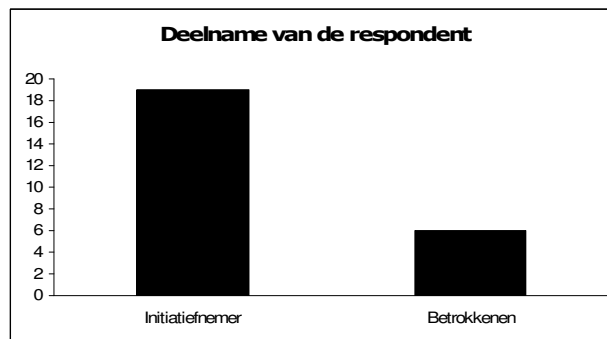
3.1.1.9 Interesse in het onderzoek

De meeste personen die de enquête hebben ingevuld (29), willen graag op de hoogte worden gehouden van de resultaten van ons onderzoek.

3.1.2 DEELNEMERS VAN DE ACTIEGROEP

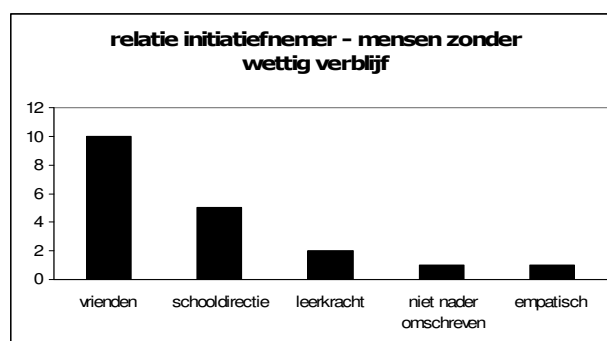
3.1.2.1 De respondent als initiatiefnemer of deelnemer van de actiegroep

Grafiek 7: Deelname van de respondent

Vraag 12 uit de vragenlijst gaat na wie betrokken is of was bij de actiegroep, en wie het initiatief nam bij het opzetten ervan. Eén van de antwoordmogelijkheden bij deze vraag is de categorie "ik zelf". Respondenten die deze optie aanstippen, worden gevraagd hun relatie met de personen zonder wettig verblijf (voor wie de actiegroep is opgezet) te omschrijven. In totaal hebben 28 respondenten de antwoordcategorie "ik zelf" aangeduid.

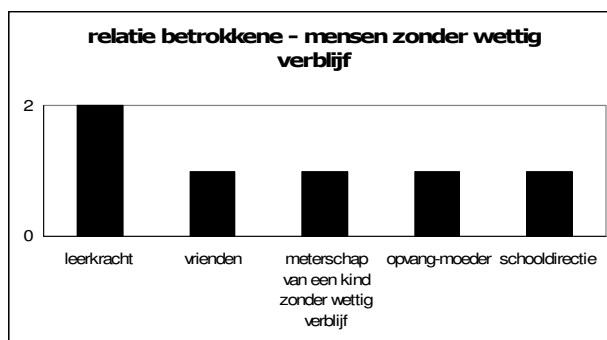
Grafiek 8: Aard van de relatie tussen initiatiefnemer en mensen zonder wettig verblijf

19 personen die de antwoordcategorie "ik zelf" hebben aangeduid, geven aan het **initiatief** te hebben genomen voor het opzetten van de actiegroep. Grafiek 8 geeft een overzicht van de aard

van de relatie. Eén respondent vulde de zin "*Ik zelf, ik ben...*" aan met "*... empathisch*". Het gaat om een schooldirecteur die streeft naar "*een menselijker en menswaardiger asielbeleid*".

Grafiek 9: Aard van de relatie tussen betrokkene en mensen zonder wettig verblijf

Van de groep mensen die aanduiden dat ze zelf **betrokken** zijn geweest bij de actiegroep, geven 2 respondenten te kennen dat ze de leerkracht zijn van kinderen zonder wettig verblijf. Verder omschrijven de betrokken respondenten hun relatie met de mensen zonder wettig verblijf als vriendschappelijk, het hebben van het meterschap over een zoon van de betrokken personen, het zijn van een opvang-moeder van iemand zonder wettig verblijf en schooldirecteur.

We merken ten slotte op dat iemand de relatie met de mensen zonder wettig verblijf omschrijft als vriendschappelijk. Eén man vult in dat hij sportleraar is van mensen zonder wettig verblijf en een andere respondent schrijft dat ze op verzoek van minister Peeters vluchtelingen heeft opgenomen in huis. Deze drie respondenten geven echter niet te kennen of ze het initiatief namen voor de oprichting voor de actiegroep of enkel betrokken zijn bij de actiegroep.

3.1.2.2 Initiatiefnemers van de actiegroep

Tabel 1: Initiatiefnemers van actiegroepen

	N
School	18
Vrienden	14
Oudercomité	8
Buren	6
Verantwoordelijken van een vrijetijdsvereniging	3
Anderen	3
Kennissen van mensen zonder wettig verblijf	2
Mensen met een religieus beroep of parochianen	2
Leden van een vrijetijdsvereniging	1
OCMW	1

Verschillende organisaties of personen hebben het initiatief genomen bij de oprichting van een actiegroep die zich inzet voor mensen zonder wettig verblijf. Zowel scholen, vrienden van mensen zonder wettig verblijf, oudercomités en burens van personen zonder wettig verblijf worden vaak genoemd als initiatiefnemers.

Bij de categorie "anderen" worden een zanger, de schooldirectie van een bepaalde school en "mensen die zich de asielproblematiek aanmeten" opgegeven als initiatiefnemers van de actiegroep.

3.1.2.3 Betrokken personen / organisaties bij de actiegroep

Tabel 2: Betrokken personen/organisaties

	N
Kennissen van mensen zonder wettig verblijf	19
Mensen zonder wettig verblijf	17
School	12
Vrienden	10
Partner van persoon zonder wettig verblijf	10
Burgemeester	10
Politicus of lid van politieke partij	10
OCMW	9
Buren	8
Mensen met een religieus beroep of parochianen	8
Verantwoordelijken van een vrijetijdsvereniging	7
Oudercomité	7
Leden van vrijetijdsverenigingen	6
Andere	6
NGO	4
Wijkcomité	3

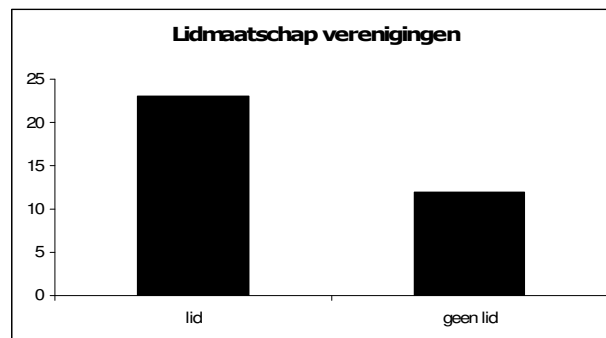
We merken een erg rijke schakering van mensen en organisaties op die betrokken zijn geweest bij de actiegroepen uit ons onderzoek.

Bij de categorie "andere" zijn volgende antwoorden ingevuld; sympathisanten, kennissen van de respondent, familie en vrienden van de respondent, eigen gezinsleden, de organisaties 'school zonder racisme' en 'kinderen zonder papieren', bewoners van de gemeente en familie en vrienden van de 2 (mensen zonder wettig verblijf).

Uit deze verkregen antwoorden leiden we af dat de gegeven antwoordmogelijkheden in de vragenlijst te sterk gericht zijn op het sociale netwerk van de mensen zonder wettig verblijf. Ook de netwerken van mensen die zich inzetten voor mensen zonder wettig verblijf spelen een belangrijke rol in de samenstelling van de actiegroep.

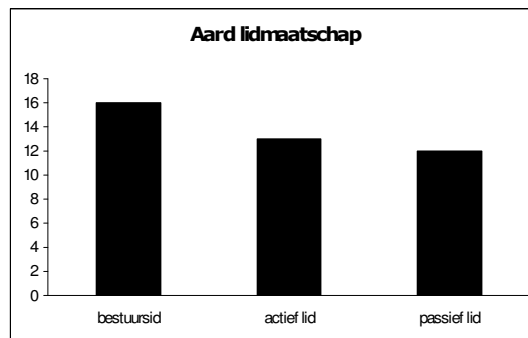
3.1.3 LIDMAATSCHAP VERENIGINGEN VAN RESPONDENTEN

Grafiek 10: Lidmaatschap verenigingen van respondenten

Om de sociale betrokkenheid van deelnemers aan actiegroepen te onderzoeken, peilen we in de vragenlijst naar het lidmaatschap in verenigingen van de respondenten. Uit de resultaten van ons onderzoek blijkt dat 23 respondenten lid zijn, en 12 respondenten geen lid zijn van een vereniging.

Grafiek 11: Aard lidmaatschap verenigingen van respondenten

Wat betreft de opdeling naar de aard van lidmaatschap, kunnen we besluiten dat 16 respondenten bestuurslid zijn van één of meerdere organisaties. 13 mensen die de enquête invulde zijn actief lid en 12 individuen zijn passief lid van één of meerdere organisaties.

Naar type organisatie merken we weinig verrassende resultaten op. Er is geen organisatie die veel meer of minder populair is bij de respondenten.

Tabel 3: Lidmaatschap bestuursleden

	N
Kunst-, muziek-, en educatieve organisaties	5
Andere	5
Politieke partij of vereniging	4
Levensbeschouwelijke organisatie	3
Sport of ontspanningsorganisatie	3
Vakbond, middenstandsorganisatie of beroepsvereniging	2
Buurtcomité	2
Mensenrechten of derde wereld organisatie	2
Jeugdbeweging,	1
Vredesorganisatie	1
Antiracistische, vluchtelingen- of migrantenrechten organisatie	1

De meeste **bestuursleden** vinden we terug bij de kunst-, muziek-, en educatieve organisaties en bij de categorie "anderen". Bij de categorie anderen vermelden de respondenten "een organisatie die zich inzet voor gezondheidsverlof voor kinderen uit Wit-Rusland, overleginstanties in en rond onderwijs, het schoolcomité, een amateur theatergezelschap en een vrouwenvereniging".

Tabel 4: Lidmaatschap actieve leden

	N
Kunst-,muziek-, of educatieve organisatie	4
Mensenrechten of derde wereld organisatie	4
Sport of ontspanningsorganisatie	3
Milieuorganisaties	2
Buurtcomité	2
Antiracistische, vluchtelingen- of migrantenrechten organisatie	2
Levensbeschouwelijke organisatie	1
Vakbond, een middenstandsorganisatie of beroepsvereniging	1
Politieke partij	1
Vredesorganisatie.	1

Actieve leden uit ons onderzoek zijn voornamelijk lid van kunst-, muziek-, of educatieve organisaties, mensenrechten of derde wereld organisaties en van sport of ontspanningsorganisaties.

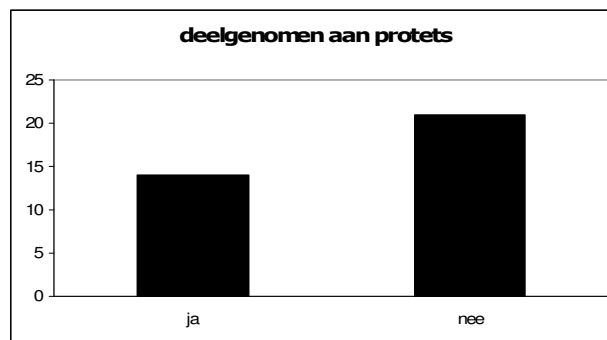
Tabel 5: Lidmaatschap passieve leden

	N
Jeugdbeweging	3
Levensbeschouwelijke organisatie	2
Studentenvereniging	2
Vakbond, een middenstandsorganisatie of een beroepsvereniging	2
Politieke partij	2
Mensenrechten of derde wereld organisatie	2
Sport of ontspanningsorganisatie	1
Kunst-, muziek-, of educatieve organisatie	1
Milieuorganisatie	1
Buurtcomité	1
Anti-of andersglobalistische organisatie	1
Andere	1

Ten slotte merken we bij het **passieve lidmaatschap** van respondenten geen specifieke organisatie op die erg populair is.

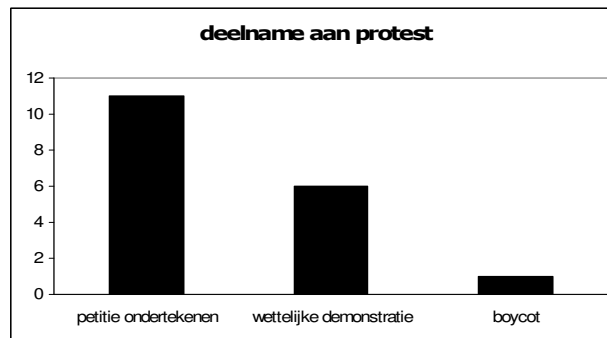
3.1.4 DEELNAME AAN PROTEST

Grafiek 12: Deelname aan protest

Een minderheid van de respondenten zegt in het afgelopen jaar te hebben deelgenomen aan protest dat niet in verband staat met de acties die ze opzetten voor mensen zonder wettig verblijf.

Grafiek 13: Vormen van protest

De respondenten geven aan een petitie te hebben ondertekend, deel te hebben genomen aan een wettelijke demonstratie en aan een boycot.

Vier respondenten hebben een petitie georganiseerd die niet in verband staat met de actiegroep voor mensen zonder wettig verblijf.

Niemand heeft deelgenomen aan een staking, een verkeersblokkade, het bezetten van gebouwen, het weigeren te betalen of het beschadigen van eigendom. De voorkeur van de respondenten lijkt te gaan naar conventionele actiestrategieën.

3.1.5 BESLUIT

Als we de demografische gegevens van de respondenten van ons onderzoek nader bekijken, besluiten we dat deelnemers van actiegroepen voornamelijk uit de middenklasse komen.

Bij de zoektocht naar wie initiatiefnemer en wie betrokkene is bij de actiegroep, zien we dat vrienden van mensen zonder wettig verblijf en scholen heel vaak initiatiefnemers zijn van acties. Bij de betrokkenen merken we een diversiteit van mensen en instanties op.

Een kleine meerderheid van de respondenten is lid van een vereniging. Mensen die de vragenlijst invulden, zeggen vaker bestuurslid te zijn dan actief of passief lid. Er is geen type vereniging die meer of minder populair is bij de respondenten van ons onderzoek.

Actievoerders uit ons onderzoek nemen niet opvallend vaak deel aan protestacties. Uit het protestgedrag van de respondenten leiden we af dat deelnemers van actiegroepen de voorkeur geven aan conventionele actiestrategieën.

3.2 Welke doelen hebben actiegroepen die zich inzetten voor mensen zonder wettig verblijf?

3.2.1 AANTAL MENSEN VOOR WIE ACTIEGROEPEN ACTIES ORGANISEREN

Tabel 6: Voor hoeveel mensen actie gevoerd?

	N
Voor één gezin zonder wettig verblijf	24
Voor één persoon zonder wettig verblijf	1
Voor meerdere personen/gezinnen zonder wettig verblijf.	10
Totaal	35

We stellen vast dat de meeste actiegroepen van ons onderzoek actie voeren voor één of meerdere personen of gezinnen zonder wettig verblijf. Dit wijst er mogelijk op dat actiegroepen specifieke aandacht hebben voor de positie van kinderen zonder wettig verblijf. Om deze stelling te toetsten is echter verder onderzoek noodzakelijk.

3.2.2 HET DOEL VAN DE ACTIEGROEPEN

Tabel 7: Het doel van actiegroepen

	N
Verblijfsvergunning verkrijgen	16
Streven naar meer aandacht voor mensen zonder wettig verblijf	7
Persoonlijk engagement	6
Onderwijsdoelen	4
Streven naar een beter asielbeleid	4
Aandacht voor kinderen zonder wettig verblijf	2
Mobiliseren van mensen	1
Misbruik van advocaten aanklagen	1
Mensen zonder wettig verblijf helpen en adviseren	1
Duidelijkheid krijgen over het dossier van mensen zonder wettig verblijf	1

De meeste actiegroepen uit ons onderzoek hebben als doel het verkrijgen van een verblijfsvergunning voor die mensen zonder wettig verblijf.

De mensen die actie voeren vanuit een persoonlijk engagement willen onder meer geld inzamelen voor de betrokken familie zonder wettig verblijf of ervoor zorgen dat de tijd die de mensen hier besteden, zo optimaal mogelijk kan worden ingevuld.

Vier respondenten formuleren de doelen van de acties vanuit een onderwijsvisie. Zij zijn van mening dat kinderen zonder wettig verblijf de kans moeten krijgen om hun studies in ons land af te ronden. Eén school streeft naar een menswaardig asielbeleid en een andere school wenst veel ruimte te creëren voor de leerlingenraad, die besliste om acties op te zetten voor een medeleerling zonder wettig verblijf.

3.2.3 FRAMING

Naast de doelen van actiegroepen, zijn we ook geïnteresseerd in de verwachtingen die deelnemers van actiegroepen hebben. De perceptie van de deelnemers zegt ons iets over de framingprocessen binnen actiegroepen.

Framing wijst op de overeenstemming van het denkkader van leden van actiegroepen. Wanneer verschillende leden van actiegroepen op dezelfde manier denken over de richting waar de actiegroep naartoe wil, kunnen deelnemers gemakkelijker anderen overtuigen ook deel te nemen aan de acties.

Tabel 8: Acties verhogen het begrip van de publieke opinie

	N
Helemaal mee eens	6
Mee eens	22
Noch eens, noch oneens	5
Niet mee eens	1

Ten eerste merken we op dat de meerderheid van de respondenten verwacht dat de acties van de actiegroep het begrip van de publieke opinie voor de doelstellingen van de actiegroep zal verhogen.

Tabel 9: Acties zijn pas geslaagd als ze voldoende media-aandacht weten te trekken

	N
Helemaal mee eens	7
Mee eens	17
Noch eens, noch oneens	5
Niet mee eens	3
Helemaal niet mee eens	2

Vervolgens zijn de meeste respondenten ervan overtuigd dat het bereiken van media-aandacht belangrijk is voor het succes van de acties.

Tabel 10: De actiegroep moet worden opgenomen in een nationale protestbeweging

	N
Helemaal mee eens	4
Mee eens	12
Noch eens, noch oneens	9
Niet mee eens	5
Helemaal niet mee eens	3

Bij de vraag of de acties enkel succes zullen hebben wanneer de actiegroep wordt opgenomen in een brede protestbeweging die nationaal georganiseerd is, bestaat veel twijfel bij de respondenten. Slechts een kleine meerderheid van de respondenten kan zich hierin vinden.

Tabel 11: De acties moeten een massa mensen mobiliseren

	N
Helemaal mee eens	4
Mee eens	10
Noch eens, noch oneens	10
Niet mee eens	6
Helemaal niet mee eens	4

De meerderheid van de respondenten is er niet van overtuigd dat de acties die ze organiseren pas geslaagd zijn als ze een massa mensen weten te mobiliseren.

3.2.4 VERBLIJFSVERGUNNINGEN

Negen gezinnen of personen zonder wettig verblijf hebben op het tijdstip van afname van de vragenlijst een verblijfsvergunning verkregen. Bij 20 personen of gezinnen, waarvoor mensen acties hebben opgezet, is dit niet het geval. Daarnaast hebben 6 personen de categorie "*andere*" aangeduid, met de volgende motivering:

- "*de alleenstaande moeder kreeg borstkanker en voor deze mensen is een speciaal statuut*"
- "*we wonnen het kortgeding en zo mag het gezin blijven tot 30.06.07*"
- "*het gezin is nog in België maar de juiste juridische situatie ken ik niet*"

- "sommige wel, andere niet, ook enkele uitgewezen"
- "ze werden op het vliegtuig gezet"
- "soms verdwijnen mensen noodgedwongen in de illegaliteit"

3.2.5 BESLUIT

De meeste actiegroepen strijden voor een verblijfsvergunning voor één welbepaald gezin of persoon zonder wettig verblijf. Negen personen of gezinnen, waarvoor mensen hebben actie gevoerd, hebben een verblijfsvergunning gekregen. We kunnen echter niet achterhalen of de gevoerde acties daartoe hebben bijgedragen.

Over de richting die de actiegroepen uit moeten gaan, bestaat bij de respondenten overeenstemming over de noodzaak van het bereiken van media-aandacht en over de wens om het begrip van de publieke opinie te verhogen. Er bestaat geen consensus bij de respondenten omtrent de mogelijke evolutie van actiegroepen naar brede protestbewegingen. Net zo min bestaat er overeenstemming over de wens om een massa mensen te bereiken. Volgens de respondenten kunnen acties ook slagen zonder de steun van een massa mensen.

3.3 Wat zijn de motieven van mensen die actie voeren voor mensen zonder wettig verblijf?

3.3.1 INSTRUMENTALITEIT

3.3.1.1 Het streven naar resultaten

Mensen die deelnemen aan acties vanwege instrumentele overwegingen, gaan ervan uit dat ze door middel van het voeren van acties een oplossing voor een collectief probleem kunnen bereiken. Ze protesteren om resultaten te behalen.

Tabel 12: Personen zonder wettig verblijf moeten in ons land blijven

	N
Helemaal mee eens	23
Mee eens	6
Noch eens, noch oneens	1
Niet mee eens	2
Helemaal niet mee eens	2

Uit de verkregen antwoorden leiden we af dat de grote meerderheid van de respondenten akkoord gaat met de stelling "ik neem deel aan de actiegroep omdat de familie of persoon zonder wettig verblijf in ons land moet blijven".

Tabel 13: Het asielbeleid moet veranderen

	N
Helemaal mee eens	23
Mee eens	9
Noch eens, noch oneens	1
Niet mee eens	1

Daarnaast leert vraag 30 uit de vragenlijst ons dat een aanzienlijk aantal van de respondenten deelneemt aan een actiegroep vanuit de mening dat er een beleid moet komen dat toelaat dat geïntegreerde mensen zonder wettig verblijf in ons land kunnen blijven.

Door middel van acties wil onze doelgroep enerzijds een individueel probleem oplossen (namelijk personen zonder wettig verblijf in ons land laten blijven) en anderzijds een collectief probleem aanpakken (namelijk het beleid beïnvloeden zodat goed geïntegreerde mensen in ons land mogen blijven).

3.3.1.2 Verwachtingen van actievoerders

Vraag 20 uit de vragenlijst peilt naar de verwachtingen van de respondenten over de resultaten van de actiegroep. Meer bepaald wordt de vraag gesteld in welke mate de respondenten verwachten dat de acties van hun actiegroep in staat zullen zijn om het beleid rond uitwijzingen van mensen zonder wettig verblijf te veranderen.

Tabel 14 : succesverwachtingen van de actiegroepen

	N
Heel grote kans	0
Grote kans	1
Noch klein, noch grote kans	6
Kleine kans	11
Heel kleine kans	13
Ontbrekende antwoorden	4
Totaal	34

De grote meerderheid van de respondenten die de vragenlijst invulden, gelooft niet dat de actiegroep een aanzienlijke invloed zal uitoefenen op het uitwijzingsbeleid van mensen zonder wettig verblijf.

Vier keer wordt er geen antwoord gegeven op vraag 20. Op een aantal vragenlijsten hebben respondenten een vraagteken gezet. Dit kan erop wijzen dat het helemaal niet het doel is van de actiegroepen om een invloed uit te oefenen op het uitwijzingsbeleid.

De door ons gestelde hypothese kunnen we echter verwerpen als we vraag 30 (zie tabel 13) en vraag 21 uit de vragenlijst bekijken. We merken een opvallend hoog aantal respondenten op die akkoord gaat met de uitspraak "de acties zijn pas geslaagd als er effectief iets veranderd aan het uitwijzingsbeleid".

Tabel 15: De acties zijn pas geslaagd als er effectief iets veranderd aan het uitwijzingsbeleid

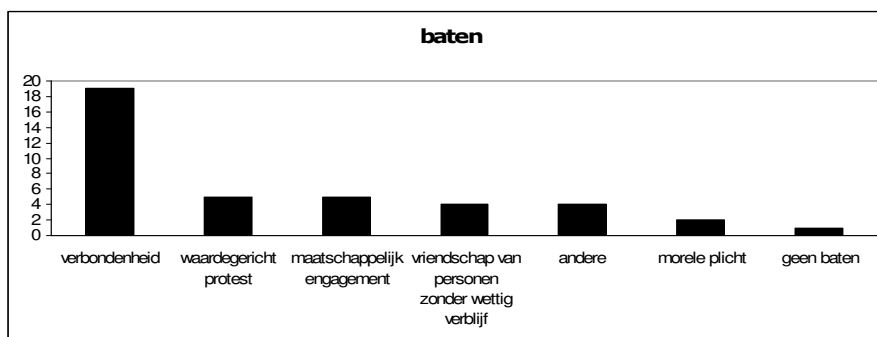
	N
Helemaal mee eens	20
Mee eens	9
Noch eens, noch oneens	6
Totaal	35

We stellen dus een kloof vast tussen de verwachtingen die mensen hebben over de doeltreffendheid van de acties van de actiegroep en de succesmeting die de respondenten koppelen aan de acties.

3.3.1.3 Kosten-Baten analyse

Baten-analyse

Grafiek 14: Baten

Mensen strijden in een actiegroep samen voor hetzelfde doel. Nieuwe contacten ontstaan en een gevoel van saamenhorigheid en solidariteit overheerst. Deze elementen geven vele respondenten aan als baten voor hun deelname aan de actiegroep. Eén respondent noemt het "*hartverwarmend*", wat het gevoel van vele deelnemers misschien het best omschrijft.

Waardegericht protesteren duidt op de wil van actievoerders om mensen te helpen en te steunen. Door middel van acties ervaren respondenten "*het gevoel iets te doen voor deze mensen*" (zonder wettig verblijf) "*wat hopelijk resulteert in iets positiefs*".

Andere actievoerders halen maatschappelijk engagement aan als aangename factor voor hun betrokkenheid in de actiegroep. Zij willen duidelijk stelling innemen tegen onrechtvaardigheid en tegen het gedachtegoed van extreem rechts. Of ze willen een maatschappelijke betrokkenheid doorgeven aan kinderen, leerlingen en aan personen die voordien niet open stonden voor contacten met mensen zonder wettig verblijf.

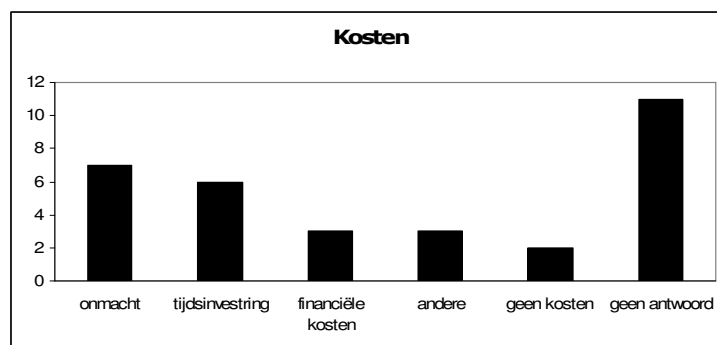
Sommige betrokken leden van actiegroepen hechten veel waarde aan de acties op zich. Zij vinden het streven naar resultaten van de actiegroep, of het steunen van mensen op zich, bevredigend. Iemand koestert "*het gevoel van iets te doen wat hopelijk resulteert in iets positiefs*".

Een opmerkelijk antwoord komt van iemand die geen baten onderkent in zijn/haar engagement. Deze persoon schrijft dat hij/zij "*liever zou zien dat het allemaal niet nodig is*". De respondent voegt eraan toe dat kinderen zo snel mogelijk uit de vicieuze cirkel moeten worden gehaald. "*Als dit niet gebeurt, verandert er niets*", aldus de respondent.

Twee respondenten vulden de vraag naar wat ze aangenaam vinden aan hun deelname aan de actiegroep niet in.

Kosten-analyse

Grafiek 15: Kosten

De kosten die het meest worden genoemd door de respondenten zijn niet de financiële kosten, maar de ervaren onmacht en de gevraagde tijdsinvestering.

Mensen die deelnemen aan actiegroepen storen zich aan het gevoel niet gehoord te worden, aan de onverschilligheid van beleidsverantwoordelijken en aan het gevoel dat het waarschijnlijk allemaal niet veel zal uitmaken.

Andere opvallende antwoorden gaan over de kritiek die "*andersdenkenden*" geven, de school die weinig betrokken is en de moeilijkheid om mensen te mobiliseren. Eén respondent schrijft: "*Zo'n actie vraagt veel van jezelf. Het vergt veel energie en je raakt alsmaar meer emotioneel betrokken bij het gezin en hun situatie*".

In totaal hebben 11 respondenten geen antwoord gegeven op de vraag naar de nadelen van deelname aan de actiegroep. Dit wijst er mogelijk op dat een rationele kosten-baten afweging geen krachtige verklaring biedt voor de motivatie van de deelnemers.

3.3.1.4 Besluit

De actiegroepen uit ons onderzoek streven zowel naar individuele als naar collectieve voordelen voor mensen zonder wettig verblijf. Ze willen enerzijds de mensen zonder wettig verblijf, voor wie zij actie voeren, in ons land laten blijven en anderzijds willen ze een verandering teweegbrengen in het uitwijzingsbeleid. Opvallend is dat deze doelen geen persoonlijke belangenbehartiging omvatten.

De actievoerders schatten de kans op succes echter klein in. Ze denken dat ze waarschijnlijk geen invloed kunnen uitoefenen op het uitwijzingsbeleid. Deze rationele overweging lijkt hen echter niet tegen te houden om zich in te zetten voor de actiegroep.

De respondenten beschrijven veel meer voordelen dan nadelen die zijn verbonden aan deelname aan actiegroepen.

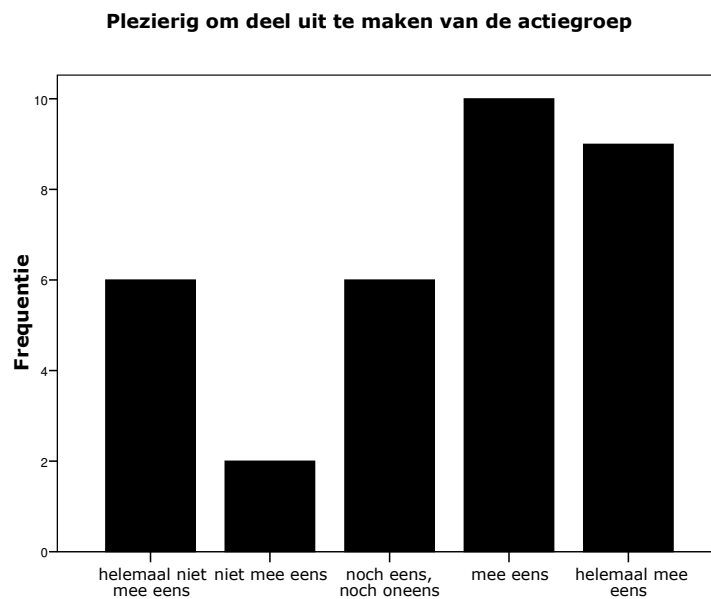
We kunnen besluiten dat instrumentele motieven een beperkte motivatiefactor zijn voor deelnemers van actiegroepen die zich inzetten voor mensen zonder wettig verblijf.

3.3.2 IDENTITEIT

Voor het begrip identiteit baseren we ons op de theorie van Van Stekelenburg (2006). Zij stelt dat mensen deelnemen aan protest omdat ze zich identificeren met anderen die zich ook inzetten voor de strijd.

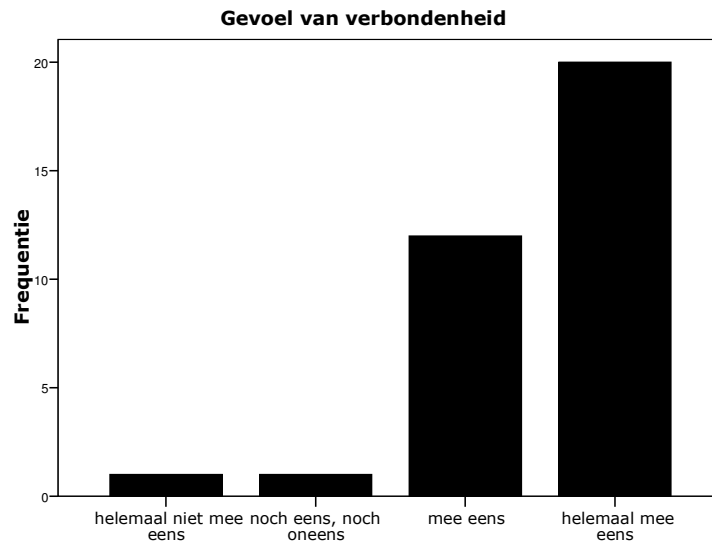
Vraag 25 van de vragenlijst operationaliseert het begrip identiteit in een viertal uitspraken.

Grafiek 16: Plezier aan deelname aan de actiegroep

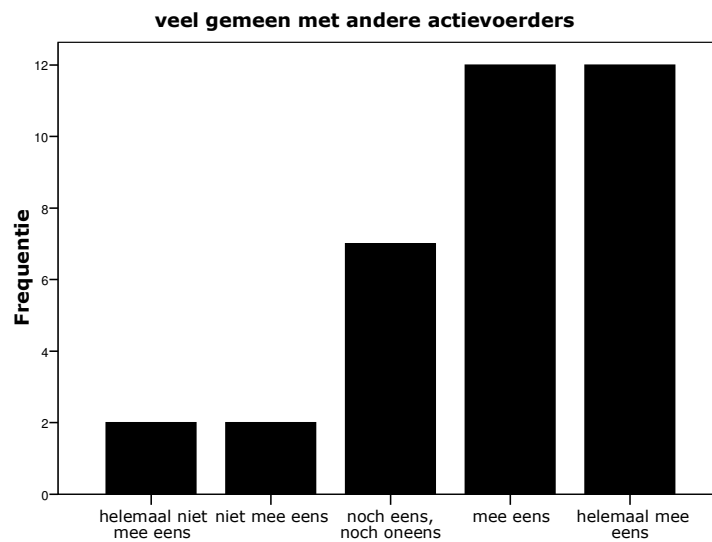
Ten eerste merken we op dat een meerderheid van de respondenten plezier beleeft aan hun deelname in de actiegroep.

Grafiek 17: gevoel van verbondenheid

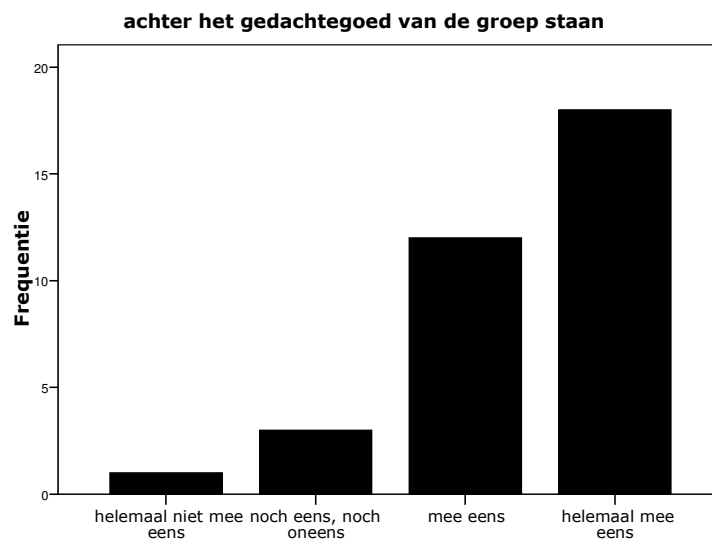
Daarnaast zeggen bijna alle respondenten dat ze zich verbonden voelen met de mensen uit de actiegroep waarvan zij deel uitmaken. Ook uit de baten-analyse (zie paragraaf 3.3.1.3) blijkt dat mensen veel waarde hechten aan het gevoel van verbondenheid.

Grafiek 18: Veel gemeen met andere mensen van de actiegroep

Vervolgens zeggen de meeste deelnemers van ons onderzoek dat ze veel gemeen hebben met de mensen van de actiegroep waartoe zij behoren.

Grafiek19: Het gedachtegoed van de actiegroep is een weerspiegeling van de eigen ideologie

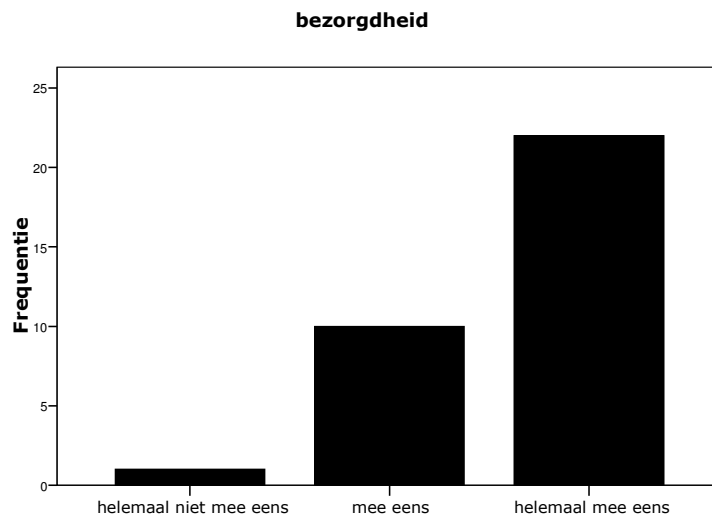
Ten slotte gaan bijna alle respondenten akkoord met de uitspraak "*het gedachtegoed van deze groep is een belangrijke weerspiegeling van waar ik voor sta*".

We kunnen besluiten dat de deelnemers van ons onderzoek zich in sterke mate identificeren met andere leden van de actiegroep waartoe zij behoren. Identiteit als motivatiefactor speelt een aanzienlijke rol bij actiegroepen die zich inzetten voor mensen zonder wettig verblijf.

3.3.3 GROEPSGEBASEERDE WOEDE

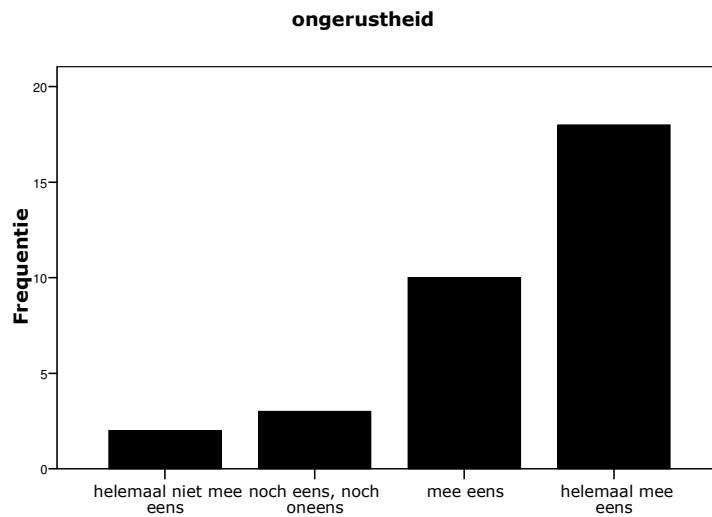
Om het belang van groepsgebaseerde woede te peilen, vragen we de respondenten aan te geven in welke mate ze de gevoelens woede, bezorgdheid, ongerustheid, angst, verontwaardiging en strijdlust ervaren wanneer ze denken aan de beleidsmaatregel die de uitwijzing van mensen zonder wettig verblijf regelt. In totaal hebben 31 respondenten aangegeven in welke mate ze de genoemde gevoelens ervaren hebben.

Grafiek20: Bezorgdheid

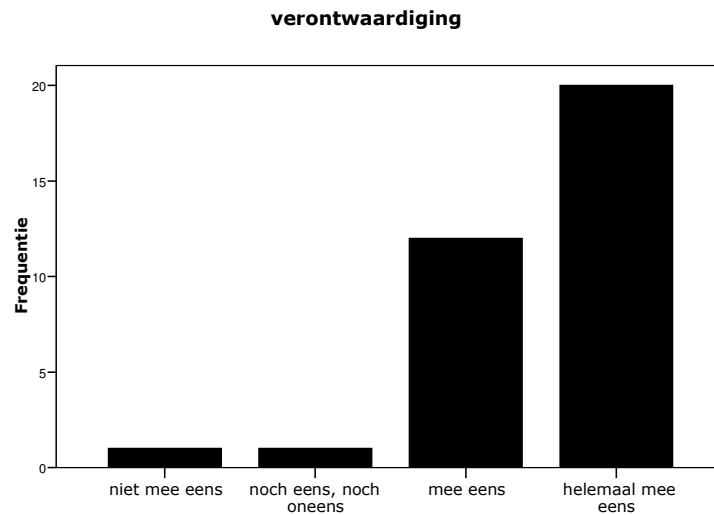

Bijna unaniem zeggen de respondenten bezorgd te zijn over de manier waarop het beleid uitwijzingen van mensen zonder wettig verblijf regelt.

Grafiek 21: Ongerustheid

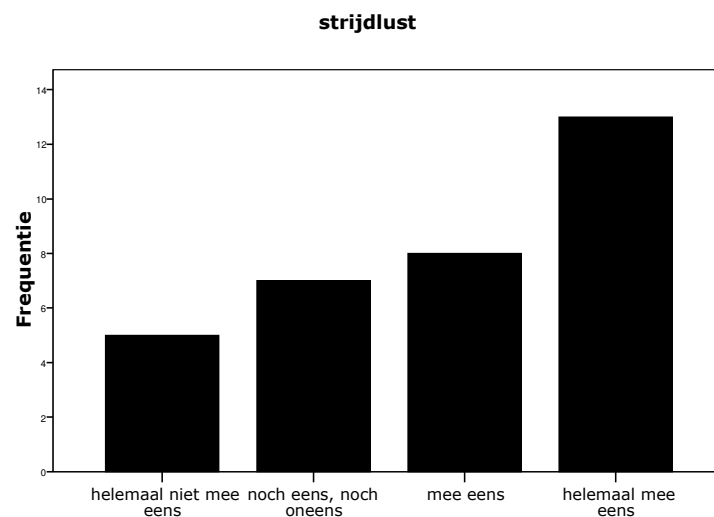

Grafiek 22: Verontwaardiging

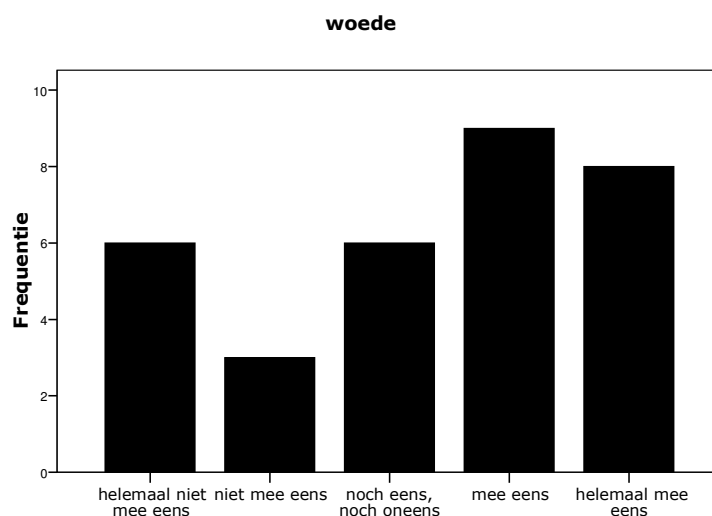
Bijna alle deelnemers van ons onderzoek voelen zich ongerust en ervaren gevoelens van verontwaardiging bij het uitwijzingsbeleid van ons land.

Grafiek23: Strijdlust

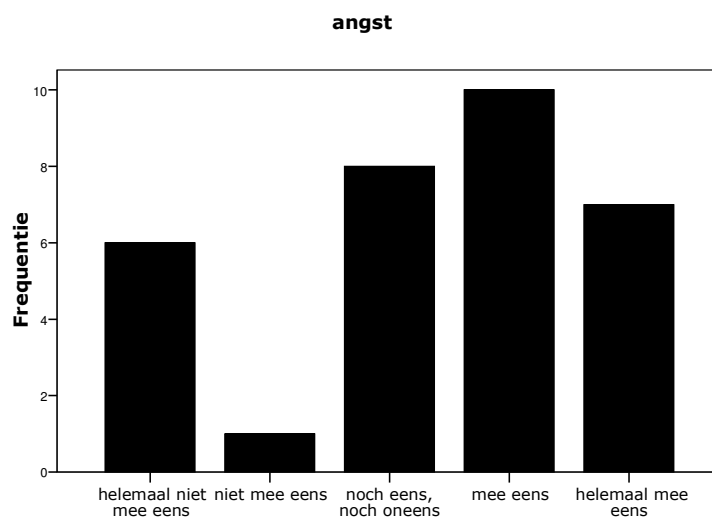

Wanneer deelnemers van actiegroepen denken aan het beleid rond uitwijzingen van mensen zonder wettig verblijf, voelen de meesten onder hen strijdlustige gevoelens opkomen.

Grafiek 24: Woede

Grafiek 25: Angst

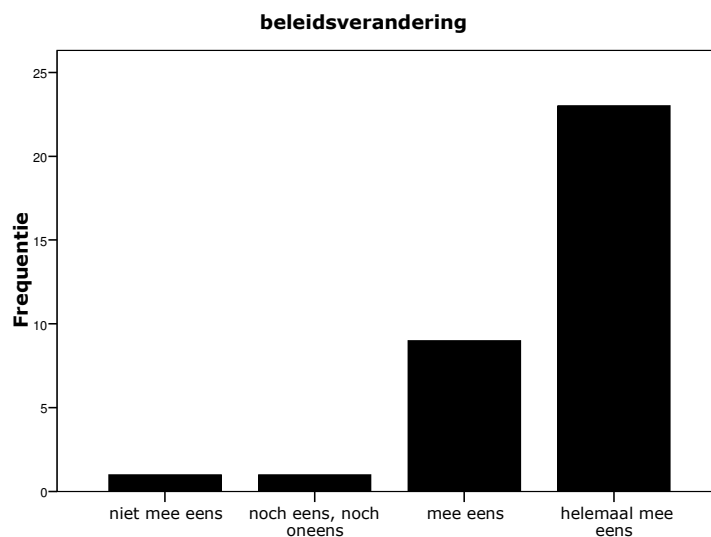
Een kleine meerderheid van de respondenten zegt woede en angst te ervaren wanneer ze denken aan het beleid rond uitwijzingen van mensen zonder wettig verblijf.

Uit de verkregen resultaten besluiten we dat groepsgebaseerde woede een belangrijke motiefactor is voor deelnemers van actiegroepen die zich inzetten voor mensen zonder wettig verblijf. De actievoerders voelen zich voornamelijk bezorgd, ongerust en verontwaardigd over het uitwijzingsbeleid van ons land.

3.3.4 IDEOLOGIE

Vraag 30 uit de vragenlijst⁵ gaat het belang van ideologische motieven voor deelname aan actiegroepen na.

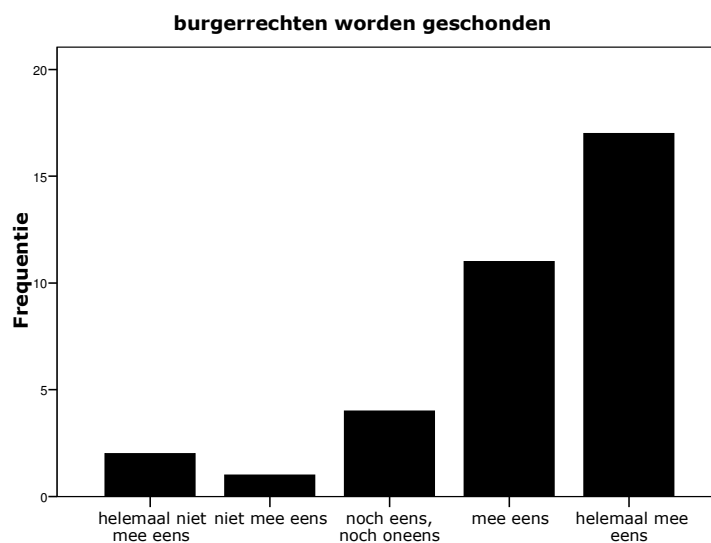
Grafiek 26: Beleidsverandering

De eerste stelling wijst uit dat een grote meerderheid van de respondenten deelneemt aan de acties van de actiegroep omdat ze vinden dat er een beleid moet komen dat toestaat dat geïntegreerde mensen zonder wettig verblijf in ons land moeten kunnen blijven.

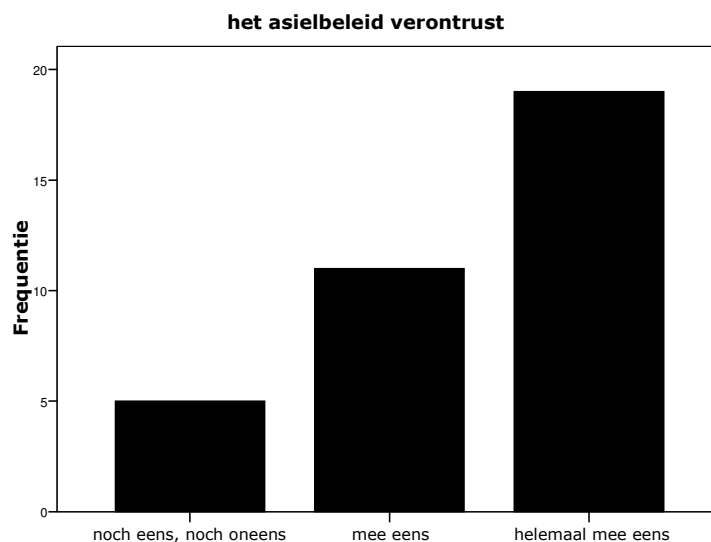
⁵ Met uitzondering van de eerste uitspraak "*ik neem deel aan de actiegroep omdat de familie of persoon zonder wettig verblijf in ons land moet blijven*". Deze stelling peilt naar de instrumentele motivatie van de respondenten.

Grafiek 27: Burgerrechten worden geschonden

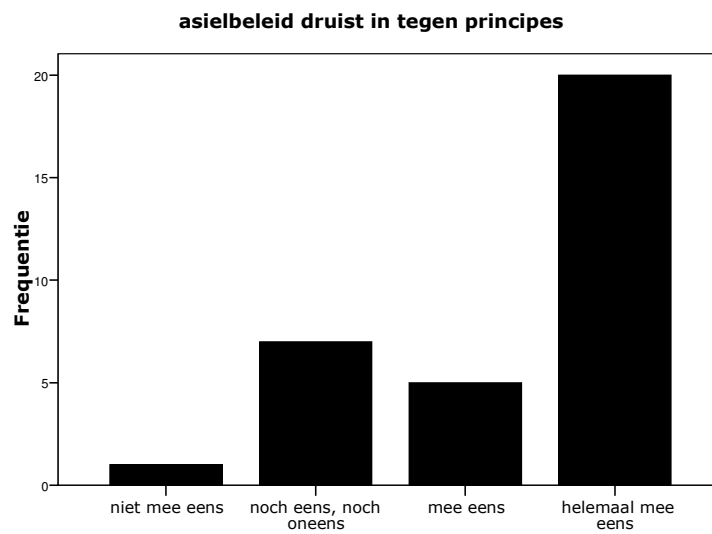
Met de tweede stelling gaat eveneens een grote groep respondenten akkoord. Deelnemers van onze enquête voeren actie omdat ze vinden dat in het huidige politieke klimaat burgerrechten geschonden worden. Hierdoor worden zwakkeren buitengesloten in de maatschappij.

Grafiek 28 : Het asielbeleid verontrust

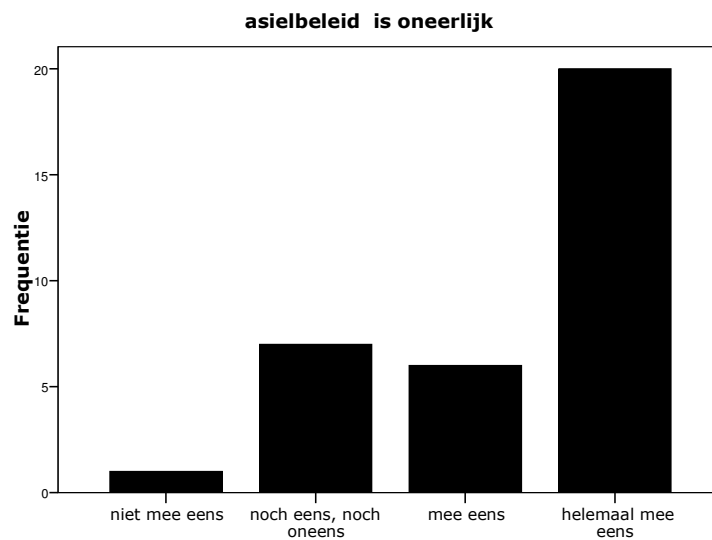
Bijna alle respondenten gaan akkoord met de uitspraak "ik neem deel aan de actiegroep omdat het asielbeleid mij verontrust".

Grafiek 29: Asielbeleid druist in tegen principes

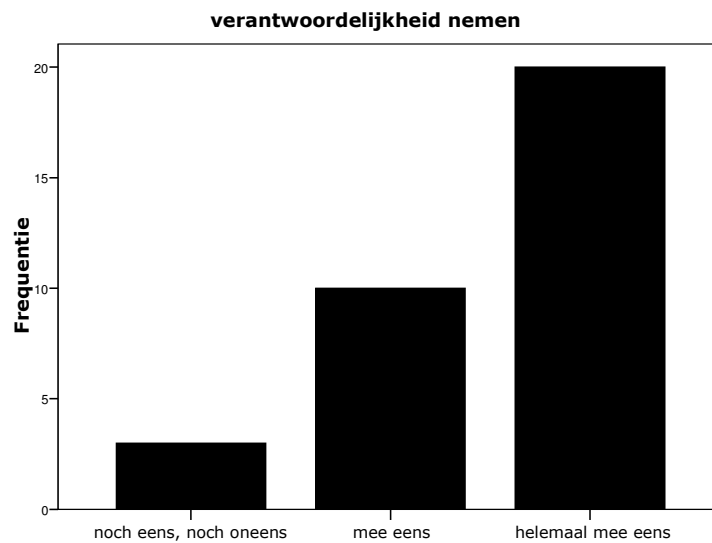
De vierde stelling wordt eveneens onderschreven door een grote meerderheid van de respondenten. Actievoerders participeren aan protest omdat het asielbeleid ingaat tegen eigen principes.

Grafiek 30: Asielbeleid is oneerlijk

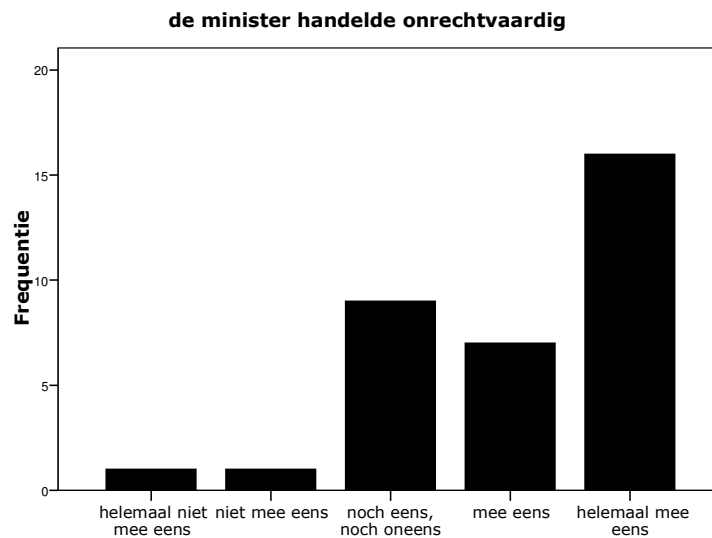
Samenhangend met de vorige twee stellingen, zijn de meeste respondent het eens met de uitspraak "ik neem deel aan de actiegroep omdat ik het asielbeleid oneerlijk vind".

Grafiek 31: Verantwoordelijkheid nemen

De zesde stelling lijkt de motivatie van bijna alle respondenten goed in kaart te brengen. Een erg grote groep van respondenten neemt deel aan actiegroepen omdat ze hun verantwoordelijkheid willen opnemen.

Grafiek 32: De minister handelde onrechtvaardig

Ten slotte is de meerderheid van de respondenten van mening dat de minister van binnenlandse zaken onrechtvaardig handelde.

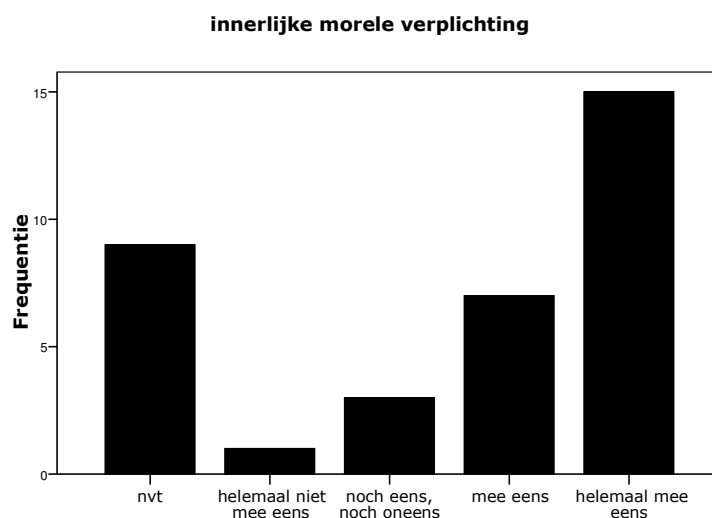
We kunnen concluderen dat de factor ideologie een erg belangrijke rol speelt bij de motivatie van onze respondenten om deel te nemen aan actiegroepen die zich inzetten voor mensen zonder wettig verblijf.

3.3.5 REGULATIEVE FOCUS

Vraag 31 uit de vragenlijst peilt naar de regulatieve focus van die personen die zelf acties georganiseerd hebben binnen de actiegroep⁶. De regulatieve focus is een besturingsmechanisme dat kan verklaren waarom mensen een bepaalde participatieroute kiezen voor hun protestgedrag. Met participatieroute bedoelen we de combinatie van motieven die mensen aanzetten tot deelname aan protest (zie paragraaf 5.2 en paragraaf 5.3 van deel I).

Het begrip "regulatieve focus" is gebaseerd op de regulatory fit theorie van Higgins (2003, zie deel I, paragraaf 5.3), waarbij we een onderscheid kunnen maken tussen mensen met een preventie- en mensen met een promotiefocus.

Grafiek 33: Innerlijke morele verplichting

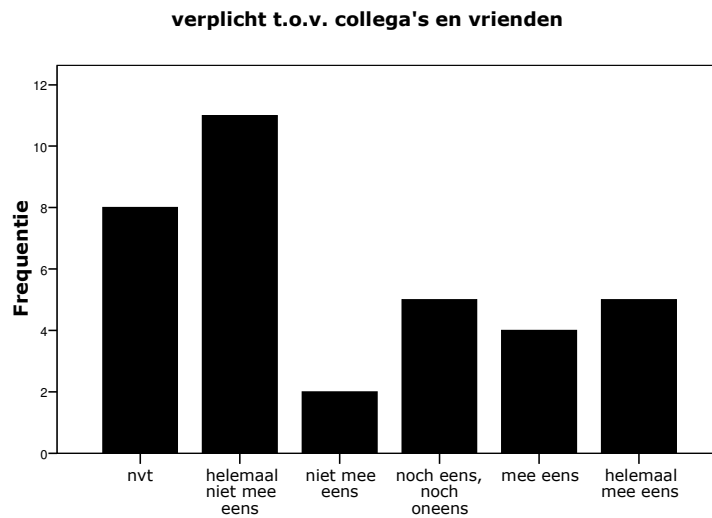
De stelling "*ik ervaar innerlijke morele verplichting om acties op te zetten*" wijst op een promotiefocus. Mensen die handelen vanuit promotiegerichte motieven, laten zich leiden door hoop

⁶ In totaal zeggen 25 (van de 35) respondenten dat ze zelf acties hebben georganiseerd. Enkel van deze mensen toetsen we aan de hand van de vragenlijst de regulatieve focus. De overige groep is opgenomen in de grafieken onder de noemer niet van toepassing (nvt).

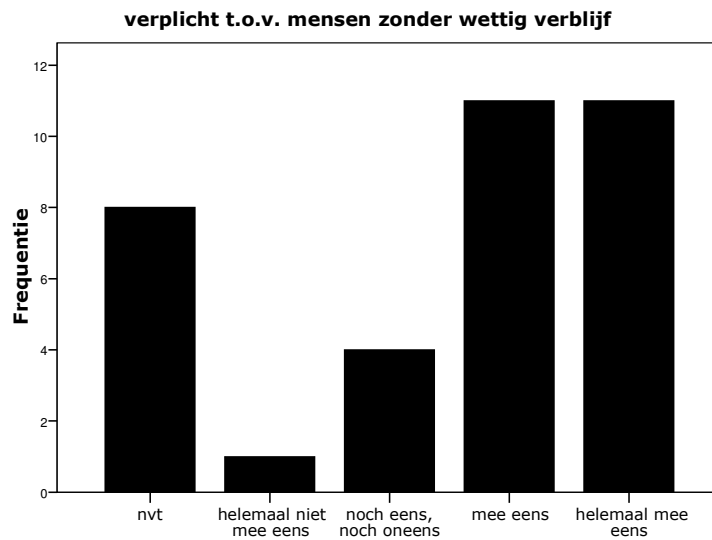
We merken echter op dat 3 van de 10 personen die zeggen zelf geen acties te hebben georganiseerd, toch aangeven in welke mate ze akkoord gaan met de vragen die peilen naar de regulatieve focus. Deze antwoorden hebben we eveneens opgenomen in de analyse.

en verwachtingen. Ze worden sterk gemotiveerd door ideologische overwegingen. Uit de respons op de vragenlijst blijkt dat ruim de meerderheid van de respondenten acties opzet vanuit innerlijke morele verplichtingen.

Grafiek 34: Verplicht ten opzichte van collega's

Grafiek 35: Verplicht ten opzichte van mensen zonder wettig verblijf

Met de uitspraken "*Ik voel me tegenover mijn collega's of vriendenkring verplicht om acties te organiseren*" en "*ik voel me tegenover de mensen zonder wettig verblijf verplicht acties te organiseren*" willen we nagaan of mensen acties organiseren vanuit een preventiefocus. Mensen die

acties organiseren vanuit een preventiefocus, handelen vanuit een gevoel van schuld en verantwoordelijkheid.

We kunnen voorzichtig besluiten dat de meeste respondenten die zich inzetten voor personen zonder wettig verblijf handelen vanuit een promotiefocus.

Toch geven evenveel mensen aan te handelen vanuit een gevoel van verplichting ten opzichte van mensen zonder wettig verblijf. We zijn ons ervan bewust dat we de deze informatie met de nodige voorzichtigheid moeten interpreteren. De vraag "*ik voel me tegenover de mensen zonder wettig verblijf verplicht om acties te organiseren*" is niet eenduidig gesteld. De vraag kan op verschillende manieren worden geïnterpreteerd waardoor de betrouwbaarheid in vraag kan worden gesteld.

3.3.6 BESLUIT

Om de motivatie van deelnemers van actiegroepen die zich inzetten voor mensen zonder wettig verblijf in beeld te brengen, doen we een beroep op het participatiemodel van Van Stekelenburg (zie deel I, hoofdstuk 5).

Uit de resultaten van ons onderzoek blijkt dat instrumentele overwegingen een beperkte rol spelen in de motivatie van actievoerders. Opmerkelijk is de kloof die ligt tussen wat deelnemers van actiegroepen willen bereiken en de verwachtingen die deelnemers hebben over het succes van hun acties.

Zowel identiteit, groepsgebaseerde woede als ideologie verklaren in sterke mate de motivatie van deelnemers van actiegroepen die zich inzetten voor mensen zonder wettig verblijf.

Over de regulatieve focus van actievoerders kunnen we geen uitspraak doen. De betrouwbaarheid van de antwoorden op de vraag die de regulatieve focus peilt, is niet voldoende.

3.4 Bestaan er onderlinge contacten tussen de actiegroepen?

3.4.1 CONTACTEN MET ANDERE ACTIEGROEPEN

Elf respondenten geven te kennen dat hun actiegroep directe contacten heeft/had met één of meer actiegroepen die zich inzetten voor mensen zonder wettig verblijf. Als we kijken naar de functie die deze contacten hebben, zien we dat de meeste respondenten (6) het contact nuttig vinden voor het uitwisselen van informatie over zowel actievormen, actiekanalen als juridische kwesties.

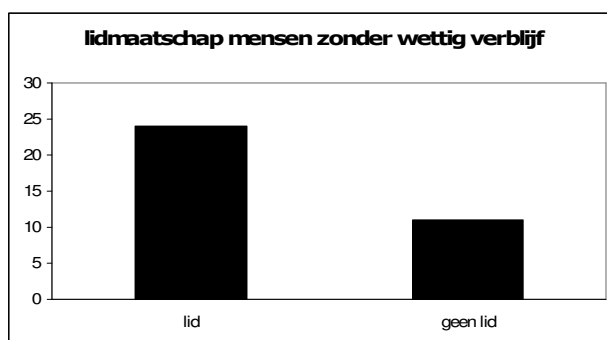
Uit de antwoorden die de aard van de contacten omschrijven, blijkt dat vier respondenten de contacten als vriendelijk ervaren. Telkens drie personen omschrijven de relatie met andere groepen als zakelijk en open. Eén respondent noemt het contact leerzaam en iemand anders beschrijft het contact als begripvol. Deze laatste respondent geeft te kennen dat de verschillende leden van de actiegroepen *'op dezelfde golflengte zitten'*.

De antwoorden op de vraag naar de aard van de onderlinge contacten zijn niet betrouwbaar. Vriendschappelijk, open en zakelijk, veel gegeven antwoorden, zijn termen die we in de vragenlijst hebben gebruikt om onze vraag te verduidelijken. Over de aard van de contacten tussen actiegroepen onderling, kunnen we dus geen uitspraak doen.

3.4.2 LIDMAATSCHAP VERENIGINGEN VAN MENSEN ZONDER WETTIG VERBLIJF

In deze paragraaf bekijken we het lidmaatschap van mensen zonder wettig verblijf, waarvoor respondenten van ons onderzoek actie hebben gevoerd.

Grafiek 36 : Lidmaatschap mensen zonder wettig verblijf

Ten eerste merken we op dat een kleine meerderheid van de mensen zonder wettig verblijf, waarvoor actievoerders hebben gestreden, lid zijn van een vereniging.

Grafiek 37 : Aard lidmaatschap van mensen zonder wettig verblijf

Vervolgens is het opvallend dat slechts 1 respondent aangeeft dat de perso(o)n(en) zonder wettig verblijf bestuurslid is van drie verenigingen.

Eén persoon of gezin zonder wettig verblijf is zowel **bestuurslid** van een vakbond, middenstandsorganisatie of beroepsvereniging, van een politieke partij en van een sport- of ontspanningsorganisatie.

Zowel de actieve, als passieve leden uit de groep van mensen zonder wettig verblijf, vinden we terug bij diverse verenigingen.

Tabel 16 : Actief lidmaatschap van mensen zonder wettig verblijf

	N
sport- of ontspanningsorganisatie	10
jeugdbeweging	7
levensbeschouwelijke organisatie	5
kunst-,muziek-, of educatieve organisatie	4
andere	5
studentenvereniging	2
buurtcomité	2
antiracistische of vluchtelingen- of migrantenrechten organisatie	2
politieke partij	1
anti- of andersglobalistische organisatie	1
mensenrechten of derde wereld organisatie	1
vredesorganisatie	1

Vijf keer vullen respondenten andere organisaties is bij de vraag naar het actieve lidmaatschap van mensen zonder wettig verblijf. Hierbij wordt 'ouderraad' twee keer genoemd. Drie keer verwijzen

respondenten naar een actieve deelname rond het school- of dorpsgebeuren zoals het opknappen van klusjes.

Tabel 17: Passief lidmaatschap van mensen zonder wettig verblijf

	N
levensbeschouwelijke organisaties	4
buurtcomité	3
sport- of ontspanningsorganisaties	2
antiracistische of vluchtelingen-/ migrantenrechten organisatie	2
mensenrechten of derde wereld organisaties	2
studentenvereniging	1
een jeugdbeweging	1
een kunst-,muziek-, of educatieve organisatie	1
vredesorganisatie	1

Volledigheidshalve vermelden we dat één respondent de optie "andere" heeft aangeduid bij het passieve lidmaatschap. Deze persoon benoemt echter geen organisatie.

We kunnen besluiten dat de meeste personen zonder wettig verblijf actief lid zijn van een vrijetijdsvereniging (jeugdbeweging, sportvereniging, kunst-muziek of educatieve organisatie) of van een religieuze organisatie. De "*ideologische verenigingen*" (antiracistische of vluchtelingenorganisaties, politieke verenigingen, mensenrechtenorganisaties, ...) lijken echter minder populair.

3.4.3 DEELNAME VAN BESTAANDE ORGANISATIES

19 respondenten geven aan dat bestaande organisaties hebben deelgenomen aan de acties die hun actiegroep organiseerde. De organisaties die het meest hebben geparticipeerd aan acties van actiegroepen die zich inzetten voor mensen zonder wettig verblijf zijn achtereenvolgens: sport of ontspanningsorganisaties (9), jeugdbewegingen (9), levensbeschouwelijke organisaties (8), politieke partijen (7), antiracisme of vluchtelingen-/migrantorganisaties (6), kunst/muziek/educatieve organisaties (4), buurtcomités (3), mensenrechten of derdewereld organisaties (2) en milieuorganisaties (1).

Bij de categorie "*anderen*" vullen de respondenten een ouderraad, vrienden en kennissen, de gewone man in de straat, de pers, het OCMW en het gemeentebestuur in.

Opmerkelijk is het geringe aantal mensenrechtenorganisaties en antiracisme of vluchtelingen-/migrantenorganisaties die worden genoemd als deelnemer van acties van de actiegroepen. Deze vaststelling komt overeen met de bevindingen van Walgrave en Verhulst (2006) omtrent de zogenaamde nieuwe emotionele bewegingen. De auteurs stellen immers vast dat bestaande organisaties die hetzelfde doel nastreven, geen deel uitmaken van de mobilisatiebeweging

3.4.4 STEUN VAN POLITIEKE PARTIJEN OF FIGUREN

Iets meer actiegroepen (22) hebben steun gekregen van politieke partijen of figuren, dan dat actiegroepen steun kregen van bestaande organisaties (19).

Tabel 18 : Steun van politieke partijen of figuren

	N
CD&V	10
Groen	8
Sp.a	8
Spirit	8
Open VLD	3
N-VA	1
PVDA	1
Lijst Dedecker	0
Vivant	0
Vlaams Belang	0
Een regionale partij	0

CD&V heeft het meest steun geboden aan actiegroepen die aan ons onderzoek hebben deelgenomen. Vervolgens kregen actiegroepen uit ons onderzoek steun van Groen, Sp.a en Spirit. Minder frequent gaven ook Open VLD, N-VA en PVDA steun aan de actiegroepen. Lijst Dedecker, Vivant, Vlaams Belang en regionale politieke partijen zijn helemaal niet betrokken bij actiegroepen uit ons onderzoek.

3.4.5 BESLUIT

Een minderheid van de respondenten geeft aan contacten te hebben met andere actiegroepen die actief zijn rond mensen zonder wettig verblijf. De contacten zijn erg nuttig voor het uitwisselen van informatie over zowel actievormen, actiekanalen als over juridische kwesties.

We merken op dat personen zonder wettig verblijf die lid zijn van een vereniging, meestal actief lid zijn. We kunnen stellen dat de meeste personen zonder wettig verblijf lid zijn van een vrijetijdsvereniging of van een religieuze organisatie.

Er is geen type organisatie dat zich profileert als reguliere deelnemer aan acties van actiegroepen die zich inzetten voor mensen zonder wettig verblijf.

Actiegroepen uit ons onderzoek worden geregeld gesteund door politieke partijen of figuren. Voornamelijk CD&V, s.pa, Spirit en Groen geven steun aan actiegroepen die zich inzetten voor mensen zonder wettig verblijf.

3.5 Hoe organiseren actiegroepen zich?

3.5.1 DE STRUCTUUR VAN ACTIEGROEPEN

Antwoorden op de open vraag die peilt naar de structuur van de actiegroepen, maken duidelijk dat de meeste actiegroepen bestaan uit leden die elkaar al kenden voordat de actiegroep werd opgericht. Uit de antwoorden die de samenstelling van de actiegroep beschrijven, blijken in 14 gevallen leerkrachten, leerlingen, de schooldirectie of een oudercomité te zijn betrokken. Drie respondenten geven te kennen dat de actiegroep een samenwerkingsverband is van bureaus. Telkens twee personen geven aan dat het om een individueel initiatief of een initiatief van het gezin gaat. Eén actiegroep bestaat uit leden van een kerkelijke beweging en iemand stelt vast dat de actiegroep is samengesteld uit "*een groep van gelijkgestemde mensen met enkele voortrekkers*". Eén respondent spreekt van samenkomsten van vrienden en kennissen van het gezin zonder wettig verblijf. Slechts één respondent schrijft dat een grotere actiegroep is ontstaan na vele reacties op een kleinschalig initiatief. Deze actiegroep verenigt leden die elkaar voordien niet kenden.

Het ledenaantal van de actiegroepen is relatief laag. De meeste respondenten (11) spreken van 10 of minder leden. Zestien leden is het hoogste aantal dat wordt genoemd.

Wat betreft de samenkomsten van de actiegroepen, geven de meeste respondenten (9) aan dat deze enkel worden georganiseerd om de te ondernemen acties te bespreken. Ook worden samenkomsten geregeld als er nieuwe ontwikkelingen voorkomen in de situatie van de mensen zonder wettig verblijf. Eén respondent schrijft dat de samenkomsten in clubverband verlopen.

De democratische besluitvorming kent een hoge waarde in 8 actiegroepen. Meerdere actieleiden omschrijven dat beslissingen steeds in groep worden genomen en dat iedereen zijn ideeën kan inbrengen.

Weinig antwoorden zeggen iets over regels binnen de groep. Drie respondenten geven expliciet aan dat er geen sprake is van vaste regels binnen de actiegroep. Twee andere actiegroepen hebben één fundamentele regel zoals *"enkel die acties worden ondernomen die uitgaan van de groep"* en *"alle afspraken met buitenstaanders worden aan één "leiderfiguur" kenbaar gemaakt"*.

We kunnen kort besluiten dat de respondenten spreken van een losse structuur. De deelnemers van de actiegroep lijken elkaar in de meeste gevallen al te kennen. De meeste acties zijn van korte duur.

De korte duur van het bestaan van de actiegroepen wordt bevestigd door de antwoorden die de respondenten geven op vraag 22 van de vragenlijst. Van de 23 respondenten die aangeven dat hun actiegroep niet meer bestaat, zeggen 15 personen dat de actiegroep niet langer heeft bestaan dan 6 maanden. Drie respondenten situeren de duur van hun actiegroep tussen 6 maanden en een jaar en vier mensen zeggen dat hun actiegroep langer bestond dan één jaar.

3.5.2 DE MIDDELEN VAN ACTIEGROEPEN

Slechts 14 mensen uit onze respondentengroep geven te kennen dat hun actiegroep nood heeft/had aan financiële middelen.

De actiegroepen die nood hebben aan middelen om hun acties te organiseren, verwerven middelen op uiteenlopende manieren. Vijf actiegroepen uit de respondentengroep stellen dat al hun acties worden bekostigd met eigen middelen. Het zijn de leden die bijdragen geven aan de actiegroep.

Andere groepen (5) ontvangen giften of schenkingen waardoor ze hun acties kunnen financieren. Eén actiegroep krijgt financiële steun van enkele privé personen en nog een andere groep ontvangt maandelijks een vast bedrag van een aantal mensen.

De school is van 5 groepen een donor van middelen. Eén actiegroep doet oproepen naar het grote publiek om acties te kunnen organiseren en een andere groep haalt middelen uit de verkoop van kaarsen.

3.5.3 INSPIRATIEBRONNEN VOOR DE KEUZE VAN ACTIEVORMEN

Tabel 19: Inspiratiebronnen voor de keuze van actievormen

	Frequentie
Overleg binnen de actiegroep	22
Persberichten over gelijkaardige acties	18
Ervaringen in organisaties of verenigingen	16
Advies van de burgemeester	3
Bestaande literatuur	2
Andere	10
Advies van de politie	0

De belangrijkste bron van inspiratie voor de keuze van actievormen is het overleg binnen de groep. Daarnaast laten veel actiegroepen hun keuze voor bepaalde actievormen beïnvloeden door persberichten over gelijkaardige acties. De media spelen dus een aanzienlijke rol. Vervolgens baseren leden van een actiegroep zich ook op ervaringen in organisaties en verenigingen om een actievorm te kiezen.

Bij de categorie "anderen" geven drie respondenten aan dat de acties die zij ondernomen hebben een persoonlijk initiatief zijn. Iemand anders zegt tot een keuze van actievormen te zijn gekomen door er over te blijven praten. Ook bestaande organisaties zoals *school zonder racisme* en een beweging voor kinderen zonder papieren zijn een bron van inspiratie voor twee actiegroepen. Een andere respondent zegt dat zijn/haar actiegroep aansluiting heeft gevonden bij een andere organisatie. Eén actiegroep heeft het advies van een advocaat gevolgd en iemand zegt het eigen gevoel te hebben gevolgd. Ten slotte is er een respondent die stelt de keuze van actievormen te hebben gebaseerd op een wettelijke en vooral menselijke basis.

3.5.4 DE ONDERNOMEN ACTIES

Tabel 20: Ondernomen acties

	N
Petitie	15
Optocht	14
benefietacties	14
Contacten met de pers	13
Mobilisatie-of sensibilisatie-acties	11
Contacten met instanties	10
protestbrieven	8
symbolische acties	6
juridische bijstand	5
dossier bekrachtigen	4
gerechtelijke procedure	2
website creëren	2

Uit de antwoorden op de open vraag die peilt naar de ondernomen acties van actiegroepen, blijkt dat we niet kunnen spreken van één populaire actievorm bij actiegroepen die zich inzetten voor mensen zonder wettig verblijf. De petitie of handtekeningenactie wordt het vaakst genoemd. Daarnaast organiseren actiegroepen optochten, nemen ze contact op met de pers en zetten ze mobilisatie-of sensibilisatie-acties op. Bij deze laatste vorm van actievoeren, proberen de actiegroepen de aandacht en het begrip van het brede publiek te winnen door bijvoorbeeld het verspreiden van brieven, oproepen in de kerk, het informeren van leerlingen op scholen en het verspreiden van informatie over het gezin zonder wettig verblijf.

Enkele actiegroepen binnen onze respondentengroep zeggen contacten te onderhouden met allerlei instanties en personen zoals politici, het OCMW, de politie, enz. Een aantal actiegroepen noemen contacten met advocaten en het bieden van juridische bijstand een actievorm.

Bij het schrijven van protestbrieven, kunnen de geadresseerden zowel de koning, de minister van buitenlandse zaken, politici, als het federale ministerie zijn.

Sommige respondenten benoemen specifieke acties om het dossier van de mensen zonder wettig verblijf meer 'kracht' te geven. Het opnemen van getuigenverklaringen, het verzamelen van informatie over de redenen van de vlucht en het schrijven van brieven met bevestiging van integratie kunnen we hieronder plaatsen.

De actiegroepen lijken relatief weinig waarde te hechten aan symbolische expressie. Drie actiegroepen hebben een ballonactie georganiseerd, één actiegroep koos voor een fakkeltocht en een andere groep deed een "zwarte vlaggen en zwarte kledij" -actie. Een respondent kreeg de hulp van een bekende zanger die een liedje schreef over de opsluiting van een kind zonder wettig verblijf in het gesloten opvangcentrum Steenokkerzeel⁷. De geringe belangstelling voor symboliek vinden we ook terug bij vraag 10 uit de enquête. Slechts 3 actiegroepen uit de respondentengroep zegt een eigen symbool te hebben voor de actiegroep.

3.5.5 MOBILISATIE-ACTIES

Met behulp van de vragenlijst gaan we na of actiegroepen specifieke acties hebben opgezet om mensen te motiveren om deel te nemen aan de georganiseerde acties. Uit de resultaten blijkt dat opvallend veel actiegroepen (31) acties hebben opgezet om mensen te mobiliseren.

Tabel 21: Mobilisatie-acties

	N
mond-aan-mond reclame	28
informatiebrieven verspreiden via de school	21
oproepen via de regionale media	16
mailing	9
een website opzetten	5
oproepen via de nationale media	5
verspreiden van affiches of flyers	4
andere	1

De meest populaire acties om mensen te motiveren zijn de mond-aan-mond reclame, het verspreiden van informatiebrieven via de school en oproepen via de regionale media.

Eén respondent schrijft dat de actiegroep doorheen de straten in de gemeente heeft rondgereden met een radiowagen.

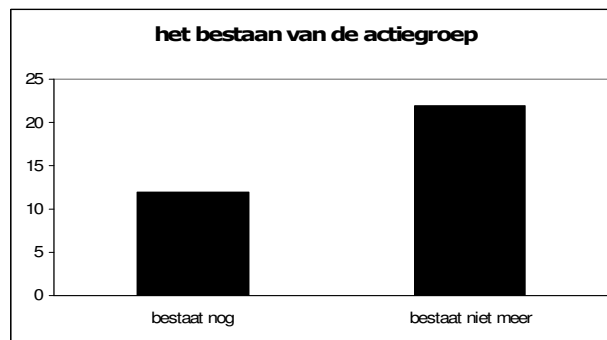
⁷ Het centrum 127 bis in Steenokkerzeel is een gesloten opvangcentrum voor asielzoekers. Zowel asielzoekers als vreemdelingen die geen asiel aanvragen kunnen hierin worden opgenomen. Iemand kan opgenomen worden in het gesloten opvangcentrum ten gevolge van een actie of controle van de politie, tengevolge van een grenscontrole of ten gevolge van een aanhouding op de Dienst Vreemdelingenzaken zelf, voor de asielzoeker wiens asielaanvraag onontvankelijk werd verklaard (www.vluchtelingenwerk.be).

3.5.6 ONTSTAAN EN EVOLUTIE VAN DE ACTIEGROEPEN

3.5.6.1 Het bestaan van de actiegroepen

In deze paragraaf maken we een onderscheid tussen actiegroepen die nog bestaan en actiegroepen die niet meer bestaan. Hierbij gaat het om een momentopname. Het tijdstip van afname van de enquête is hierbij het referentiepunt.

Grafiek 38: Het bestaan van de actiegroep

De meerderheid van de actiegroepen uit ons onderzoek bestaat op het tijdstip van afname van de vragenlijst niet meer.

Tabel 22: Wanneer is de actiegroep ontstaan?

	N
Tussen 3 en 6 maanden geleden	3
Tussen 6 maanden en een jaar geleden	1
Meer dan een jaar geleden	8
Totaal	12

De meerderheid van de actiegroepen die nog bestaan op het moment van de afname van de enquête, zijn meer dan een jaar geleden ontstaan. De minimumduur van bestaan voor deze groepen kunnen we situeren op drie maanden.

Tabel 23: Hoe lang heeft de actiegroep bestaan?

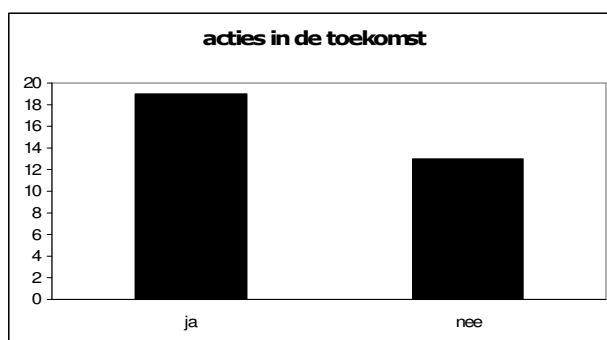
	N
Minder dan één maand lang	3
Tussen 1 maand en 3 maanden	10
Tussen 3 maanden en 6 maanden	2
Tussen 6 maanden en een jaar	3
Meer dan een jaar	4
Totaal	22

De actiegroepen die op het moment van dit onderzoek niet meer bestaan, kennen over het algemeen een korte bestaansperiode (tussen 1 en 3 maanden). Slechts negen groepen die niet meer bestaan, hebben een levensduur van meer dan 3 maanden.

Op de vraag naar de oorzaak van het stopzetten van de actiegroep, krijgen we geen eenduidige verklaring. Zes respondenten geven aan dat de familie of persoon zonder wettig verblijf, waarvoor zij zich hebben ingezet, zijn uitgewezen uit ons land of zijn vertrokken. Tien respondenten schrijven de oorzaak van het stopzetten van de actiegroep toe aan het bereiken van de doelstellingen. Slechts enkele respondenten zeggen dat hun actiegroep is opgedoekt omwille van het gebrek aan motivatie van de organisatoren (2), het gebrek aan steun van participanten (2) of een gebrek aan middelen (2). Geen enkele actiegroep is opgehouden te bestaan omdat ze is opgenomen in een grotere beweging.

3.5.6.2 Acties in de toekomst

Grafiek 39: Verdere acties in de toekomst?

Een kleine meerderheid van de respondenten denkt dat de actiegroep waartoe ze behoren in de toekomst nog acties zal voeren.

3.5.7 BESLUIT

Actiegroepen die zich inzetten voor mensen zonder wettig verblijf hebben een losse, informele organisatiestructuur. Hierbij geeft slechts een minderheid van de respondenten uit ons onderzoek te kennen behoefte te hebben aan middelen om acties te kunnen organiseren. Diegenen die middelen nodig hebben, verwerven deze via eigen bijdragen, via giften of schenkingen of via donaties van een school.

Inspiratie voor actievormen vinden actievoerders door middel van overleg, in persberichten en op basis van eigen ervaringen in verenigingen.

De genoemde bronnen van inspiratie geven aanleiding tot een brede waaier van actievormen. Veel voorkomende acties zijn handtekeningenacties, optochten, contacten met de pers en mobilisatie- of sensibilisatie-acties.

Opmerkelijk veel actiegroepen organiseren acties met het specifieke doel mensen te mobiliseren. Populaire acties die hierbij horen zijn mond-aan-mond reclame, het verspreiden van informatiebrieven via de school en oproepen via de regionale media.

Uit ons onderzoek merken we op dat actiegroepen die nog bestaan op het moment van afname van de vragenlijst, een langere bestaansduur kennen dan de groepen die niet meer bestaan.

Deel III

Conclusies en aanbevelingen

HOOFDSTUK 1

CONCLUSIES

1.1 Antwoorden op de onderzoeksvragen

Het doel van dit verkennend onderzoek naar actiegroepen voor mensen zonder wettig verblijf is het formuleren van antwoorden op vijf onderzoeksvragen. We zijn nagegaan wie de actievoerders zijn, welke doelstellingen ze nastreven, wat hen motiveert, of actiegroepen onderlinge contacten hebben en hoe ze zich organiseren in groep.

Ten eerste zijn we op zoek gegaan naar het profiel van actievoerders die zich inzetten voor mensen zonder wettig verblijf. We stellen vast dat de actievoerders voornamelijk uit de middenklasse komen. Het zijn vaak scholen of vrienden van mensen zonder wettig verblijf die het initiatief nemen bij het opstarten van een actiegroep. De respondenten zijn niet opvallend vaak verbonden met het verenigingsleven en in het algemeen protesteren ze niet regelmatig.

Ten tweede hebben we ons de vraag gesteld welke doelen actiegroepen voor mensen zonder wettig verblijf nastreven. De meeste actiegroepen willen een verblijfsvergunning bemachtigen voor de mensen zonder wettig verblijf, voor wie zij actie voeren. Toch merken we op dat actiegroepen ook bredere doelen nastreven zoals het bereiken van meer aandacht voor de situatie van mensen zonder wettig verblijf, het waarborgen van onderwijs voor kinderen zonder wettig verblijf en het streven naar een beter asielbeleid.

Wat respondenten van ons onderzoek belangrijk vinden voor het succes van hun acties, is het betrekken van de media. Actiegroepen hebben immers de wens om het begrip van de publieke opinie te verhogen.

Ten derde bekeken we de motieven van actievoerders. We stellen vast dat actievoerders uit ons onderzoek actie voeren omdat ze zich in sterke mate identificeren met medebetrokkenen van de actiegroep. Ook ideologische overwegingen motiveren mensen tot deelname aan protest. Actievoerders hebben namelijk nood aan het uiten van hun verontwaardiging. Tot slot is groepsgebaseerde woede is ook een factor die mensen aanzet tot deelname aan protest.

Ten vierde hebben we in kaart gebracht dat actiegroepen die zich inzetten voor mensen zonder wettig verblijf weinig onderlinge contacten hebben. Ook hier heeft het verenigingsleven een beperkte invloed. Opvallend is het lage lidmaatschap van mensen zonder wettig verblijf in

verenigingen die zich inzetten voor vluchtelingen, de derde wereldproblematiek of antiracisme-bewegingen.

Ten vijfde stelden we ons de vraag hoe de actiegroepen uit ons onderzoek zich organiseren. Uit antwoorden op onze vragenlijst leiden we af dat actiegroepen een losse en informele structuur hebben. Op basis van overleg en door invloed van berichtgevingen in de media komen actiegroepen tot veel verschillende actievormen. De actiegroepen uit ons onderzoek hechten veel belang aan mobilisatie-acties.

1.2 Terugkoppeling naar de literatuur

De actiegroepen uit ons onderzoek vertonen enkele duidelijke gelijkenissen met kenmerken van de zogenaamde nieuwe emotionele bewegingen (Walgrave en Verhulst, 2006). Mensen zonder wettig verblijf worden gezien als slachtoffers en actiegroepen hebben een zwakke organisatiestructuur. Opmerkelijk is de afwezigheid van bestaande organisaties die zich inzetten voor hetzelfde doel. Vervolgens zoeken actiegroepen de media op. Ze zijn ervan overtuigd dat ze het begrip van de publieke opinie kunnen beïnvloeden als ze de media bereiken. Ten slotte krijgen een aantal actiegroepen uit ons onderzoek steun van politieke partijen of figuren.

Actievoerders worden gemotiveerd door identificatie, groepsgebaseerde woede en ideologie. Deze vaststelling lijkt overeen te komen met de theorie van Van Stekelenburg (2006), die stelt dat wanneer mensen zich sterk identificeren met de groep, ze de groepsnormen eigen maken. Als actievoerders zich sterk verbonden voelen met elkaar, gaan ze veel belang hechten aan ideologische overtuigingen. De ideologische motieven voor deelname aan protest worden vervolgens omgezet in groepsgebaseerde woede. Deze emoties zorgen ervoor dat mensen effectief acties ondernemen. Naast deze indirecte route naar protest, worden mensen bij waardegericht protest ook rechtstreeks gemotiveerd door de factoren identiteit en ideologie.

1.3 Tekortkomingen van het onderzoek

Omdat ons onderzoek in een korte tijdsperiode is verlopen, blijft de honger naar meer informatie groot. We hebben geen antwoord gekregen op vragen zoals waar bevinden de meeste actiegroepen zich? Kunnen we een patroon vaststellen in de spreiding van de actiegroepen? Hoe lang duurt het gemiddelde engagement van actievoerders? Hoeveel actiegroepen hebben specifieke aandacht voor de positie van kinderen zonder wettig verblijf? Etc. Deze vragen blijven onbeantwoord omdat we geen omvangrijke, representatieve steekproef hebben kunnen opnemen in ons onderzoek. Een

uitgebreide kwantitatieve studie zou echter een grote meerwaarde hebben voor ons thema. De uitdaging ligt er dan in om zoveel mogelijk actiegroepen die zich inzetten voor mensen zonder wettig verblijf op te sporen. Ook die actiegroepen die de media niet bereiken moeten een stem krijgen.

Naast een uitvoerige kwantitatieve studie, adviseren we ook een case-studie. Een kwalitatief onderzoek zou ons in staat stellen om meer kennis te vergaren rond onder andere de wijze waarop een actiegroep wordt opgericht, hoe ze evolueert en wordt afgerond. Een gevalstudie kan eveneens meer informatie bieden over de motieven en het engagement van actievoerders.

HOOFDSTUK 2

AANBEVELINGEN

VV (Vluchtelingenwerk Vlaanderen) vroeg een verkennend onderzoek naar actiegroepen die zich inzetten voor mensen zonder wettig verblijf, omdat ze informatie, vormingen, publicaties en helpdesks willen aanbieden aan actiegroepen.

Om deze opdracht te volbrengen, raden we VV aan om een samenwerking met scholen op te zetten. Uit ons onderzoek blijkt dat scholen heel vaak initiatiefnemers zijn van acties. Een informatiecampagne specifiek gericht naar scholen is dan erg zinvol.

Vervolgens onthouden we uit de resultaten van het onderzoek dat slechts een kleine meerderheid van de respondenten wenst dat hun actiegroep wordt opgenomen in een nationaal georganiseerde protestbeweging. De actiegroepen uit ons onderzoek hebben een losse, informele structuur en de leden voelen zich erg verbonden met elkaar. We adviseren VV om de groepsdynamica van de actiegroepen niet uit het oog te verliezen bij informatiecampagnes of vormingen.

Ten slotte merken we op dat VV best rekening houdt met de regulatieve focus, of het wereldbeeld van potentiële deelnemers, bij het opstellen van campagneboodschappen. Hoewel ons empirisch onderzoek geen duidelijkheid brengt over de regulatieve focus van actievoerders die zich inzetten voor mensen zonder wettig verblijf, vermoeden we dat het voornamelijk gaat om mensen met een promotiefocus. Deze zogenaamde '*promoters*' (mensen die behoefte hebben aan prestatie en groei) voelen zich sterk aangetrokken tot campagnes die inspelen op hoop en verwachtingen. Ideologische standpunten moeten dan centraal staan in wervingsboodschappen om deze mensen te mobiliseren.

Referenties

Baarda, D.B., & de Goede, M.P.M. (2001). *Basisboek methoden en technieken. Handleiding voor het opzetten en uitvoeren van onderzoek*. Groningen/Houten: Wolters-Noordhoff bv.

Buechler, S.M. (2004). The strange of strain and breakdown theories of collective action. In D.A. Snow, S.A. Soule, & H. Kriesi (Eds.), *The Blackwell companion to social movements* (p. 47-67). Malden: Blackwell Publishing.

Calhoun, G. (1995). New social movements of the early nineteenth century. In M. Traugott (Ed.), *Repertoires and cycles of collective action* (p. 173-215). Durham and London: Duke University Press.

della Porta, D., & Diani, M. (1999). *Social Movements. An introduction*. Malden: Blackwell Publishers.

della Porta, D., & Diani, M. (2006). *Social Movements. An introduction* (2^e ed.). Malden: Blackwell Publishers.

Depuydt, K. (2003). *Sociale bewegingen en de betekenisstrijd in de media: Case-study naar het discours van en het nieuwsdiscours over de vluchtelingenbeweging in De Morgen en De Standaard (1998-1999)*. Niet gepubliceerde eindverhandeling, Vrije Universiteit Brussel, Brussel.

Deschouwer, K., & Hooghe, M. (2005). *Politiek. Een inleiding in de politieke wetenschappen*. Boom: Meppel.

Duyvendak, W.J. (2000). Homoseksuelen: Een nieuwe minderheid in ontzuilend Nederland. In T. Sunier, J.W. Duyvendak, S. Saharso, & F. Steijlen (Eds.), *Emancipatie en subcultuur. Sociale bewegingen in België en Nederland* (p. 14-30) Amsterdam: Instituut voor Publiek en Politiek.

Elchardus, M., Hooghe, M., & Smits, W. (2001). De vormen van middenveldparticipatie. In M. Elchardus, L. Huyse, & M. Hooghe. *Het maatschappelijk middenveld in Vlaanderen* (p. 15-46). Brussel: VUBPRESS.

Fujiwara, L.H. (2005). Immigrant rights are human rights: The reframing of immigrant entitlement and welfare. *Social problems*, 52 (1), 79-101.

Goodwin, J., Jasper, J.M., & Polletta, F. (2001). *Passionate politics: Emotions and social movement*. Chicago: University Press.

Higgins, E.T., Camacho, C.J., & Luger, L. (2003). Moral value transfer from regulatory fit: What feels right is right and what feels wrong is wrong. *Journal of personality and social psychology*, 84 (3), 498-510.

Hooghe, M. (1996). *Met vlag en spandoek: Hedendaagse actiegroepen*. Groot-Bijgaarden: Globe.

Hooghe, M. (1998). De witte mobilisatie in België als moral crusade. De vervlechting van emotie en politiek. *Sociologische Gids*, 45 (5), 289-309.

Hooghe, M. (2004). Een bewegend doelwit. De sociologische en historische studie van (nieuwe) sociale bewegingen in Vlaanderen. *Belgisch tijdschrift voor nieuwste geschiedenis*, 34 (3), 331-357.

Jasper, J.M. (1997). *The art of moral protest. Culture, biography, and creativity in social movements*. Chicago: University Press.

Klandermans, B. (2002). How group identification helps to overcome the dilemma of collective action. *American Behavioral Scientist*, 45 (5), 887-900.

Klandermans, B. (2003). Collective political action. In D.O. Sears, L. Huddy, & R. Jervis (Eds.), *Oxford handbook of political psychology* (p. 670-709). Oxford: University press.

Klandermans, B., & Simon, B. (2001). Politicized collective identity. A social psychological analysis. *American Psychologist*, 56 (4), 319-331.

Loosveldt, G., Maes, C., & Welkenhuysen-Gybels, J. (2000). *Basisconcepten van de beschrijvende statistiek*. Leuven: Acco.

McAdam, D., McCarthy, J.D., & Zald, M.N. (1996). *Comparative perspectives on social movements*. Cambridge: University Press.

Norris, P., Walgrave, S., & Van Aelst, P. (2002). Who demonstrates? Antistate rebels, conventional participants, or everyone? *Comparative Politics*, 37 (2), 189-206.

Olson, M. (1965). *The logic of collective action : Public goods and the theory of groups*. Cambridge: Harvard University Press.

Passy, F. (2003). Social networks matter. But how?. In M. Diani, & D. McAdam (Eds.), *Movements and networks. Relational approaches to collective action*. Oxford: University press.

Raschke, J. (1985). *Soziale bewegungen. Ein historisch-systematischer grundriß*. Frankfurt/New York: Campus verlag.

Smelser, N.J. (1962). *Theory of collective behavior*. New York: Routledge.

Tilly, C. (2004). *Social movements 1768-2004*. Londen: Paradigm publishers.

Van Aelst, P. (2000). De antiracistische protestgolf in België. In T. Sunier, J.W. Duyvendak, S. Saharso & F. Steijlen (Eds.), *Emancipatie en subcultuur. Sociale bewegingen in België en Nederland* (p. 98-120). Amsterdam: Instituut voor Publiek en Politiek.

Van de Poel, J. (2005). *Beweging versus organisatie; Ontstaan en ontwikkeling van een Vlaamse ontwikkelings-NGO: Oxfam wereldwinkels, 1971-2000*. Niet gepubliceerde eindverhandeling, Vrije Universiteit Brussel, Brussel.

Van Stekelenburg, J. (2006). *Promoting or preventing social change. Instrumentality, identity, ideology and group-based anger as motives of protest participation*. Niet gepubliceerde doctoraatsverhandeling, Vrije Universiteit Amsterdam, Amsterdam.

Vanthemsche, G. (2006). *Geschiedenis van de sociale bewegingen*. Brussel: VUBPRESS.

Van Vonderen, M.L. (1974). *Protesteren in actiegroepen*. Utrecht: Bijleveld.

Van Zomeren M., Spears, R., Fisher, A.H., & Leach, C.W. (2004). Put your money where your mouth is! Explaining collective action tendencies through group-based anger and group efficacy. *Journal of personality and social psychology* 87 (5), 649-664.

Walgrave, S. (2000). De paradox van de witte beweging in België. In T. Sunier, J.W. Duyvendak, S. Saharso & F. Steijlen (Eds.), *Emancipatie en subcultuur. Sociale bewegingen in België en Nederland* (p. 50 - 74). Amsterdam: Instituut voor Publiek en Politiek.

Walgrave, S., & Rihoux, B. (1998). De Belgische witte golf. Voorbij de sociologische bewegingstheorie? *Sociologische gids*, 45 (5), 310-339.

Walgrave, S., & Verhulst, J. (2006). Towards New Emotional Movements? A comparative exploration into a specific movement type. *Social movement studies*, 5 (3), 275-304.